

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**İÇ VE DIŞ TEHDİTLER KAPSAMINDA ULUSAL
GÜVENLİK POLİTİKASI OLUŞUMU:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Ersoy Yılmaz DİNİZ

İSTANBUL, 2019

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**İÇ VE DIŞ TEHDİTLER KAPSAMINDA ULUSAL
GÜVENLİK POLİTİKASI OLUŞUMU:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Ersoy Yılmaz DİNİZ

Öğrenci No:

110771009

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Vedat AKMAN

İSTANBUL, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İç ve Dış Tehditler Kapsamında Ulusal Güvenlik Politikası Oluşumu: Türkiye Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 26/06/2019

Ersoy Yılmaz DİNİZ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

26/06/2019

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı *Uluslararası İlişkiler* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **110771009** numaralı **Ersoy Yılmaz DİNİZ**'in "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**İç ve Dış Tehditler Kapsamında Ulusal Güvenlik Politikası Oluşumu: Türkiye Örneği**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 28/05/2019 tarih ve 2019/22 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 55 dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "**OYBİRLİĞİ**" ile "**KABUL**" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Hü*** Ve*** AK***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Prof. Dr. Le*** ÜR***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Prof. Dr. Şe*** DU***
(İstanbul Gelişim Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Ersoy Yılmaz DİNİZ
Danışmanı : Dr. Vedat AKMAN
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2019
Alanı : Uluslararası İlişkiler
Anahtar Kelimeler : İç Tehditler, Dış Tehditler, Ulusal Güvenlik Politikası, Dış Politika.

ÖZ

İÇ VE DIŞ TEHDİTLER KAPSAMINDA ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKASI OLUŞUMU: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bu çalışmada “İç ve Dış Tehditler Kapsamında Ulusal Güvenlik Politikası Oluşumu” konusu, “Türkiye Örneği” bağlamında araştırılmaktadır. Ulusal güvenlik kavramı, bütün devletlerin politikaları açısından referans olarak görülen üst düzey bir politika olmaktadır. Bu çerçevede devletlerin güvenlik politikalarıyla dış politikalarını belirlemede önemli bir etken olan iç ve dış tehditler ile ulusal çıkarlar yakın bir ilişki içindedir. Bir devletin iç ve dış güvenliğini uluslararası kapsamda sağlayabilmesi ve muhafaza edebilmesi için hem yurt içinde hem de yurtdışında güvenlikle ilgili faaliyetlerini etkin bir şekilde yürütmesi gerekmektedir.

Ulusal güvenlik, bir ülkede, bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğünü kapsayan askeri tedbirleri gerektiren faaliyetleri içine almaktadır. Neoliberal küreselleşmenin hakimiyetinin söz konusu olduğu günümüz dünyasında ise ulusal güvenlik, daha geniş bir kapsama alanına sahiptir. Ulusal güvenlik artık sadece askeri boyut dışında ülkelerin ekonomik, siyasi, çevresel ve toplumsal güvenliğini tanımlayan bir kavram haline gelmiştir. Türkiye soğuk savaş dönemlerinde ulusal güvenliğini NATO ve NATO’ya bağlı örgütler aracılığıyla sağlamak durumunda kalmıştır.

Türkiye'nin ölkelerarası konumu itibariyle güvenlik konusunda en iyi noktada olması gerekmektedir. Dolayısıyla böylesi önemli bir konuda bilimsel çalışmaların yapılması ile ölkë güvenliğine önemli katkılar sağlanabileceği düşüncesi, bu çalışmanın yapılmasına teşvik edici en önemli sebeplerden birisi olmuştur.

Neo-liberal küreselleşme sürecinin gelişmesiyle birlikte Türkiye geleneksel ulusal güvenlik politikalarından uzaklaşarak, yeni güvenlik politikalarını izleme durumunda kalmıştır. Bu çalışmada, ulusal güvenlik politikalarının oluşmasında küreselleşmenin etkilerinin neler olduğu ve Türkiye'nin ulusal politikalar oluştururken dikkate aldığı hususlar analiz edilmiştir.

Name and Surname : Ersoy Yılmaz DİNİZ
Supervisor : Dr. Lecturer Vedat AKMAN
Degree and Date : Master/PhD., 2019
Major : International Relations
Key Words : Internal Threats, External Threats, National Security Policy, Foreign Policy.

ABSTRACT

UNDER THE INTERNAL AND EXTERNAL THREATS THE FORMATION OF NATIONAL SECURITY POLICY: THE CASE OF TURKIYE

In this study, "National Security Policy Formation of Internal and External Threats" subject, "The Case of Turkey" are being investigated in the context. The concept of national security is a high-level policy that is seen as a reference for the policies of all states. In this context, internal and external threats and national interests, which are important factors in determining the security policies and foreign policies of the states, are closely related. In order for a state to maintain and maintain its internal and external security in the international context, it is necessary to carry out its security-related activities effectively both at home and abroad.

National security encompasses activities that require military measures in a country, including independence, sovereignty and territorial integrity. In today's world where the dominance of neoliberal globalization is at stake, national security has a wider coverage. National security has now become a concept defining the economic, political, environmental and social security of countries, except for the military dimension. Turkey was obliged to ensure national security in the Cold War through NATO and NATO-led organizations.

About security as Turkey's cross-border location must be in the best spot. Therefore, the fact that scientific studies on such an important issue can contribute to the security of the country has been one of the most important reasons for encouraging this study.

With the development of neo-liberal globalization process away from traditional national security policy of Turkey it was obliged to follow the new security policy. In this study, the formation of national security policy as to what the effects of globalization and Turkey's national policies were analyzed and taken into account when creating issues.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSAL GÜVENLİK, GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI VE ULUSAL GÜVENLİK SORUNLARI

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI, KAPSAMI VE GÜVENLİĞİN ÖNEMİ.....	3
1.1.1. Güvenlik Kavramı	4
1.1.2. Güvenlik Kapsamı	5
1.1.3. Ulusal Güvenliğin Temel Özellikleri	6
1.1.3.1. Ulusal Güvenliğin Karar Özelliği	6
1.1.3.2. Ulusal Güvenliğin Çevreye Bağlı Olma Özelliği.....	6
1.1.3.3. Ulusal Güvenliğin Kuruluşlardan Etkilenme Özelliği	7
1.2. GÜVENLİK TÜRLERİ	7
1.2.1. Ulusal Güvenlik.....	7
1.2.2. Uluslararası Güvenlik.....	8
1.2.3. Kolektif Güvenlik.....	8
1.2.4. Bölgesel Güvenlik	9
1.3. GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI.....	10
1.3.1. İdealizmin Güvenlik Yaklaşımları	11
1.3.2. Realizmin Güvenlik Yaklaşımları	11
1.3.3. Neorealizmin Güvenlik Yaklaşımları.....	12
1.3.4. Eleştirel Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları	12
1.3.5. Konstrüktivist/Yapılandırmacı Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları.....	13
1.3.6. Postmodern Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları	14
1.3.7. Feminist Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları	14
1.3.8. Marksist Teori	15
1.3.9. Kopenhag Ekolu	15
1.4. GÜVENLİK SORUNLARI	16
1.4.1. Yasadışı Göç.....	16
1.4.2. Etnik Sorunlar.....	16
1.4.3. Organize Suçlar	17
1.4.4. Terörizm	18
1.4.5. Silahlanma	18
1.4.6. Savaş.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI

2.1. ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	22
2.1.1. Ulusal Güvenlik Kavramı	22
2.1.2. Ulusal Güvenliğin Kapsamı	22
2.1.3. Ulusal Güvenliğin Önemi	23
2.1.4. Ulusal Güvenliğin Stratejik Boyutu	23
2.1.5. Ulusal Güvenlik Sistemi Kavramı	23
2.1.6. İç Tehditler ve Güvenlik	24
2.1.7. Bir Devletin İç ve Dış Güvenlik Algılaması	24
2.1.8. Tehditler	24
2.1.9. Dış Tehlikeler	25
2.1.10. Dış Güvenlik	25
2.2. ULUSAL GÜVENLİĞİN TARİHSEL SÜRECİ	26
2.2.1. Geleneksel Güvenlik Dönemi	27
2.2.2. Klasik Güvenlik Dönemi	28
2.2.3. Jeopolitik Güvenlik Dönemi	28
2.2.4. Jeoekonomik Güvenlik Dönemi	29
2.3. YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI	30
2.3.1. Politik Güvenlik	30
2.3.2. Askeri Güvenlik	31
2.3.3. Çevresel Güvenlik	32
2.3.4. İşbirliğine Dayalı Güvenlik	33
2.3.5. Uluslararası Güvenlik	34
2.3.6. Bilişim ve Teknoloji Güvenliği	35
2.3.7. Enerji Güvenliği	36
2.4. ULUSAL GÜVENLİK SORUNLARI	37
2.4.1. Bölgesel Sorunlar	37
2.4.1.1. İklim Değişikliği Sorunları	37
2.4.1.2. Şehirleşme Sorunları	38
2.4.2. Kaynak Sorunları	39
2.4.2.1. Enerji Kaynakları Sorunları	40
2.4.2.2. Su Kaynakları Sorunları	41
2.4.3. Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler	42
2.4.3.1. Gelişmekte Olan Ekonomiler	43
2.4.3.2. Gelişmiş Ekonomiler	44
2.4.4. Eğitim	45
2.4.5. Nüfus	46
2.4.6. Göç	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İÇ TEHDİTLER KAPSAMINDA TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK
POLİTİKASI

3.1. TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKASI	49
3.1.1. Devlet Merkezli Güvenlik Politikaları	49
3.1.2. Çoğulcu Güvenlik Politikaları.....	50
3.1.3. Güç Dengesi Sistemi	50
3.1.4. Uluslararası Dengeler ve Batıcılık	51
3.2. TÜRKİYE’NİN GELENEKSEL ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI ..	52
3.3. TÜRKİYE’NİN NEOLİBERALİST UZLAŞMACI GÜVENLİK	
POLİTİKASI.....	53
3.4. ULUSAL GÜVENLİĞE YÖNELİK TEHDİT ALGILAMALARI.....	55
3.5. İÇ TEHDİTLER KAPSAMINDA TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK	
POLİTİKASI.....	55
3.6. TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİK FAKTÖRÜ	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DIŞ TEHDİTLER KAPSAMINDA TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK
POLİTİKASI

4.1. TÜRKİYE’DEKİ ULUSAL GÜVENLİK SİSTEMİ	62
4.1.1. Türkiye’nin Güvenlik Sisteminin Kurumsal Yapılanması	62
4.1.1.1. Milli Güvenlik Kurulu (MGK).....	63
4.1.1.2. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB)	64
4.1.1.3. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)	65
4.1.1.4. Türk Silahlı Kuvvetleri.....	65
4.1.1.5. Emniyet Asayiş Yardımlaşma (EMASYA)	67
4.2. TÜRKİYE GÜVENLİK POLİTİKALARINDA BELLİ BAŞLI	
DÖNEMLER.....	67
4.2.1. Atatürk Dönemi	68
4.2.2. NATO’ya Üyelik	68
4.2.3. Birinci Körfez Savaşı (1990-1991) Sonrası Dönem	70
4.2.4. Helsinki Zirvesi.....	70
4.2.5. İkili İlişkilerde Pragmatizm Dönemi.....	71
4.2.6. 11 Eylül 2001 Sonrası Güvenlik Politikaları	72
4.2.7. Madrid Deklarasyonu.....	73
4.3. TÜRKİYE’NİN BELLİ BAŞLI KOMŞULARI İLE GÜVENLİK	
İLİŞKİLERİ.....	73
4.4. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ VE SONRASI GÜVENLİK POLİTİKALARI	
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	89

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSB	: Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
CTS	: Kolektif Güvenlik Anlaşması
EMASYA	: Emniyet Asayiş Yardımlaşma
ETHOS	: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi
IKYB	: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
İ.İ.B.F.	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
LAMA	: Güvenlik Bağlamında Güç Kullanımı ve Algı
MERCOSUR	: Güney Amerika Ortak Pazarı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MGSB	: Milli Güvenlik Siyaset Belgesi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa Sayısı
S.S.	: Standart Sapma
SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
Vb.	: Ve Benzeri

Vd. : Ve Devamı
WTO : Dünya Ticaret Örgütü
YMM : Yüksek Müdafaa Meclisi

GİRİŞ

Küreselleşme ve soğuk savaş bittikten sonraki süreçlerin devletlerarası dengelerdeki etkilerinin doğru biçimde değerlendirilmesi, değişiklik gösteren bağlama uyum sağlayacak politikaların geliştirilmesi aşamasında jeopolitik yaklaşımların öneminin arttığı yeni bir dönem başlamaktadır. Yaşadığımız yüzyıldaki gelişmeler ve günümüze yansıyan ciddi pek çok problemi algılayabilmek adına jeopolitik vizyona sahip olmak gereklidir.

Bir ulusun, daha iyi ve güvenli şartlarda hayatını idame ettirebilmesi için devletin ulusal güvenlik, Milli Savunma politikalarını ve dış ilişkilerini geliştirmesi, bunların icra ve koordine edilmesi hayati önem arz etmektedir. İstihbarat ve milli güvenlikten sorumlu ulusal kuruluş ve kurumlardan başlayan süreç, karar verici olan hükümet yetkilileri ile son bulmaktadır. Kritik önemi olan bir görevi ifa edecek karar vericilerin doğru işleyen ve iyi ifade edilmiş bir siyasetin belirlenmesi için zamana ihtiyaçları bulunmaktadır.

İnsanların yer değiştirmeleri, yaradılışlarından itibaren var olan bir olgudur. İnsan hareketliliği devletler nezdinde soğuk savaşın ardından “güvenlik” sorunu olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Devletler “ulusal güvenlik” endişesi ile değişik dış politikalar izlemişlerdir; bunun sonucunda uluslararası alanda bir çok durumu değerlendiren ve bu yönde devamlılık gösteren politikalar oluşturabilme adına bir uluslararası sistem, tam anlamıyla son halini almamıştır.

Türkiye, ulusal güvenlik politikasının, 19. yüzyılda büyük güçlerin etkisine girmesi ile birlikte “topraklarını ve bütünlüğünü koruma” konularını öncelik sırasına almıştır. Dolayısıyla, güvenlik kültürleri birer temel unsur haline dönüşmüş ve Sevr Anlaşması kapsamında Türkiye, güvenlik anlayışı geliştirmiştir. Türkiye, ulusal güvenliğe dayalı politikaları gereğince, “kendi sınırları içinden ve dış dünyadan, Türkiye’yi bölme ve zayıflatma” hedefine odaklı Sevr Anlaşması’ndan etkilenmeye devam etmektedir.

Bu çalışma dört bölüm olarak hazırlanmıştır. Bölümlere ilişkin bilgiler ise şu şekilde sıralanabilir:

Birinci bölümde “ulusal güvenlik, güvenlik yaklaşımları ve ulusal güvenlik sorunları” adı altında; güvenlik kavramı tanımlanmış, güvenliğin kapsamı ve temel özellikleri üzerinde durulmuştur. Ardından ulusal güvenlik, uluslararası güvenlik, kolektif güvenlik ve bölgesel güvenlik gibi güvenlik türleri incelenmiştir. Daha sonra idealizm, realizm, neorealizm, eleştirel teoriler vb. gibi güvenlik yaklaşımları ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak; yasadışı göç, etnik sorunlar, organize suçlar, terörizm, silahlanma ve savaş gibi güvenlik sorunları irdelenmiştir.

İkinci bölümde “ulusal güvenlik politikaları” kapsamında; ulusal güvenlik politikaları ile ilgili temel kavramlar üzerinde durulmuştur. Daha sonra, geleneksel güvenlik dönemi, klasik güvenlik dönemi, jeopolitik güvenlik dönemi ve jeoekonomik güvenlik dönemi olmak üzere 4 başlık altında ulusal güvenliğin tarihsel süreci incelenmiştir. Son olarak bu bölümde bölgesel sorunlar, kaynak sorunları, sosyo-ekonomik sorunlar ve eğitim alanındaki sorunlar şeklinde ayırım yapılarak ulusal güvenlik sorunlarına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde “iç tehditler kapsamında Türkiye’nin ulusal güvenlik politikası” adı altında; devlet merkezli güvenlik politikaları, çoğulcu güvenlik politikaları, ardından politik güvenlik, askeri güvenlik, çevresel güvenlik, işbirliğine dayalı güvenlik gibi yeni ulusal güvenlik politikaları ele alınmış, uluslararası dengeler ve batıcılık, iç tehditler kapsamında Türkiye’nin ulusal güvenlik politikaları üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde “dış tehditler kapsamında Türkiye’nin ulusal güvenlik politikası” bağlamında; Türkiye’deki ulusal güvenlik sisteminin işleyişi kapsamlı bir şekilde ele alındıktan sonra Türkiye ve belli başlı komşuları arasındaki güvenlik ilişkileri irdelenmiştir. Çalışmanın sonuç başlığı altında, genel bilgiler özetlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSAL GÜVENLİK, GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI VE ULUSAL GÜVENLİK SORUNLARI

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI, KAPSAMI VE GÜVENLİĞİN ÖNEMİ

Güvenlik olgusu, uluslararası ilişkiler kapsamında genel boyutlara ve çerçeveye ulaşan konulara, bireylere, toplumsal adetlere göre değişiklik gösteren durumlarla, şartlara uyarlanan bir kavramdır. Barış kavramı ile yakından alakalı olan güvenlik kavramı; devlet üstü, ulus devlet ve devlet dışındaki aktörler için fazladan önlem gerektiren bir hareket ve değer amacı taşımaktadır. Güvenlik daha çok, büyük çaplı kamu harcamalarını, daha meşru hale getirebilmek amacıyla kullanılmıştır. Toplumsal ya da bireysel birer politik değer olan güvenlik kavramının, uluslararası ilişkilerde daha bağımsız bir tanımlı bulunmamaktadır. Dolayısıyla güvenlik olgusu her zaman belirli bir kişisel ya da toplumsal değer sistemi, bir bağlam ve bu olguların yaşama geçirilmesi ile ilgili olmaktadır¹.

İnsan, yaradılışından bu yana, kendi emniyetini garantiye alma ve bunu devam ettirmenin yollarını her zaman aramıştır. İnsanoğlu, etrafında gelişen, açıklamakta zorlandığı, sebeplerini anlayamadığı olaylara, kendinden daha üstün ve olağan dışı güçlere karşı, sürekli olarak kendini emniyette hissetmenin çarelerini aramıştır. Diğer bir deyişle birey, aile ya da toplum, hayatlarının tehlike altında olmadığı, varoluşlarının güvence altında olduğuna kanat getirdikleri bir ortamda hayatlarını sürdürmek için çaba göstermişlerdir. Güvenlik kavramı; insanların hem kendilerinin hem de yaşamalarına olanak sunan araçların tehlikeden uzak ortamlarda bulunma durumunu açıklamaktadır. Geniş anlamıyla kişinin başkalarına karşı şiddet ve zor kullanmadığı, huzur ve barış ortamını tanımlamaktadır. Güvenlik teorisinin Türkiye’de kapsamının geniş tutulmasında ve bütün eylemlerin ulusal güvenlik teorisi altında değerlendirilmesine yönelik eğilimin baskın olan anlayış yapısının temelinde, Osmanlı Devleti’nin yıkılma nedeni sayılan olayların tesiri kadar, Türkiye

¹ Hans Günter Brauch, *Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü*, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, Cilt 5, Sayı 18, 2008, 1- 47, s. 2.

Cumhuriyeti’ni kuruluşundaki hakim düşüncenin de oynadığı rol, azımsanmayacak ölçüdedir².

1.1.1. Güvenlik Kavramı

Bilhassa soğuk savaş sürecinin bitmesi ve 11 Eylül’den sonra oluşmuş değişken dönem, tehdit analizlerinin tekrar elden geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Küreselleşme teorisinin de farklı bir hız ve boyut kazandığı bu dönemde, çok kapsamlı tehdit algısı olduğu belirtilmektedir. Günümüzde ülkelerarası ilişkileri de etkisi altına alan güvenlik anlayışı çerçevesindeki radikal değişimler, tehdit algılamalarında oluşan farklılaşmanın neticesi olarak tanımlanabilir³.

Güvenlik kavramı en basit tanımıyla ile tehlikelerden, kaygılardan, tehditlerden uzak olunmasını ifade etmektedir. Güvenlik bir bakıma, başkalarının verebileceği zarardan uzak olma ile ilgili ruh halidir. Diğer bir anlatımla, başkalarına karşı duyulan güven, kişilerin psikolojik anlamda bir ihtiyacı olup, bu ihtiyacın karşılanması halinde güvenli hissetme duygusu söz konusu olmaktadır. Güven, sahip olunan değerlere herhangi bir şekilde tehdit olmaması durumudur. Güvenlik ise toplumların veya devletin, rakiplerine karşı bağımsız kimliğini koruyabilmesi olarak tanımlanmaktadır⁴.

Güvenlik hususunu sistem olarak değerlendirmeden evvel, güvenlik teorisini incelemek ve küresel ilişkiler kapsamındaki yerini belirlemek gerekmektedir. Güvenlik hususu, gerçekte bir varoluş mücadelesi şeklinde tanımlanabilir. İster milli ve toplumsal, isterse bireysel düzeyde olsun, canlıların devamlılığı için güvenlik hususu, mutlak olması gerekenlerin başında yer almaktadır. Her canlının yaşamı süresince gelişen ve değişen birtakım hedeflere güdüldüğü ifade edilebilir. Hedefe ulaşan yolda tehditler her zaman olabilmekte, bu yenilenme ve değişkenlik çerçevesinde tehdit algılamaları kapsamında da değişkenlik meydana gelmektedir. Konuyu milli varlık düzeyinde değerlendirdiğimizde, tehdit algılaması “dış” ve “iç”

² Şaban İba, *Milli Güvenlik Devleti: Dünyada ve Türkiye’de Belgeleriyle Milli Güvenlik İdeolojisi ve Kurumlaşma* (1. Basım), Çiviyazıları, İstanbul, 1998, s. 14.

³ Murat Yorulmaz, *Değişen Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Değişmeyen Güvenlik Paradoksu*, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2014, 103-135, s. 103.

⁴ Oktay F. Tanrısever, *Güvenlik, içinde Devlet ve Ötesi*, Atilla Eralp (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 108.

olarak iki kategori altında değerlendirilmelidir. Hedeflerin karmaşılaşması ve çeşitlenmesi, tehdit algılamalarının da farklılaşmasına sebep olarak gösterilebilir. Küresel aktörlerin hedefleri ve büyüklükleri, tehdit algılamalarında farklılığa neden olmaktadır. Yaşanan bu farklılaşmanın gerekliliği olarak, küresel ilişkiler de baştan belirlenmelidir⁵.

1.1.2. Güvenlik Kapsamı

Güvenliğin kapsamına alınmasını belirleyen pek çok faktör bulunmaktadır. Eğitim seviyesi, cinsiyet, çalışılan sektör, sendika üyeliği ve bağımlı olarak çalışma ya da çalışmama hali, işyerinin ölçeği, ülkenin gelişim seviyesi gibi faktörler bunlardan bazılarıdır. Güvenlik kapsamına dahil olan kişileri, eğitim düzeyleri açısından ele alırsak; eğitim düzeyinin artmasıyla işgücüne katılımında artış göstermesi nedeniyle, güvenlik kapsamına dahil olanların oranında da artış görüleceği düşünülebilir⁶.

Güvenlik kapsamı için değişikliklere gidilmesi, gerekli olan mevzuatın belirlenmesi suretiyle değişiklikler yapılması ile mümkün olmaktadır. Tehlikeli veya çok tehlikeli işleri kapsayan meslek dallarında Mesleki Yeterlilik Belgesinin (MYK) zorunlu tutulması için hangi yönetmelikler ve kanunlarda değişikliğe gidileceğinin, ilgili birimlerle işbirliği yapılarak belirlenmesi ve gereken değişikliklerin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bütün çalışanları kapsamasının yanında tarım ve kamu sektörlerinde bu uygulamaya dair problemler yaşanmaktadır. Sektörlere yönelik işbirliği, rehberlik vb. çalışmalarla uygulama ve başka sektörel problemlerin giderilmesi hedeflenmektedir⁷.

Ulusal güvenlik, yurttaşların ve devletin güvenliğinin sağlanabilmesi anlamına gelmektedir. Bu kavram, uluslararası ilişkiler, siyaset, kamu yönetimi, hukuk, gibi pek çok bilimsel disiplinlerin karmaşık ilişkilerinin etkisi altında olan bir özellik taşımaktadır. Ulusal güvenlik kavramı, farklı disiplinlerdeki farklı

⁵ Seval Gökbaş, *Çok Kutuplu Yeni Uluslararası Sistemde Güvenlik Algısı*, Kamu Diplomasisi, 2011, s. 1.

⁶ Mustafa Kılıç, *Sosyal Güvenlik Hakkının Kapsamı ve Sınırı*, İş ve Hayat, Sayı 65, 2006, 378-397, s. 395.

⁷ T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi – III ve Eylem Planı 2014-2018*, Ankara, 2014, 3-43, s. 43.

yaklaşımlardan etkilenmiş bulunmaktadır. Bundan dolayı ulusal güvenliğin temel sorunları aslında onu belirlemek için, yapılan unsurlardan meydana gelmektedir⁸.

1.1.3. Ulusal Güvenliğin Temel Özellikleri

Bu kısımda, ulusal güvenliğin; karar özelliği, çevreye bağlı olma özelliği ve kuruluşlardan etkilenme özelliği konularına yer verilmektedir.

1.1.3.1. Ulusal Güvenliğin Karar Özelliği

Karar vermek durumunda olan kurum veya kişiler güvenlik ikilemleri arasında oluşan sorunları çözebilmek için farklı seçenekler ile karşı karşıya oldukları zaman, nasıl karar alacaklarına dair altyapılarının olması yarar sağlamaktadır. Uluslararası ilişkiler konusunda görevi bulunan yetkililerin, güvenlik ikilemi konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Ülkeler açısından güvenlik politikalarının oluşturulması sırasında, güvenlik ikileminin de dikkate alınması, oluşturulan politikaları güvenlik açısından daha avantajlı duruma getirebilir. Güvenlik politikaları farkındalık oluşturmanın yanında, Dünya güvenlik politikasında ülkelerin avantajlı duruma gelebilmesi için yeni fikirlere açık olunması gerekmektedir⁹.

1.1.3.2. Ulusal Güvenliğin Çevreye Bağlı Olma Özelliği

Sürekli aynı güvenlik önlemleri ile bir toplumun güvenliğinin sağlanması mümkün olamamaktadır. Ülke genelinde, güvenlik ile ilgili tüm birimlerin koordinasyon içerisinde ve bir plan dahilinde, dünyada oluşan gelişmelerin de dikkate alınarak, güvenlik politikalarının oluşturulması gerekmektedir. Güvenliğin önemli kazanımlarından birisi, bireylerin hayatını korumak, değişen risklere karşı önlemler alınmasını sağlayabilmektir. Nelerin tehdit oluşturduğu, ne zaman tehditler meydana geleceği, belirsiz gelişmelere bağlı olabildiğinden, zamanla karşılaşılabilecek değişikliklere, ilgililer tarafından önlemlerin alınması gerekmektedir¹⁰.

⁸ Ali Bilgin Varlık (2012). “Ulusal Güvenlik”, 21'inci Yüzyılda Prens: Devlet ve Siyaset Yönetimi, (Editör: Ümit Özdağ), Ankara: Kripto Yayınları, 613-648, s. 613.

⁹ Ali Bilgiç, *Güvenlik İkilemi'ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 8, Sayı 29, 2011, 123-142, s. 124.

¹⁰ Şükran Gölbaşı, *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, Mülkiye Dergisi, Cilt 39, Sayı 2, 2015, 327-340, s. 331.

1.1.3.3. Ulusal Güvenliğin Kuruluşlardan Etkilenme Özelliği

Güvenlik kavramının, içerik ve yapısal açıdan gelişmeler paralelinde ve küresel etkileri nedeniyle, sürekli değiştiğini söylemek mümkündür. Güvenlik üzerinde devletin ağırlığının gittikçe azalması, buna karşılık AB ve NATO gibi uluslararası birçok örgütün, birçok ülke için üst düzeyde etkinliği, söz konusu olmaktadır. Bunun yanı sıra, küresel şirketler, ulusal sivil toplum örgütleri, uluslararası sivil toplum örgütleri gibi aktörlerin de etkilerinin arttığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla, sınırların gittikçe kalktığı küresel dünyada iç ve dış güvenliğin birbirinden ayrı olmaması ve sınırları korumada sadece bir ülke gücünün yeterli olmaması durumu ile karşılaşılabilir. Amerika ve Rusya gibi güçlü ülkeler dahil, ülkelerin NATO ve AB gibi çok uluslu örgütlerle işbirliği içerisinde, güvenlik politikalarını oluşturmaları zorunluluğu, tüm ülkeler için söz konusu olabilmektedir¹¹.

1.2. GÜVENLİK TÜRLERİ

Güvenlik konusunun içeriği, bölgeye, ülkeye ve ülkeler arası duruma göre farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla bu kısımda güvenlik türleri, ulusal güvenlik, uluslararası güvenlik, kolektif güvenlik ve bölgesel güvenlik şeklinde sıralanarak ele alınmıştır¹².

1.2.1. Ulusal Güvenlik

Uluslararası ilişkiler disiplinde güvenlik kavramı; “edinilmiş değerleri tehlikeye atan veya atma ihtimali bulunan herhangi bir tehdidin olmaması” anlamına gelmektedir¹³.

Ulusal güvenlik, uluslararası ilişkilerde meydana gelen değişimlerden, doğrudan etkilenmektedir. Ülkeler her ne kadar kendi sınırları içerisinde güvenlik politikalarını planlansalar da ülkeler arası ilişkiler dolayısıyla güvenlik

¹¹ Giampaolo di Paola, *NATO'nun Dönüşümü: Towards The Riga Summit and Beyond*, Royal United Services Institute Konferansı, 20-21 Temmuz 2006, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/turkish/art2.html>, 15.06.2019.

¹² Jenk Baylis, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18, 2008, 96-85, s. 73.

¹³ Wolfers A. (1952). “National Security as an Ambiguous Symbol”. *Political Science Quarterly*. Vol: 67. No: 4.

politikalarında, yenilikler yapmak zorunda kalmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle, güvenlik kavramı, sadece ulusal sınırlar içerisinde çizilen güvenlik politikalarıyla ilgili konuları kapsamaktadır. Ulusal güvenlik kapsamında, sadece kişisel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması, askeri önlemler alınması, ekonomik gelişmelerin sağlanması yeterli olmamakta, uluslararası ilişkilerde, askeri, ekonomik, ticari anlamda da işbirlikleri ve ortak güvenlik çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir¹⁴.

1.2.2. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası güvenlik kapsamında, sistem içinde bulunan unsurlar varlıklarını sürdürebilmek ve ulusal alandaki çıkarlarını koruyabilmek için, pek çok güvenlik arayışlarına girmektedirler. Söz konusu alana yönelik arayışların şekli, uluslararası sistemlerin kapasitelerinin büyüklüğüne, güçlerine, kendilerini tanımlamış oldukları rollere, uluslararası sistemi algılama şekillerine göre değişiklik göstermektedir. Bu değişkenlerin boyutu ise uluslararası güvenliğin sürdürülebilir olması ve temin edilmesi ile yakından ilgilidir. Bu kapsamda uluslararası güvenliğin ele alınması gerekmektedir. Güvenlik kavramı dört boyutta incelenmektedir, bu boyutlar sırasıyla¹⁵;

1. Bölgesel boyut; coğrafi veya alt sistemlerin güvenliğinden,
2. Bireysel boyut bireylerin güvenliğinden,
3. Küresel boyut uluslararası sistemin bütününün güvenliğinden,
4. Ulusal boyut ise ülke içinde yaşamakta olan ya da ulus devletlerin yaşamış olduğu toplumsal gruplarının güvenliklerinden sorumludur.

1.2.3. Kolektif Güvenlik

15 Mayıs 1992 tarihinde Ermenistan, Özbekistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, gibi bağımsız devletler tarafından imzalanmış olan Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın (CST), ardından kolektif güvenlik bir örgüt şeklinde oluşturulmuştur. 1993 senesinde ise Azerbaycan, Gürcistan, Beyaz Rusya da bu anlaşmaya katılmışlardır. Kademeli biçimde gelişimlerin neticesinde CST 2002'de

¹⁴ Mehmet Murat Payam, *Güvenlik Bağlamında Güç Kullanımı ve Algı (LAMA) Yönetimi*, Mecmua, Sayı 5, 2018, 15-25, s. 15.

¹⁵ Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 23-24.

CSTO adını almıştır¹⁶. Gürcistan, Azerbaycan ve Özbekistan bu anlaşmadan ayrılmış, örgüt geri kalan altı üye ülke tarafından kurulmuştur. CSTO günümüzde aynı altı ülkeyi kapsamakla beraber Sırbistan ve Afganistan ise, gözlemci ülkeler konumuyla örgütte yer almaktadırlar¹⁷.

1.2.4. Bölgesel Güvenlik

Küresel düzeyde yaşanmış olaylar, devamında yöresel olayların da yaşanmasına neden olmakta ve bölge ülkeleri üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Meydana gelen baskılar neticesinde “sınırları aşan kabahatler” kavramı ismi altında, yöresel farklı tehditler oluşmakta ve bu durum bölgesel güvenliğin zarar görmesine sebep olmaktadır. Bölgesel güvenliği etkisi altına alan başka bir faktör de komşu ülkelerin tarihsel bağları olmaktadır. Bahsedilen bu tarihsel bağların bazen düşmanlık ve rekabet, bazen de dayanışma ve işbirliği temellerine dayandığını söylemek mümkündür. Yöresel aktörlerin, tarihsel yarışlarını bir tarafa atarak dayanışma göstermeleri gerekmektedir. Uluslararası tehditlerin neden olduğu etkilerin ancak böyle azaltılabileceğinden ve bununla beraber bölgesel güvenliğin oluşturulabileceğinden söz edilebilmektedir¹⁸.

Bölgesel güvenliği negatif yönde etkileyen öğelerden biri de etnik gruplar arasında yaşanan çatışmalardır. İlk aşamada ulusal düzeyde kendini gösteren bu tarz sorunlar, sınırları aşan yapıları sayesinde terör ve mülteci problemine dönüşerek, bölgesel güvenliğe tehdit oluşturur duruma gelebilmektedirler. Bölgesel dengesizliğe sebep bu durumların bölge ülkelerinin birbirlerine karşı güvensizlik yarattığı ve daha ileriki aşamalarda dıştan gelebilecek müdahalelere zemin hazırladığı görülebilmektedir. Bölgesel güvenliğin oluşturulmasının ilk koşulunun; ülke sınırları içerisinde yaşanabilecek bu tarz çatışmaların dağılmasını önleyerek milli güvenliği sağlamaktan geçtiği ifade edilebilmektedir¹⁹.

¹⁶ Fikret Birdişli, *Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, 2011,149-169, s. 150.

¹⁷ Aidana Arynbeke, *Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Açısından Ermenistan – Rusya İlişkileri*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Dergisi, Sayı 65, 2016, 1-2, s. 1.

¹⁸ Emre Çıtak, *Bölgesel Güvenlik Denklemi Türkiye-Azerbaycan Enerji İlişkisinin Önemi*, Bölgesel Çalışmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2016, 117-139, s. 120.

¹⁹ Bülent Sarper Ağır, *Etnik Çatışmaların Yayılması ve Bölgesel Güvenliğe Etkileri: Kosova Örneği*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2014, 2-28, s. 3.

1.3. GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Uluslararası ilişkiler alanında en temel unsurlardan birini oluşturan güvenlik kavramı, çok boyutlu yapısı ile birlikte pek çok çeşitli kuramsal değerlendirmelere konu teşkil etmektedir. Uluslararası ilişkiler alanının doğması ve gelişmesi üzerine yapılan tartışmalar, söz konusu bilim dalının farklı sosyal bilimlerden ayrılmakta olan özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Uluslararası ilişkiler kuramları, meydana gelen olayların nasıl ve neden ortaya çıktığını, hangi devlet aktörlerinin, ne tür davranış kalıplarına yönelik hareket ettiğini açıklamaya çalışmaktadır. Söz konusu alanda yapılmış olan bilimsel pek çok çalışmanın yol göstericisi olan bazı temel kuramlar öne çıkmaktadır. Bu kısımda, bu temel kuramlardan idealizm, realizm, neorealizm, eleştirel teoriler, Yapılandırmacı, Postmodern, Feminist, Marksist, Kopenhag Okulu çerçevesinde güvenlik olgusu, devletlerarası güç dağılımları ve askeri güç öğeleri çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur²⁰.

Güvenlik algısına göre, güvenlik kavramı devlet ağırlıklı, askeri açıdan tehdit odaklı düşünce yapısıyla değerlendirilmiştir. Soğuk savaş dönemi ise bu düşünce yapısına verilebilecek en somut örnektir. 2. Dünya Savaşı'nın ardından daha da bariz özellik sergileyen Soğuk Savaş; ABD ve Sovyetler Birliği'nin öncülüğünde, Batı ve Doğu Bloklarının arasında savaşa dönüşmüştür. Ülkeler bu bloklardan birisine katılmış ya da bağlantısızlık biçimini yani dış politika stratejisini kullanmışlardır. Soğuk savaş boyunca askeri güç ve güvenlik hususları arasında ilinti kurulmuş ve bu zaman içerisinde askeri güç ile alakalı özellikler, ülkelerin önemli politikaları arasında yer almıştır. Ülkeyi merkez noktası olarak kabullenen ve güce dayanan anarşik küresel düzen zihniyeti, bir süre önemini korumuştur, fakat Soğuk Savaş döneminden sonraki süreçte, küreselleşmenin etkisiyle beraber, tehdit konulu algılar farklılık göstermiş, bu nedenle güvenlik olgusunda genişleme ve derinleşme aşaması hızlanmıştır. Askeri manada incelemeler gerçekleştirilmiş; ekonomi, çevre, nüfus, kültürel sorunlar, enerji kaynakları gibi öğeler de incelemeler kapsamına alınmıştır²¹.

²⁰ Övgü Kalkan Küçüksoğak, "Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm vce Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması", *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 14, 2012, 202-208, s. 202.

²¹ Yorulmaz, a.g.e., s. 120.

1.3.1. İdealizmin Güvenlik Yaklaşımları

Küresel ilişkilerin bir disiplin şeklinde oluşması ve gelişmesinde, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, idealizm ağırlıklı tartışmalara neden olmuştur. Küresel ilişkiler, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından realizm ile hız kazanmışlardır. Realist kesimler, görüşlerini netleştirip sistemli hale getirirken, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında geçen zamanda oluşan birbirine zıt yaklaşım ve görüşlere idealizm denilmiştir. Realizm sınırlarını belirlemiş, idealizm ise kategorisini düzenlemiş ve realizmin kendini ifade etmesinin bir bölümünü meydana getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yıkımların tekrar yaşanmasını engellemek ve dünya barışını elde etme çabaları, küresel ilişkiler hususuyla alakadar olan aydınları, taze fikirler üretmeye yönlendirmiş bu da idealizmin oluşmasını sağlamıştır²².

1.3.2. Realizmin Güvenlik Yaklaşımları

Realizmin güvenlik algısı kapsamında devlet temel faktör olarak yer almakta ve devletin hedefi ise kalıcılığının sürmesi ve menfaatinin de sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Devletin kalıcılığını devam ettirmek istemesindeki araç ise, güç ögesi olmaktadır. Realizmin güvenlik algısı, ülkelerin güç etkenleri ve bu etkenlerin küresel ilişkileri kuvvet çatışması olarak biçimlendirmesine bağlıdır²³.

Realist düşünce yapısına göre anarşi ve güvensizliğin süreklilik kazandığı uluslararası arenada, güvende olabilmenin ilk yolu ve şartı, güç ve kapasitenin artırılması olmaktadır. Çözümleme birimi şeklinde değerlendirmiş oldukları devletleri, rasyonel ve bütüncül yapılar niteliği yükleyerek benimsemiş realistler, küresel gücün artırılması konusunda, ulus ülkeleri kabiliyet ve olanaklara sahip şeklinde tanımlamaktadırlar. Realizm bu yönleriyle değerlendirildiğinde, ulusal güvenlik teorisinden hareketle devletin emniyetini önemsemektedir. Realist düşünceler, devlet merkezli güvenlik perspektifini oluşturarak milli güvenlik teorisi yoluyla, toplumun ve milletin hatta kişinin güvenliğinin devletin güvenliğine bağlı olduğunu savunmaktadırlar. Milletin, toplumun, kişinin güvenliğinin devletin güvenliği ile eşit tutulmasıyla devlete dayalı güvenlik düşüncesinin oluşması, savaş

²² Bülent Uğrasız, *Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 2003, 139-145, s. 140.

²³ Mesut Şöhret, *Realizm Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Bütünleşmesi*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, 2012, 288-330, s. 296.

ve çatışma teorileri üzerinde yoğunlaşan realizmde göz ardı edilmeyen güvensiz alan olgusu ile meşruluk kazanmaktadır. Realist faaliyetler böylece ülkelerarası var olan veya başka mücadele bölümlerine ağırlık vererek güvensizlik adına yapmış olduğu vurgu, devlet egemenliği ve toprak bütünlüğü tanımlarıyla güvenliği, ülkenin varlığıyla bağdaştıran yaklaşımın daha da anlam kazanmasını sağlamıştır. Realist görüşün güvenlik anlayışında bulunan diğer önemli noktası, ülke yararına tek taraflı bağlanan güvenliğin, güç ve askeri strateji ile eşit tutulmasıdır. Realist değerlendirmelerde bu sebeple stratejik, askeri hususlar ve bu hususlara dair politikalar, önem arz etmektedir²⁴.

1.3.3. Neorealizmin Güvenlik Yaklaşımları

Neorealizm yaklaşımının güvenlik anlayışlarına göre, ülkelerin benzer tutumlar sergilediği sistemde, yapısal ve sonuçsal farklılıklara neden olan temel faktörü, ülkelerin güç kabiliyetleri oluşturmaktadır. Kuvvet dağılımı kapsamında yeniliklerin olması, sistemin yapısında değişikliklere neden olmaktadır. Kuvvet dağılımında ülkelerde güvenliğin sağlanması ve bir etkenin sisteme hükmetmesine mani olabilmek amacıyla, ülkelerin tehlike olduğunu düşündükleri diğer ülkeler üzerinde kuvvet dengesini oluşturma çabasına girdikleri gözlenmektedir. Neorealist düşüncede ülkelerarası işbirliğinin sağlanabileceği fakat bu durumun sınırlı biçimde olacağı düşüncesi bulunmaktadır. İşbirliğinin hatları da işbirliklerin düzeyinden bağımsız değerlendirilerek, güvenlik konularının üzerinden şekillenmiş ve egemen güvenlik rekabeti düşüncesine yaslanmıştır. Bu nedenle neorealist yaklaşım tarzında, uzun süreli ve kalıcı barıştan ve güç çatışmalarından uzak duran bir dünyadan söz etmek mümkün değildir²⁵.

1.3.4. Eleştirel Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları

Güvenlik faaliyetleri soğuk savaş döneminde klasik realizmin tesirinde “çıkarlar ve tehditler bağlamında” sürdürülmüştür. Soğuk Savaş’ın son dönemlerine doğru korku, risk ve şiddet gibi terimleri de içeren güvenlik faaliyetleri kapsamında

²⁴ Atilla Sandıklı, *Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar*, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Rapor, Sayı 27, 2011, 21-41, s. 23.

²⁵ Övgü Kalkan, *Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması*, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt 4, Sayı 14, 2012, 202-208, ss. 203-204.

genişleme görülmüştür. Bir de güvensizlik ve güvenliğin kaynağı yalnızca sonuçlara göre değil, sebeplere göre de sorgulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, eleştirel güvenlik faaliyetleri oluşmuştur. Eleştirel güvenlik faaliyetleri, yalnızca güvenliğin ne şekilde sağlanacağı konusunda değil, güvensizliğin nedenleriyle ilgilendiği için güvenliği bir tek düşmanlıklar ve düşmanların olmadığı bir barış durumu (negatif barış) olarak ifade etmektedir. Kültürel, ekonomik ve sosyal yapıyı içine alacak bir bütün ile (pozitif barış) değerlendirmiş ve tehdit endişesini epistemolojik düzlemin içinde eleştirmiş ve irdelenmiştir. Eleştirel güvenlik yapısında, devlete karşı oluşabilecek tehdit ve risklerin yerine, kişiyi merkezde değerlendirerek insan kapasitesinin karşılaşılabileceği engelleri de önemsemesi açısından, siyaset bilimi için stratejinin ve jeopolitiğin ötesinde katkıda bulunmuştur²⁶.

1.3.5. Konstrüktivist/Yapılandırmacı Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları

Düşmanın kimliğinin belli, alınan tehditlerin son derece açık olduğu, verilecek doğru karşılığın kestirilebildiği Soğuk Savaş sürecinin bitmesinden sonra küreselleşme ivme kazanmıştır. Küreselleşmenin de tesiriyle dünya çapında oluşan belirsizlikler nedeniyle, güvenlik algısı kapsamında bazı değişimler zorunlu hale gelmiştir. Bu değişimler ile beraber güvenlik teriminin devamlılık arz eden, güvenilebilir ve anlaşılabilir şekilde tarifini yapabilmek veya herkesin anlayabileceği ortak çerçevesini ve sınırlarını ortaya koyabilmek, her geçen gün zorlaşmıştır. Çünkü öncelikle kimlerin güvenliği sorusu karşısında verilen cevap sistematik hale gelmiş ve alışılmış milletin ve devletin yerine, başta kişinin, devlet üstü veya devlet altı farklı toplulukların da bulunduğu özneler kümelenmesine yönelmiştir. Ne tarz tehditler diye sorulduğunda cevabı, sadece askeri nitelik taşıma, sınır dışından kaynaklanma, standart konumdan çıkmış, zamanı, kaynağı, şekli baştan tahmin edilebilmesi zor hatta imkansız denilebilecek farklı çatışma ortamının neredeyse dünya çapında görüldüğü, çok boyutlu ve asimetrik bir konuma gelmiştir. Yeni oluşan güvenlik anlayışının yanında küresel terörizm, siber terör, organize suç örgütleri, saldırı amaçlı devletler, kitle ve konvansiyonel silahların artması gibi bir takım tehditler ulusal varlığa yönelik tehditler kapsamına girmiştir²⁷.

²⁶ Birdişli, a.g.e., s. 229.

²⁷ İbrahim Erdoğan, *Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı*, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, 2013, 265-292, s. 265.

1.3.6. Postmodern Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları

Post modern teori, globalleşme ile aynı zamanlarda yaşanan terim ve olgulardaki dönüşümü işaret etmektedir. Küreselleşmenin tesiriyle karşılaşmalarda yaşanan sıklık, zıt kutupların birbirlerine yakınlaşmalarını sağlarken çatışmaların da artmasına neden olmaktadır. Örnekleme gerekirse; dost ve düşman ayrımı önceleri belli sınırlar dahilinde algılara yerleştirilmişken, günümüzde ise bu tanımın yapılabilmesi daha da zor olmaktadır. Tehditler ve risklerin gittikçe karmaşık hal aldığı ve belirsizliklerin, salt yargılardan daha ön plana geçtiği söylenebilir. Klasikleşmiş güvenlik yaklaşımları şimdilerde, kargaşa ve krizleri yorumlayabilmek, kalıplaşmış sorunların çözümü noktasında yeterli olamamaktadır. Klasik paradigmada asıl araçlar, var olan düzenin muhafazası ve güvenliğin tesisinde işlevselliğini yitirmeye başlamıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse post modern aydınlar mekan ve zaman sıkışması sonucunda, yeni kimliklerin gittikçe artan ivme ile mücadele ettiğini, kimlik farklılıkları arasında anlaşma zemini oluşturulmak istendiğini belirtmektedirler. Ancak, yapılan iletişim devrimi ile önyargıların ve ötekileştirmenin gittikçe belirginleştiği ve bu belirsizlikler içinde gerçekçi ilgi ve söylemlerin klasik güvenliği oluşturmak adına liderliğini korumaya çalıştığı görülmektedir²⁸.

1.3.7. Feminist Teorilerin Güvenlik Yaklaşımları

Bu kısımda güvenlikle ilgili konular, uluslararası ilişkiler alanında feminist yaklaşımlar çerçevesinde ele alınarak farklı boyutlarıyla analiz edilmiştir. Özellikle güvenlik söz konusu olduğunda, ilk düşünülmesi gerekenin devlet güvenliği olduğunu ileri süren feministler; toplumsal ve bireysel açıdan da güvenliğin dikkate alınmasını çok uygun görmemişlerdir. Güvenlik politikalarında yaşlılar, çocuklar, fakirler gibi gruplar üzerinde daha az dikkate alınan konuları ele alarak çalışmalar yapan feministler; güvenliğin cinsiyet açısından yapısını dikkate alarak yeni güvensizlik durumlarının ortaya çıkmasına engel olmaya çalışmışlardır. Feministler güvenlik yaklaşımlarında, toplumsal cinsiyet açısından oluşan güvensizliklerin; akademik, politik ve felsefi alt yapılarını sorgulayarak, alternatif bir bakış açısını ortaya koymaya çalışmışlardır. Bunu gerçekleştirmede cinsiyetçi hiyerarşinin açığa

²⁸ Sandıklı, a.g.e., s. 33.

çıkarılmasının, şiddetin önlenmesi sayesinde mümkün olabileceği söylenebilmektedir²⁹.

1.3.8. Marksist Teori

Marksist teoriye göre güvenlik, sınıflar arası mücadelenin bir fonksiyonu olarak algılanmaktadır. Uluslararası politikaların, kapitalist bir anlayışla dünya ülkeleri arasında gerçekleştiğini iddia etmektedir. Ülkelerin aldığı kararlarda, çıkarlar söz konusu olmaktadır. Ancak uluslararası ilişkiler yönünden realizm ve liberalizm her ne kadar çok konu edilse de, Marksist teorinin de uluslararası ilişkilerde önemli rolü olduğundan bahsedilmektedir. Marksist ve liberal teoriler, ekonomik sorunların çözülmesinde teorik olarak birbirlerine benzeyen yönlere sahip olsa da liberal değerler, serbest piyasa ekonomisi, uluslararası örgütlerin ülkeler üzerindeki rolü ve bağımlılık açısından bir takım farklı düşüncelere sahiptir. Bu kapsamda liberaller, uluslararası alanda işbirliklerinin geliştirilmesi savaşı önleyecektir düşüncesinde iken; Marksist teoriye göre devletlerarasındaki bağımlılık, bir devletin diğer devleti altında tutması ve sömürmesi olarak ifade edilebilmektedir³⁰.

1.3.9. Kopenhag Ekolu

Kopenhag ekolü, 1990'lı yıllarda güvenlik konusunun çok kapsamlı olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca, 21. yüzyıl güvenlik faaliyetlerinde Kopenhag ekolü güvenlik konusunda önemli katkılar sunma potansiyeline sahip olmuştur. Kopenhag ekolüne göre güvenlik; devletlerin tehditlerden korunma, rakiplerine karşı güçlü olma, bağımsızlıklarını gerçekleştirme ve işlevsel olarak bütün dileklerini koruyabilme yeteneği şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca, güvenlik sadece devletin tekeline olan bir olgu değil de güvenlikte toplum boyutunun da çok önemli olduğu konusu gündeme getirilmiştir. 21. yüzyıl itibarıyla, uluslararası düzeyde; birey-toplum-devlet kapsamında faaliyetlerin ve politikaların düzenlenmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır³¹.

²⁹ Çiğdem Aydın Koyuncu, *Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Güvenlik Konusunun Analizi*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 67, Sayı 1, 2012, 111-139, s. 134.

³⁰ Agil Mammadov, *Realizm ve Liberalizmin Ortasında: Marksist Teorinin Yeri ve Önemi*, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 59, 2017, 18-25, s. 18.

³¹ Atilla Sandıklı, Bilgehan Emeklier, *21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları*, Uluslararası Balkan Kongresi'ne sunulan tebliğ, 2011, 28-29, s. 28.

1.4. GÜVENLİK SORUNLARI

Güvenlik sorunları, oldukça farklılaşmış ve karmaşıklaşmış bir konu olarak, uluslararası ilişkiler disiplininin önemli bir inceleme alanını oluşturmaktadır. Bu bölümde, dünya gündemini meşgul eden ve uluslararası toplumun bir bütün olarak karşı karşıya kaldığı uluslararası güvenlik sorunlarından öne çıkan “yasa dışı göç, etnik sorunlar, organize suçlar, terörizm, silahlanma, savaş” konuları sırasıyla incelenmiştir.

1.4.1. Yasadışı Göç

Belirli zamanlarda ekonomik nedenlerle gerçekleşen göç, zaman zaman zorunlu gerekçeler ile ortaya çıkabilmektedir. Göçün değişen bir yapısı olduğundan, bir yandan küresel sebeplerle, diğer taraftan da küreselleşmenin meydana getirdiği sorunlar sebebiyle göç, bireylerin hayatta kalabilmek adına son stratejileri olarak düşündükleri bir durum olarak ifade edilmektedir. Küresel ısınma nedeniyle oluşan çevresel güvensizlik durumları, yaşam alanlarında kalıcı veya geçici olarak, insanların bölgelerini terk etme durumunda kalmasına ve” iklim mültecileri”nin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir³².

Herhangi bir nedenle bireylerin, kendi ülkeleri dışında başka ülkelere çıkarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaları, bu nedenle de gittikleri ülkelerde yasalara uygun olan bir şekilde giriş yaparak, gerekli kalma izinlerini alarak, ikamet etmek üzere göç ettikleri kabul edilmektedir. Göç eden kişilerin kabullerine ilişkin kurallar, her ülkenin kendisine ait iç düzenlemelerine, politik ve sosyal çevrelerine göre şekillenebilmektedir³³.

1.4.2. Etnik Sorunlar

Son dönemlerde küreselleşme ile ilgili tartışmalar, dünyada yeni milliyetçilikle ilgili dalgalanmalara da sebep olabilmektedir. Dolayısıyla etnik kimlikle ilgili arayışlar, günümüz modern dünyasında siyasal açıdan olumsuzluklar ortaya çıkarabilmektedir. Farklı açılardan da olsa ortak bir din, dil, kültür ve ırk gibi

³² Nafiz Tok, Recep Korkut, *Küreselleşme ve Yerinden Olma Sorununun Çevresel Güvensizliklere Bağlı Değişen Tabiatı Bağlamında İklim Mültecileri*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 32, 2012, 1-16, s. 1.

³³ Emine Akçadağ, *Yasadışı Göç ve Türkiye*, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 2012, 1-58, ss. 3-4.

konular, 21. yüzyılda da politik açıdan ele alınan konular olarak sürekliliklerini devam ettirmektedir. Etnik açıdan fazla sayıda toplumun yaşadığı bir ortamda, istikrarlı bir şekilde politik sistemlerin yürümesi ve demokratik uygulamaların sürekliliğinin korunması çok da kolay olmamaktadır. Asıl sorun, etnik açıdan farklı grupların birlikte yaşamaya ve iyi geçinmeye niyetli olmamalarından kaynaklanan çatışmalar olmaktadır³⁴.

1.4.3. Organize Suçlar

Esnek bir yapıya sahip olan organize suç olgusu, fırsatların kazanca dönüşmesine ve bu nedenle de suçların artmasına neden olmuştur; organize suçlar bağlamında oluşan gruplar, faaliyet alanlarını genişleterek farklı coğrafi alanlara yerleşmiş ve rant sağlayabilecekleri suç türlerinin sayılarını artırmışlardır. Organize suçlarla ilgili olgular, küresel genişlikte faaliyet gerçekleştirebilecek bir güce ulaşmış ülkelerde yürütme, yasama ve yargı kurumlarına kadar yerleşmelerine neden olmuştur. Küreselleşme olarak isimlendirilen olgu neticesinde; enerji, sermaye, hammadde, endüstri ürünleri gibi değerlerin önündeki engellerin kalkması söz konusu olmuş, neticede de ekonomik ve siyasi yasal düzenlemeler gündeme gelmiştir³⁵.

Organize suçlar; hukuki ve siyasi boşluklar, ekonomide yaşanan istikrarsızlık, işsizlik, rüşvet, ahlaki değerlerde bozulma ve eğitimsizlik gibi pek çok faktörün etkisiyle oluşmaktadır. Günümüzde yalnızca kişileri ve toplumları tehdit etmekle kalmayıp uluslararası ve ulusal güvenliği de tehdit etmekte olan, tehlikeli bir sorun olmuştur. Küresel işbirliklerinin yapılmasıyla bu suçlara karşı mücadele edebilme uluslararası platformda görüşülmektedir. Ulusal çerçevede bu suçlarla mücadele kapsamında, toplumun tüm kesimlerine farklı görevler düşmektedir. Böyle bir süreçte konuyla alakalı kamu kurumları ve kuruluşlarının elbirliği ile istişare halinde çalışmaları, bu suçlarla mücadele edebilmede önemli ölçüde destek ve güç kazandırmaktadır³⁶.

³⁴ Nurettin Öztürk, *Etnik Sorunlar ve Politik İstikrar*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 31, Sayı 3, 1998, 3-16, s. 3.

³⁵ Mustafa Arslan, Yakup Altan, *Küreselleşme ve Organize Suç*, Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2016, 73-86, s. 74.

³⁶ Mine Gözübüyük Tamer, *Organize suçlarla Mücadele (Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Alınan Önlemler)*, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 16, Özel Sayı 1, 2014, 181-187, s. 181.

1.4.4. Terörizm

Terörizm siyaset yapmanın bir şekli, aynı zamanda siyasetin en kökten halidir. Terörizm bir savaş çeşididir ve silahla gerçekleştirilen siyasete örnek teşkil etmektedir. Terörizmin alçak gerilimli savaş olarak da tanımlanmasındaki kasıt, hedef olarak belirlediği kitlenin savaşa niyetli olmadığı ve hiçbir hazırlığının bulunmadığını vurgulamaktadır. Düşük güdülenmeye ve düşük hazırlık (savunmasızlık) ve bunlara eklenen beklenmedik bir saldırı unsuru olarak terörizm, çok kuvvetli hedefleri (büyük kuruluşlar, toplum, devlet) ciddi ölçüde sarsabilir ve diğer siyasi yöntemler kullanılarak elde edilemeyecek neticelere ulaşabilir. Terörizm, genellikle güçsüz olanın, güçlü olana karşı yaptığı gayri nizami savaş şeklidir. Terörizm genellikle devletin alt gruplarının vatandaşı olduğu kendi devletine ya da zayıf devletlerin kendinden daha güçlü olan devletlere karşı uyguladığı tehdit ve şiddet eylemleridir³⁷.

Uluslararası ilişkiler ve gelişen teknoloji, terörizmin kapsamını değiştirmiş, bölgesel ve yerel kimliğinden taşarak uluslararası arenada kimlik elde etmiştir. Bu durum küresel terör olarak adlandırılan bir sorunu meydana getirmektedir. Küresel terör, bilişim teknolojilerine ilişkin gelişmelere paralel biçimde ve aktörleri, amacı ve yöntemleri bakımından geçtiğimiz yüzyıl ve daha öncesi var olan terör yapısından farklı olarak, hızla bütün dünyanın dikkatini çekmektedir³⁸.

1.4.5. Silahlanma

19. yüzyılın sonlarına doğru Prusya'da tartışma konusu olan, Alman halkının birliğini sağlama ve tek devlet çatısı altında toplama dönemi sırasında, Sanayi devriminin bir meyvesi olan askeri etkilerin savaş sanatına dönüştürülmesi ile oluşan Wolk in Waffen (silahlı halk) terimidir. 19. yüzyıl sonlarına doğru savaş araçlarında gelişim ve savaş teknikleri tüm halkın askere gitmesinin zorunlu kılınmasını getiren yurttaş-ordu anlayışı, savaş sanatında derin bir dönüşüme sebep olmuştur. Yeni oluşan, savaş sanatı bakımından 1870-1871 Fransa-Rusya ordularının çarpıştıkları Sedan savaşı, yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmaktadır. Toplumun, kamusal

³⁷ Doğu Ergil, *Uluslararası Terörizm*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 47, Sayı 3, 1992, 139-143, s. 139.

³⁸ Mehmet Aktel ve Muharrem Gürkaynak, *Küreselleşen Terörizm: Bir Etkileşim Çalışması*. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, Cilt 1, 2017, 77-87, s. 79.

hayata ve kamusal alana dahil olması, bununla birlikte ulusal amaçların gerçekleştirilmesi için bütün halkın savaşırlara dahil olması “silahlandırılmış halk” ya da Türkiye örneğinde olduğu gibi “asker-millet” anlayışını ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti’nde, Millet-i Müsellaha, bugünkü Türkçede “asker millet” ya da “silahlı millet” olarak dillendirilen bu terim, (Volk in Waffen), Türkiye Cumhuriyeti kuruluş dönemi siyasal fikirlerinde ve bu fikirlerin uygulanma sürecinde önemli yer tutmaktadır. “Asker-millet” benzetmesinin Türklerde Orta Asya’daki yaşantıların bir uzantısı olduğu, Batının siyasi boyutunda ise Antik Yunan dönemindeki Sparta şehrine kadar uzanmakta olduğu görülmektedir³⁹.

1.4.6. Savaş

Savaş, insanlığın varoluşu ile beraber oluşmuş, tarihte uygulama ve yöntem bakımından değişikliklere uğramış, dinamik ve kapsamlı bir terim olmaktadır. Savaş ilk çağlardan günümüze kadar devletlerin ve toplumların, zaman zaman yaşamak zorunda kaldığı bir gerçekliktir. Amaca ulaşmak için çıkılan yolda, etkili bir araç olarak görülen savaşın, bazen inanç ve değerleri korumak, bazen de şöhret ve zenginlik kazanmak için olması gerektiği, algılanan ve yaşanan bir olgudur⁴⁰.

Soğuk Savaş sürecinde yaratılan suni korkular ile kurulmuş olan güvenlik algısının yerini, çağımızda yaşanan küreselleşmenin de tesiriyle gerçek korkular almıştır. Çünkü küreselleşmede tehditler, eskiye oranla daha derin ve daha genişlemiştir. Tüm bu gelişmeler güvenlik kapsamında, bilinen güvenlik düşüncesinden vazgeçilerek gelebilecek tehditlere cevap verme yetisine sahip yeni ve daha güçlü güvenlik anlayışının oluşmasına neden olmuştur⁴¹.

Psikolojik savaş, bir sosyo-kültürel birimin, diğer sosyo-kültürel birimlere kendi menfaat ve görüşlerini kabul ettirebilmesi, kendi yaşam alanını, hâkimiyet alanını genişletebilmesi için bütün kuvvet çeşitlerini kullandığı tekniktir. Hedef kitlelerin duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını, belirlenen amaçlar doğrultusunda

³⁹ Bertrand Russel, *Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ*, Say Yayınları, İstanbul, 4. Basım, 1994, s. 206.

⁴⁰ Sami Eker, *Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği*, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2015, 31-66, s. 33.

⁴¹ Bilal Karabulut, *Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler Karadeniz’in Güvenliğini Yeniden Düşünmek*, Karadeniz Araştırmaları, Cilt 6, Sayı 23, 2009, 1-11, s. 2.

değiştirmek amacıyla siyasi, askeri, ekonomik, sosyolojik ve teknolojik alanda yapılan faaliyetler bütünüdür⁴². Psikolojik savaş, fikri ve hissi silahlarla düşmanın moraline, direnme gücüne, sivil halkın moraline ve düşmanı tarafsızların gözünde küçük düşürmeye yönelmiş bir saldırı harekâtı olarak değerlendirilmektedir⁴³. Yumuşak Güç'ün aktör ve kurumları arasında sivil toplum, politikacılar, siyasi partiler, yazarlar, yayıncılar, gazeteciler, medya grupları, akademisyenler, üniversiteler, sanatçılar, sanatsal aktiviteler, müzik kanalları, iş adamları, şirketler, dini liderler ve dini gruplar yer alabilmektedir.

Küresel sistemin çok kutuplu yapısı, uluslararası örgüt ve medyanın etkisini arttırmış, asker kapasitenin geri planda kalmasına ve asimetrik savaş yöntemlerinin üretilmesine yol açmıştır. Böylece klasik orduların etkinliğini dolayısıyla sert gücün önemini azaltmıştır. Haberleşme ve kitle iletişim araçlarında yaşanan üst düzey gelişmeler, yeni nesil savaş olgusu olarak bilgi savaşlarını öne çıkartmıştır. Askeri gücü kapsayan Sert Gücün (Hard Power), siyasi ve kültürel değerleri içeren yumuşak güç ile birlikte optimal düzeyde kullanılması sonucunda entegre bir strateji olan “Akıllı Güç” (Smart Power) ile yürütülen bir dış politika biçimi ortaya çıkmıştır⁴⁴.

Yumuşak Güç mücadelesi, aslında geleneksel savaşı yönetmeye dayanmaktadır. Bilgi savaşı, bilginin stratejik olarak yönetimi ve düşmanın bilgiyi yönetmesinin sınırlandırılması anlamına gelmektedir ve tüm elektronik harp faaliyetleri, sayısal bilgi harekâtı faaliyetleri, bilgi harekâtı yönetimi faaliyetleri ve sivil-asker işbirliği gayretleri ile stratejik iletişim gayretlerini içerebilmektedir⁴⁵. Cephesi olmayan ve barış zamanında da uygulanabilen psikolojik harekât ve siber savaş teknikleri sayesinde düşmanın itibarsızlaştırılması, hedef oylarının algı ve kanaatlerinin çıkarlara göre şekillendirilmesi, bilgi sistemlerine saldırı ve bilgi toplama söz konusu olabilmektedir.

⁴² Yavuz Toker ve Sabri Dilmaç, *Psikolojik Harekât ve Propaganda*, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 43.

⁴³ Terence H. Qualter, *Propaganda and Psychological Operations*, Random House, New York, 197, p. 74.

⁴⁴ Joseph S. Nye, “Yumuşak Güce Daha Fazla Başvurmalıyız”, *The DailyStar*, 2006, (Çev. *Radikal Gazetesi*, <http://www.radikal.com.tr/yorum/yumusak-guce-daha-fazla-basvurmalimiz-791867/> (20.05.2019).

⁴⁵ Talimname, *KKT 100-5*, Harekât Talimnamesi, 1998.

Devletler artık doğrudan savaşmak yerine psikolojik savaş ya da hibrit savaş gibi farklı savaş yöntemlerini kullanmaktadırlar. Bu yeni nesil vekâlet savaşlarında nihai hedef, düşmanın imhası yerine halk desteğinin kazanılması ya da iradesinin kırılmasıdır ve halka ulaşmak için en büyük silahlardan birisi, medyadır⁴⁶ Medya, yönlendirme ve ikna etme, gündem belirleme, bilgilendirme, tanıtma, algı oluşturma, ön yargıları kırma ve etkileme fonksiyonları sayesinde stratejik bir güce dönüşmüş, manipülasyon amaçlı kullanılmaya başlanmıştır⁴⁷. Toplumun algı sistemini yönetmek, yani toplumun nasıl düşünmesi, hissetmesi, duyumsaması, karar vermesi isteniyorsa, insan akıl ve vicdanına karşı onun algılama sitemini ele geçirerek ve yönlendirerek sürdürülen bu savaş yönteminde medya güdümlü yumuşak güç mücadeleleri olarak kullanılan yöntemler şu şekilde sıralanabilmektedir: Çarpıtma/manipülasyon, haber/bilgi üretme, hile yapma, sosyal mühendislik, suçlama, komplo teorileri, karalama, taciz, reklam, sansür ve aldatma gibi teknikler⁴⁸.

⁴⁶ Thomas X. Hammes, *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*, MN Zenith Press, St. Paul, 2004, p. 29.

⁴⁷ Elisabeth Noelle-Neumann, *The Contribution of Spiral of Silence Theory to an Understanding of Mass Media*, Paragon House, New York, 1992, p. 35.

⁴⁸ Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınları, Ankara, 2008, s. 63.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI

2.1. ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Bir devletin milli gücü ne kadar fazla olursa olsun, sınırlarının olduğu ve bunların da güvende olması gerektiği bilinmektedir⁴⁹. Dolayısıyla bu bölümde; ulusal güvenlik kavramı, ulusal güvenliğin kapsamı, ulusal güvenliğin önemi, stratejik boyutu, ulusal güvenlik sistemi kavramı, iç tehdit unsurları, iç tehditler ve iç güvenlik, bir devletin iç ve dış güvenlik algılaması, tehditler, dış tehditler ve dış güvenlik konuları üzerinde durulacaktır.

2.1.1. Ulusal Güvenlik Kavramı

Ulusal güvenlik, uluslararası gelişmelere bağlı olarak, sürekli bir değişim içerisinde. Uluslararası egemen devletlerin artması, örgütlenmesi; ulusal anlamda ülkelerin kaygılarının artmasına yol açabilmektedir. Sadece askeri anlamda alınan önlemlerin yeterli olmadığı, ekonomik ve politik anlamda da birçok güvenlik tedbirlerinin alınması gerektiği gözlemlenmektedir⁵⁰. Bunların yanı sıra, terörizm, uluslararası suç örgütleri, çevresel bozulmalar vb. sebepler de ulusal güvenlikle ilgili faaliyetler bir bakıma uluslararası gelişmelerden ayrı olarak düşünülmemektedir⁵¹.

2.1.2. Ulusal Güvenliğin Kapsamı

Güvenlik, “toplum yaşamında kanuni düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu” şeklinde tanımlanmaktadır. Ulusal güvenlik kavramı, kapsam açısından çok geniş bir alanı kapsamaktadır ve bir ülkedeki en küçük birimin güvenliğinden, en büyük birimlerin güvenliğine kadar geniş yapıya sahiptir⁵².

⁴⁹ Sadi Çaycı, *Türkiye'nin Milli Güvenliği*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 65, Sayı 4, 2016, 3327-3344, s. 3327.

⁵⁰ Ersel Aydın, *Küreselleşme ve Güvenlik: Teorik Yaklaşımlar*, Avrasya Dosyası, Cilt 9, Sayı 2, 2003, ss. 38-39.

⁵¹ Keith Krause, Michael C. Williams (Edts.), *Critical Security Studies*, Concepts and Cases, UCL Press, London, 1997, p. 64.

⁵² Berna Demir, *Muhasebe Bilgi Sistemlerinde Bilgi Güvenliği*, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 26, 2005, 147-156, s. 147.

2.1.3. Ulusal Güvenliğin Önemi

Ulusal güvenlik anlayışı yapılan ulusal güvenlik anlaşması (National Security ACT) ile siyasal alanda belgelenmiştir. Bu belgede, çıkarlar ve tehditler bağlamında resmi kurumların birbirleriyle olan koordinasyonu sağlamaları amaçlanmış ve ulusal güvenlik kavramı içeriği açıklanmadan, yalnızca tanımlayıcı bir terim olarak kullanılmıştır. Soğuk Savaş döneminde, NATO ülkelerinin komünizm kaynaklı tehditlerden korunmak için yapılandırılmış olan ulusal güvenlik terimi, her geçen gün devletlerin iç ve dış politikalarının belirleyicisi ve referansı durumuna gelmiştir. Yakın bir geçmişi bulunan ulusal güvenlik kavramı aslında idealizm, liberalizm, Marksizm ve realizm gibi siyasetin ana teorileri tarafından şekillendirilmektedir⁵³.

2.1.4. Ulusal Güvenliğin Stratejik Boyutu

Ulusal güvenlik politikası genel olarak devletlerin, kendi güvenliklerini sağlamak ve uzun süreler muhafaza etmek için yaptıkları planlamalardır. Devletin tehditleri öngörmesini ve bunlarla mücadele etmesini gerektiren yanıtları içermektedir. Ulusal güvenlik politikası, tüm bu gelişmelerde rasyonalite kapsamında hesaplamalar yaparak, devletin güvenlik açısından en iyi duruma gelmesi için çalışmalarda bulunmaktadır⁵⁴.

2.1.5. Ulusal Güvenlik Sistemi Kavramı

Ulusal güvenlik sistemi çerçevesinde ülkeler, sosyal ve iktisadi alanda fayda sağlayan bilgi sistemlerini ve sistemlerin kritik altyapılarını oluşturan Ağlarını korumak durumundadırlar. Ulusal güvenlik sistemleri stratejilerinin oluşturulmasını, özel sektör ve kamu sektörünün bir eşgüdüm içerisinde ve kurumsal bir yapı anlayışında gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde sürekli değişimler, bireylerin ve ülkelerin hayatında gittikçe daha fazla artan bir öneme sahip olmaktadır. Dolayısıyla bireylerin ve ülkelerinin güvenliğini oluşturan sistemlerinde, gelişen teknoloji ile birlikte değişimlere ayak uydurmaları önemli bir husus olarak düşünülmektedir⁵⁵.

⁵³ Birdişli, a.g.e., s. 149.

⁵⁴ Hasan Basri Yalçın, *Ulusal Güvenlik Stratejisi*, SETA Kitapları, İstanbul, 2017, s. 18.

⁵⁵ Emre Bakır, *İnternet Güvenliğinin Tarihçesi*, Bilgem Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2011, s. 55.

2.1.6. İç Tehditler ve Güvenlik

Ulusal güvenlik açısından iç tehdit unsurları, ülkelerin uluslararası alanda da güvenlikleri açısından, çok önemli bir husus olarak görülmektedir. Her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de iç tehdit unsurlarının kontrol altında tutulması ve ülke güvenliğine olumsuz etkilerin azaltılması gerekmektedir.

İç tehditler konusunda Türkiye'nin hangi müttefik ülke ile ne şekilde bir anlaşma yapacağı ve hangi konularda anlaşma sağlanacağı konusu önemli bir yer teşkil etmektedir. Örneğin, ABD ve AB'nin Türkiye ile güvenlik konusunda yapacakları anlaşmaların, müttefik ülkelerin ve ilgili ülke vatandaşlarının güvenliğini en iyi şekilde sağlaması gerekmektedir. Dolayısıyla, her ülke bir taraftan iç güvenliği konusunda ulusal kapsamda güvenlik politikaları belirlerken, diğer taraftan da müttefik olduğu ülkelerle ortak güvenlik politikalarını en iyi şekilde belirlemesi; iç-dış güvenlik açısından önemli faydalar sağlayabilecektir⁵⁶.

2.1.7. Bir Devletin İç ve Dış Güvenlik Algılaması

Ulusal veya uluslararası seviyede oluşan terörist eylemleri, kaçakçılık, uyuşturucu ticareti, ülkeler arası sınır çatışmaları, ekonomik istikrarsızlıklar, silahlanma gibi her türlü zarar verici faaliyetler, bir ülkenin kendi içerisinde alacağı güvenlik çalışmalarıyla engellenmektedir. Dolayısıyla, bir devletin iç ve dış güvenliği hem içinde hem de ülke dışında; ekonomik, askeri, sosyal ve ülkeler arası mutabakat ve ortak yürütülen güvenlik politikaları ile mümkün olabilmektedir⁵⁷.

2.1.8. Tehditler

Ulusal güvenlik yönünden muhtemel tehditlere karşı 1990'lı yıllar itibarıyla Türkiye, Soğuk Savaş mantığı ile hareket etmiştir. Bunun yanı sıra, küreselleşme doğru bir şekilde yorumlanmadığı için, ulusal anlamda güvenlik, asker odaklı bir savunma şekli olarak düşünülmüştür. Ulusal ve uluslararası alanda ülkeleri tehdit eden birçok sorunun söz konusu olduğu günümüz dünyasında, Türkiye'nin tehditler

⁵⁶ Abdel Mahdi Abdallah, *Causes of Anti-Americanism in the Arab World: A Socio-political Perspective*, Middle East Review of International Affairs (MERIA), Volume 7, No 4, 2003, s. 62–73.

⁵⁷ Fehmi Ağca, *AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye'nin Konumu*, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 45.

için ulusal - uluslararası açıdan güvenlik politikalarını, müttefik ülkeler ile birlikte planlaması, uygulaması ve ülke menfaatine karar alması gerekmektedir⁵⁸.

2.1.9. Dış Tehlikeler

Dış tehlikeler, ülkelerin varlıklarını sürdürebilmesinde önemli engellerden birisidir. Devletlerin varlığını sürdürebilmesinin temel koşullardan birisi de güvenlik olgusudur. Dolayısıyla her devlet kendi ulusal çıkarları doğrultusunda ve güvenliğini artırarak varlığını sürdürme çabası içerisinde. Devletlerin tehlikeden uzak olması sadece askeri güçle mümkün olamamaktadır. Realizm düşüncesine göre ulusal güvenliğin devamlılığı, dış dinamiklere bağlı bir olgu olarak kabul edilmektedir. Klasik Realizm görüşüne göre, devletlerin planladığı faaliyetleri sınırlayan herhangi bir yetkili otoritenin bulunmaması, uluslararası sistemin anarşik bir yapıyla devletlerin varlığını sürdürmesini gündeme getirebilmektedir⁵⁹.

2.1.10. Dış Güvenlik

Dış güvenliğin sağlanması konusunda, uluslararası organizasyonların önemli etkilerinin olduğu ifade edilebilir. 1990'lı yıllardan sonrası artan bir biçimde, BM'nin barış koruma ve barış inşa çalışmalarından bahsetmek mümkündür. Güvenliğini sağlama konusunda yeterli olamayan güçsüz devletler, gelişmiş ülkelerin veya uluslararası kuruluşların desteği ile güvenliklerini sağlamak konusunda zaman zaman destek almaktadırlar. Bazı hallerde iç güvenlikle ilgili sorunları çözebilmek amacıyla kurulmuş olan veya faaliyet gösteren kurum veya kuruluşlar; gittikleri ülkelerde iç güvenliği sağlama adı altında onları kontrol edebilme ve altyapı zenginliklerinden faydalanma yöntemini tercih edebilmektedirler⁶⁰.

⁵⁸ Peter Mangold, *National Security and International Relations*, Routledge, London, 1990, s. 2.

⁵⁹ Ken Booth, *Güvenlik ve Özgürleştirme*, Çiğdem Şahin (Çev.), Avrasya Dosyası, Cilt 9, Sayı 2, 2003, s. 58.

⁶⁰ Todd Sandler, *Global Collective Action*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, s. 200–202.

2.2. ULUSAL GÜVENLİĞİN TARİHSEL SÜRECİ

Güvenlikleştirme yaklaşımı, soğuk savaşın ardından güvenlik konulu akademik çalışmalarda önemli bir yer teşkil etmektedir. Yaklaşım, ileri sürdüğü kanıtlar ile güvenliğin her zaman olumlu bir anlam taşımayabileceği temelinde, bir takım siyasi problemlerin, güvenlikleştirilmeler sebebiyle çözümlenmesi noktasında zorluk yaşanmıştır⁶¹. Kopenhag Okulu'nun geliştirmiş olduğu bu yaklaşım birçok kapsamlı eleştirilerin konusu olmuşsa da bilhassa dış politika ile alakalı sorunların çözüme ulaşmasına yönelik aydınlatıcı bir tarafı bulunmaktadır. Uzun süre dış politikasını güvenlikleştirmeye uğraşmış ve şimdilerde güvenliksizleştirme sürecinde bulunan Türkiye gibi ülkelerin, ulusal güvenlik anlayışı bakımından yaşadığı dönüşüm bu yaklaşımın ışığında incelenmelidir⁶². Son yıllarda Türkiye dış politikasında yaşanan birtakım gelişmeler ve mevcut politikanın sorunları çözme kapasitesini başka bir açıdan değerlendirmek mümkündür⁶³.

Sürecin bu bağlamda bir farklılık göstermesi, daha önceden güvenlik sorunu olarak adlandırılan meselelerin, siyasi araçlar kullanılarak kendiliğinden çözümlerinin yanında, hiç değilse çözüm noktasında, siyasi irade desteği ile bir takım adımların atılabileceğini kanıtlamaktadır. Güvenlik kavramı, tarihsel yönden incelendiğinde “devletlerin birbirlerini tehdit ettikleri, bir diğerinin egemenliğine meydan okudukları, bir diğeri üzerinde iradelerini gerçekleştirmeye yöneldikleri ve bağımsızlıklarını korumaya çalıştıkları” bir alanı tanımlamaktadır. Önceleri güvenlik kavramının, güçlü askeri ifade etmesi durumu, zaman içerisinde azalma gösterse de egemenlik yönünde savunma stilleri ve meydan okumalar, hala kavramın odağında yer almaktadır. Tarihi geçmiş, devamlı bir huzursuzluk ve rahatsızlık duygusu ülke içinde “güvenlik sendromu”nu oluşturmuştur. “Dış dünyanın ve içerideki işbirlikçilerinin Türkiye'yi zayıflatmaya ve parçalamaya çalıştıkları” yönündeki inanç, yani “Sevr korkusu” “sevresphobia” olarak telaffuz edilen güvenlik sendromu,

⁶¹ Aynur Başurgan, *Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Kültürü Arasındaki İlişkiselliği Ortaya Çıkarmaya Yönelik Ölçek Geliştirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2018, s. 2.

⁶² Alan J. Stephenson, *Canadian National Security Culture: Explaining Post 9/11 Canadian National Security Policy Outcomes*, Unpublished Doctoral Dissertation, Carleton University, 2016, p. ii.

⁶³ Altan Aktaş, *Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşümü*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt1, Sayı 2, 2011, 7-47, s. 7.

Türkiye'de yapılandırılan ulusal güvenlik politikalarının üzerinde uzun yıllar hakimiyet kurmuştur. Türk siyasetindeki tarihsel merkezi konumu oldukça etkilidir. Ordunun yüksek prestij kazanması, Jön Türk döneminin bir neticesidir. Yönetim ve toplum şeklinin askerileştirilmesi, ulusun yapılandırılmasında modern değiştirici ilke durumuna gelmiştir⁶⁴.

2.2.1. Geleneksel Güvenlik Dönemi

Devlet yöneticilerinin kişilik ve yönetim biçimleri kadar istihbarat görevlilerinin kişiliklerinin yanı sıra güçlü ve zayıf yönlerinin de olabileceği ihtimalinin dikkate alınması gerekmektedir. Karar verme aşamasında kimlerin dahil olacağından ziyade, ne şekilde karar verilmesi gerektiği üzerinde yönlendirici olabilecek, güvenlik ve yasa konuları kapsamında karar verme aşamalarına farklı bir yaklaşım getirilmesi, ayrıca bu süreçlerin ne şekilde geliştirileceğine ilişkin idari çalışmaların kurumsallaşması gerektiği ve bunun daha sağlıklı bir uygulama biçimi olduğu ifade edilmektedir⁶⁵.

20. yüzyıl sonları soğuk savaş ve 21. yüzyıl başlarında yaşanan yumuşama süreçlerinde, iki zıt kutuplu güvenlik algılamasının farklılaşmasına sebep olabilecek pek çok olay yaşanmıştır. Tehdidin nedeni değerlendirildiği zaman, soğuk savaşın ardından güvenlik algılamasının, soğuk savaş zamanındaki algılardan daha farklı ve yaygın olduğu görülmektedir. Şöyle ki⁶⁶;

1. Küresel sisteme dâhil ülkelerin sayısında artış olmuştur,
2. Bu artışın nedeni olan katılım genellikle bölgeseldir.
3. Bölgesel sorunlardaki artış, global ilişkilerde güvenlik ve barışa tehdit oluşturmaktadır.
4. Dış aktörler, bu gibi bölgesel güvensizlik ve çatışma ortamında, daha çok yer bulma avantajı kazanmaktadır.

⁶⁴ Aktaş, a.g.e., s. 8.

⁶⁵ Savaş Biçer, *Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş*, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, 2017, 435-464, s. 435.

⁶⁶ Biçer, a.g.e., ss. 450-451.

2.2.2. Klasik Güvenlik Dönemi

İnsanların yer değiştirmeleri, yaradılışlarından itibaren var olan bir olgudur. İnsan hareketliliği, devletler nezdinde soğuk savaşın ardından “güvenlik” sorunu olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Devletler “ulusal güvenlik” endişesi ile değişik dış politikalar izlemişler, bunun sonucunda uluslararası alanda “göçmenlerin durumunu” değerlendiren ve bu yönde devamlılık gösteren politikalar oluşturabilmek adına, bir uluslararası sistemden tam anlamıyla söz etmek olanaksız hale gelmiştir. Klasik İktisat Kuramı’na göre, devletlerarası ekonomik gelişmedeki büyük eşitsizlik arttığı sürece, emeğin göç etme arzusu da artacaktır. 1990’larda başlayan fakat 2000’lerde artış gösteren ülkelerin kendi içlerinde yaşanan çatışmalar, güvende olmadığını düşünen yüzbinlerce kişinin, hayatlarını devam ettirebilecekleri güvenli bir yer bulmayı istemelerine sebep olmaktadır. Güvenliğin rolü ve uluslararası siyasetin dinamiklerini, klasik güvenlik yaklaşımı ile anlatabilmek mümkün olamamaktadır. Çünkü güvenlik, siyasi sürecin dışında alınan sıra dışı tedbirleri desteklemek ve tehdidin tasarlanması için kullanılan siyasi ve söylemsel bir “güvenikleştirme” aşamasıdır. Klasik sınır güvenliği anlayışında olan artış ve yaygınlaşan mikro milliyetçilik olgusu dikkatleri üzerine çekmektedir. Suriyeli mülteciler örneğine bakıldığında; AB üyesi ülkelerin meselesi, insan güvenliği çerçevesinde değerlendirme hususundaki irade yoksunluğu, göçmenlerin durumu gün geçtikçe daha da sorunlu hale getirdiği görülmektedir. Ülkelerin sınır güvenliği endişesi, misafir devletlerdeki kişileri iktisadi ve sosyal endişeleri ile birbirine girmiş bir görüntü oluşturmaktadır⁶⁷.

2.2.3. Jeopolitik Güvenlik Dönemi

SSCB ve Doğu bloğunun dağılmasının derin etkileri, yaşanan küreselleşmenin şimdiki durumunun anlatılması ve değişim gösteren konjektöre uyumlu politikaların geliştirilebilmesi için, jeopolitik yaklaşımlar ve jeopolitik derinlik kullanılmalıdır. Devletlerarası ilişkiler planlama, politika ve güvenlik öncelikleri ile alakalı kararlar alırken, bu yöndeki düşüncelerin disiplin ve bütünlük içerisinde değerlendirilmesini sağlamak için jeopolitik değerlendirmelerin desteğine

⁶⁷ Gonca Oğuz Gök, *Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, 2016,65-82, s. 65.

ihtiyaç duyulmaktadır. Jeopolitik değerlendirmelerin oluşturduğu düşünce ortamı ve bilimsel zemin pek çok hareket tarzı ve politikaya yön vermektedir. Tutarsız ortamın sağlıklı bilgilere dayanan düşünce disiplininden geçirilmesi, ancak jeopolitik sayesinde mümkün olabilmektedir⁶⁸.

Jeopolitik; insanlığı, bulunduğu mekan etkeniyle olan ilişkisi çerçevesinde araştıran bir disiplin şeklidir. Siyasi düzeyde günümüzde ve gelecekteki amaç ve güç ilişkisini siyasi ve fiziki coğrafyayı temel alarak sorgulamakta ve amaç ve amaçlara ulaşmanın şartlarını ve süreçlerini belirlemektedir. Jeopolitik, dünyanın coğrafyasını, bu coğrafyanın yapısını ve global değerleri araştırarak, küresel, bölgesel ve ulusal çapta, politik düzeyde ve güç bağlamında hareket şeklinin incelemesini yapmaktadır. Tarih, siyaset verileri, teknoloji ve coğrafyayı, sürecin ruh durumuna uygun şekilde sorgulayarak, ulusal güç öğelerinin maksimum düzeyde etkin biçimde kullanılmasını ve geliştirilmesini sağlayacak ulusal politikaların belirlenmesi ve devletlerarası siyasi çalışmaların sürdürülmesi bilim ve sanattır. Jeopolitik, tüm çeşit ve bilgileri ile coğrafyanın aktif hale getirilmesi, aynı zamanda aktif biçimde değerlendirilmesini ifade etmektedir. Coğrafi düzlemde, karşılaştırmalı biçimde, güç merkezlerini sorgulamakta, politik platformda hedef ve güç ilişkisinin oluşumunu sağlamaktadır. Bir ülkenin bilişim ve güvenlik politikasının bilimsel tabanını oluşturmaktadır⁶⁹.

2.2.4. Jeoekonomik Güvenlik Dönemi

Jeoekonomi, hem bölgesel hem de gittikçe küreselleşen ölçek çerçevesinde siyasi oluşumlar tarafından doğal kaynakların, beşeri sermayenin ve teknolojinin en etkin ve verimli olarak nasıl ve ne şekilde bir araya getirilebileceğini incelemektedir. Jeoekonomik sorgulamalarda politika, ekonomi, coğrafya ve teknoloji ön sıralarda yer almaktadır. Günümüzde devletlerarası ilişkilerde önemli bir yere sahip ekonomi, aynı zamanda siyasi bir disiplin şeklidir. Küresel rekabetin, jeoekonomi olarak tanımlanan farklı bir şekle dönüştüğü görüşünü savunmaktadır. Gelecekte bölgeler arası ekonomik rekabetin, devletlerarası rekabetten daha çok çatışma içerisinde olacağı düşünülmektedir. NAFTA, AB, APEC, MERCOSUR ve ASEAN jeoekonomik sebeplerle kurulmuşlardır. Bu oluşumların diğer bir hedefi ise, karşılıklı

⁶⁸ Sandıklı, a.g.e., s. 21.

⁶⁹ Suat İlhan, *Jeopolitikten Taktiğe*, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 1971, s. 61.

yaşanan bağımlılıkların katkısıyla olabilecek çatışmaları engellemeye yöneliktir. Ülkemizin jeoekonomik durumu, Kuzey Afrika ve Ortadoğu açılımını olumlu hale getirmektedir. Jeokültürel nitelikler, bu açılımın hızlı biçimde gelişmesine önemli ölçüde olanaklar sağlarken, bölgede yaşanmakta olan istikrarsızlık ve gerilimler bu girişimlerin hızını kesmektedir. Türkiye, bölgede yaşanan meselelere duyarsız kalmamalı, bölge devletlerinin itimadını kazanmalı, istikrar ve barış arayışı yönündeki faaliyetlere olumlu yaklaşımlarla katılmalıdır. Sürekliliği ve istikrarı olan bir ekonomik gelişme, bölgede istikrarın ve barışın sağlanmasıyla mümkün olabilecektir⁷⁰.

2.3. YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI

Dünya genelinde ulusal güvenlik teriminde yaşanan değişikliklerden Türkiye de ciddi ölçüde etkilenmiştir. Uluslararası düzeyde gerçekleşen bu değişimin paralelinde, Türkiye de ulusal güvenlik politikalarını tekrar gözden geçirip şekillendirmek durumunda kalmıştır. Zamana yayılarak gerçekleşen bu dönüşüm, bilhassa etnik temele dayanan terörizm faaliyetlerinin çoğalmasıyla önem kazanmıştır. Ulusal güvenlik çıkarlarının tanınması ve tehdit algılarının şekillenmesinde ya da oluşmasında, milli güvenlik politikalarının yapılanmasında, güvenlik konusunda yetkili olan aktörlere, belirleyicilik rolünü yüklemiştir. Güvenikleştirme bir mesele ya da konunun, güvenlik meselesi boyutuna taşınmasında, güvenlik konusuna dönüşmesinde, belirleyici olmaktadır⁷¹.

2.3.1. Politik Güvenlik

Güvenlik politikası ile politik güvenlik için aynı ifadenin geçerli olacağını söylemek mümkün olsa da güvenlik politikası bu söylemi yeterli görmemektedir. Bir örümcek ağı gibi birbirine bağlanmış olan dünya ülkeleri günümüzde, aralarında geliştirmeye uğraştıkları kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkileri de güvenlik teriminin çatısı altında değerlendirmeye almaktadırlar. Güvenlik politikasının esas dinamiklerinin arkasında siyasi, tarihsel, kültürel ve ideolojik dinamikler yatmaktadır. Bu dinamiklerin ülkemizde güvenlik stratejileri ve politikaları, bu

⁷⁰ Sandıklı, a.g.e., s. 17.

⁷¹ Zeyyat Bandoğlu, *Kopenhag Siyasi Kriterlerinin Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yansımaları*, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 14, Sayı 28, 2016, 313-358, s. 318.

politikaların kökenleri incelenerek yapılan değerlendirme neticesinde, ülkenin güvenlik politikalarının uğradığı bir değişim ve bu değişimlerin esas gerekçeleri söz konusudur. Türkiye'nin güvenlik politikasını algılama şeklinin, değişikliğe uğradığını ifade etmek mümkündür. Türkiye'nin güvenlik yapılanması, dış politikası ve Batı odaklı politikalarında gerçekleşen bölgesel ve uluslararası farklılıklara rağmen, dış politikasında bulunan ana ilkelerinde süreklilik ve istikrardan bahsedilebilmektedir. Ancak Özal hükümeti döneminin ardından güvenlik uygulamaları ve batı odaklı dış politikanın ciddi ölçüde bir erozyona uğradığı bilinmektedir. Ülkenin askeri gücünün esas alındığı ve teknolojik imkanlarından kaynaklanan dışa yönelik savunma kabiliyeti, ekonomik alandaki gücü, uluslararası arenadaki güvenilirliği ve itibarı, jeopolitik konumu, dışarıya yönelik güvenliğini artırmasında yardımcı olan etkenlerdir. Bunların haricinde dışa karşı, ülkenin uluslararası sisteme dayalı kurallara uyumlu olması yani devletler arası hakim iradenin kurduğu oyunu kurallarıyla oynayabilme kabiliyetini göstermesi ve siyasette yakaladığı fırsatları kazanca dönüştürebilme kabiliyetini taşıması, içeride ise toplum ile devlet arasında gelecek tasavvuru ve ortak menfaat birliğinin olması, ekonomik ve toplumsal istikrar, güvenlik politikası ile alakalı tehditleri, daha kolay algılamalarını sağlayacak etkenler arasında bulunmaktadır⁷².

2.3.2. Askeri Güvenlik

21. yüzyılda insanlık ve dünya için öngörülebilirliğin ve durağanlığın, yerini belirsizliklere bıraktığı görülmektedir. Bu süreç, belirsizliklerin yeni tehdit algılamalarına neden olduğu bir dönemdir. İnsanlığın karşılaşmak zorunda kaldığı bu tehditler, öngörülmesi güç ve çok yönlü belirsizliklerdir. Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, farklı biçimde ve tekrar yapılmış olan stratejiler, Soğuk Savaş sürecinin tanımlanan askeri tehditlerinin yerini almıştır. 11 Eylül saldırıları, Körfez Krizi, Yugoslavya'nın parçalanması, ekonomik krizler, bölgesel çatışmalar, çevre ile ilgili problemler (özellikle nükleer atık problemleri) gibi tehdit algılamalarını, askeri tehdit boyutundan çıkarmış, tehdit unsurunun politik, sosyal ve ekonomik çevreden ayrı düşünülmemeyeceğini ortaya koymuştur. Geleneksel güvenlik anlayışının temelini

⁷² Nejat Doğan, *Türk Siyasal Partilerinin Uluslararası İlişkilere Yaklaşımı: 1923-1980: Partilerin Benimsedikleri Dışışleri, Güvenlik ve Savunma Politikaları*, Nejat Doğan, Mahir Nakip (Editörler), Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 121.

oluşturan, ülkenin fiziksel güvenliği yaklaşımı, değişim göstermiştir. Bundan böyle yalnızca devletin güvenliği değil, kişisel ve toplumsal güvenlik de yeni oluşan güvenlik anlayışı kapsamına girmiştir. Güvenlik konusuna yalnızca askeri boyut üzerinden yaklaşmak yerine ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel boyutları da içine alan bütüncül yaklaşım tarzının benimsenmesi gerekliliği, kendini göstermiştir⁷³.

Ülkemizde güvenlik kavramı, milli bağımsızlık, milli bütünlüğün korunması, devamlılık ile iç tehditler bünyesinde rejimin muhafaza edilmesi olarak benimsenmiştir. Ayrıca soğuk savaş takip eden süreçte dahi, askeri terimlere dayanan “sert güvenlik” (Hart Security) çerçevesinde adlandırılmıştır. Güvenlik tehditleri açısından son zamanlarda kültürel, insani ve ekonomik meseleler değerlendirilmeye başlanmış olsa da resmi kavramsallaştırma hala klasik güvenlik algısının çerçevesinde biçimlenmektedir. Bu bakımdan toplumun, devletin bir hayli önünde olduğu görülmektedir. Yumuşak güvenlik hususlarına, hem sivil toplum hem de akademik faaliyetlerde daha çok değinilmektedir. Soğuk Savaş’ın ardından ülkemizde güvenlikle ilgili üzerinde en çok durulan konular çevre ve enerji güvenliğidir⁷⁴.

2.3.3. Çevresel Güvenlik

İnsan ile yaşadığı çevre arasındaki ve doğal ortam ile diğer varlıklar arasında bulunan ilişkiler, insanoğlunun var oluşundan sanayi devrimine dek birçok değişim geçirmiş ve az da olsa bir uyum içinde bu ilişkiler devam etmiştir. Fakat sanayi devrimi ile insanın tabiata müdahale etmeye başlaması, doğal dengenin bozulma olasılıklarını ve koşullarını ortaya koymuştur. Geçen bu süreç içinde ekolojik denge, insan eliyle bozulmaya ve tahrip edilmeye hatta canlı varlıklar için tehdit oluşturmaya başlamıştır. İnsanoğlunun tabiatı sınırsız biçimde kullanma ve tabiata hükmetme çabasının, 1700’lerin ardından her geçen gün daha sert bir hale dönüşmesi sözkonusu olmuştur. Teknoloji ve sanayide yaşanan gelişim döneminde 1800’lerde, başta Batı Avrupa devletlerinde, daha sonraları ise Dünya genelinde çok fazla sorun oluşmaya başlamıştır⁷⁵.

⁷³ Bandoğlu, a.g.e., ss. 317-318.

⁷⁴ Mustafa Aydın, Fulya Ereker, *Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı*, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 11, Sayı 43, 2014, 127-156, s. 136.

⁷⁵ Kemal Görmez, *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997, 16.

Uluslararası boyutta güvenliğe karşı oluşan risk ve tehditlerin, yön ve anlam değiştirmesi ile güvenli ortam olgusu, bütün dünyanın gündem konusu olmaktadır. Bu risk ve tehditlerin kapsamı yayılarak, çevresel sorun ve etkenlerin değerlendirilmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Çevre konusu çerçevesinde, kaynak mücadelelerinin önlenmesi, sınır aşan suçlar, aşırı nüfus artışı, çevresel göç, kültürel çevrenin korunması, kıtlık, açlık, yoksulluk gibi toplumu ilgilendiren meselelere çözüm bulunması, çevresel güvenlik yaklaşımının önemini daha da arttırmaktadır⁷⁶. Yeni güvenlik hususundaki meseleler ile mücadele edebilmek için devletlerin kendi aralarında karşılıklı güvene dayalı işbirliği içine girmeleri gerekmektedir. Çevresel güvenliğin oluşturulmasında ulus-devletlerin bir başlarına yeterli olamadıkları, bu mücadeleye beraber devam etmeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple çevresel güvenlik bağlamında küresel bakış açısı oluşturarak çevreye bir bütün olarak bakmak zorunluluğu oluşmaktadır. Mesela; çevre göçmeni olarak da görülen mülteciler belli bir yerde kalmayıp dünyada pek çok ülkeye yayılmaktadırlar. Kötü yaşam şartları, açlık ve yoksulluğu gittikleri her yere yanlarında götürmektedirler. Çevresel güvenlik ve sorun, küresel boyutta yayıldıkça etkilenmeler kaçınılmazdır⁷⁷.

2.3.4. İşbirliğine Dayalı Güvenlik

Güvenlik mevzusuna geniş bir perspektifle yaklaşan katılımcı devletler arasında, açıklık, işbirliği ve şeffaflık için teşvik sağlayarak, güvenliğin artacağını düşünen, siyasal ve askeri meselelerle ilgili sistem ve taahhütleri kapsayan AGİT'in can damarı olan işbirliğine dayalı güvenlik terimi, 11 Eylül 2001 terörist saldırısının ardından daha farklı bir anlam ve önem kazanmıştır⁷⁸. AGİT silah, uyuşturucu, insan kaçakçılığı, terör ve örgütlü suç gibi güvenlikle ilgili diğer tehditlerle çatışma hususunu içine alacak biçimde, çalışmalarını yaygınlaştırmaktadır⁷⁹.

Devletler ve liberallerin kendi menfaatlerine öncelik tanıyarak, diğer ülkelerle işbirliği yapamayacaklarını ve diğer ülkelerin güvenliğini de kendilerinin sağlaması

⁷⁶ Lawrence Freedman, Uluslararası Güvenlik: Değişen Hedefler, Foreign Policy, Türkiye Baskısı, Sayı:1, (Bahar/1998), s. 35.

⁷⁷ Şafak Kaypak, *Çevresel Güvenlik ve Yansımaları (Hatay Örneğinde)*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 4, Sayı 35, 2016, 19-34, s. 31.

⁷⁸ Demirebilek, T. İş Güvenliği Kültürü, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2013, s. 9.

⁷⁹ Gökhan Koçer, *Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2007, 195-217, s. 202.

gerektiği anlayışını taşımaktadırlar. Liberaller ulusların arasında işbirliği imkanlarının iyileştirilip, kurulacak olan yeni örgütün de desteği ile devletlerarası güvenliğin elde edileceğini savunmaktadırlar⁸⁰. Uluslararası hukuk hususunda çalışmaların yapılması ve devletlerarası örgütlerin desteği ile uluslararası işbirliğinin sağlanması, liberaller bakışıyla uluslararası güvenliği temin etmek için bir gereklilik olarak gösterilmektedir. Devlet bakımından tehdit sadece başka devletlerin çalışmalarından kaynaklı olmamaktadır⁸¹. Küresel terör, çevre ve ısınma faktörleri, küresel tehditler karşısında birlikte hareket etmenin zorunlu bir hal aldığı dikkatlerden kaçmamaktadır⁸².

2.3.5. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası sistemde güvenlik ve savunma girişimlerinin temel sebebi ekonomik ve siyasi hedeflerdir. Bir devletin ekonomik alandaki gücü, uluslararası platformda kendi varlığını ve güvenliğini koruyabilecek askeri potansiyelleri kadar önem taşımaktadır. Etki ve kontrol gücü bakımından sahip olunan enerji kaynakları ekonomik gelişmeye katkı sunduğu gibi, son dönemlerde uluslararası güç göstergesi şeklinde varlığını muhafaza etmiştir. İnsanlık, bilim ve teknoloji yönünden gelişme gösterdikçe, enerji sorunu da daha fazla hissedilir duruma gelmiştir⁸³.

Güvenlik kavramı, devletlerin egemenliklerini korumalarını, aynı zamanda da uluslararası toplumlarla uyum içinde olmalarını sağlamıştır. Dayanışma prensibinin olması nedeniyle, uygulama alanları buldukları durumlarda sonuçlar verebilmektedirler. Bu yüzden, uluslararası hukuk kurallarının süjesi ile etkin iş birlikleri oluşturulmuştur. Bu doğrultuda gerekli olan diğer olgular oluşturulmuştur. Uluslararası güvenliklere dair tehditler dikkate alındığında, bahsedilen durum daha açık olarak ortaya çıkabilmektedir. Uluslararası alanlarda güvenliğin sağlanması, geleneksel güvenlik yaklaşımına farklı bakış açısı ile de olsa devletleri, temel

⁸⁰ Tarık Ak, Çevre ve Güvenlik İlişkisi Bağlamında Çevresel Güvenlik Kavramı. Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, Cilt: 3, Sayı: 1-2, 99-115, s. 100.

⁸¹ Aylin Görgün Baran, Toplum, Birey ve Çevre İlişkileri. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1993, Cilt: 10, Sayı: 1, 261-278, s. 261.

⁸² Kadir Sancak, Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 6, 2012, 123-134, s. 127.

⁸³ Muhittin Demiray ve İsmail Hakkı İşcan, Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, 2008, 141-170, s. 141.

noktaya yerleştiren anlayışlar, günümüzde başarılı olamamaktadır. Güvenliğe yönelik yaklaşımlar, uluslararası hukuk kurallarının süjesini oluşturmaktadır⁸⁴.

Uluslararası güvenlik sistemi içinde birtakım belirsizliklerin yaşanıyor olması, tehdit ve tehlike algılamalarının değişmesi sonucunda ortaya çıkan tartışmalar artış göstermektedir. Küresel ilişkilerin farklılaşması, bilhassa soğuk savaş sonrasında güvenliğin elden geçirilmesi konusunu gündeme getirmiştir. Bu kapsamda güvenlik kavramı boyutları, tanımı, referans aktörleri olarak tekrar gözden geçirilmeye başlanmıştır⁸⁵.

2.3.6. Bilişim ve Teknoloji Güvenliği

Bilişim teknolojisi çerçevesinde güvenliği sağlama hususunda, kullanıcıların farkındalıkları ve alışkanlık haline gelmiş davranışlar, zayıf noktalar şeklinde kabul edilmekle beraber vazgeçilmez bileşenler olarak benimsenmektedir. İletişim ve bilgisayar güvenliğini maksimum seviyede sağlayabilmek için, var olan teknolojilerin kullanılması adına yoğun bir çaba harcanmaktayken, yeterli ölçüde güvenlik seviyesine erişebilme de kullanıcılar ve kullanıcıların gerçek yaşam faaliyetleri için oldukça önemlidir⁸⁶.

Bilgi teknolojileri, yaşamı kolaylaştırabilecek olanakları sağlamakla beraber, güvenlik çerçevesinde yeni endişelerin oluşmasına neden olmaktadır. Günümüzde hedef ile aynı mekanda olmaya ve somut temasa gerek kalmadan dolandırıcılık ve hırsızlık gibi suç eylemleri yapılabilir duruma gelmiştir. Bilişim teknolojileri, suç kitlelerinin ya da terör örgütlerinin iletişim yetilerini çoğaltmış, yeni uygulama alanlarını oluşturmuş ve propaganda olanaklarının güçlenmesini sağlamıştır⁸⁷.

Küresel anlayış doğrultusunda devletlerin⁸⁸;

⁸⁴ Nasıh Sarp Ergüven, *Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 65, Sayı 3, 2016, 771-835, s. 826.

⁸⁵ Zerrin Ayşe Bakan, Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları, 21. Yüzyıl Dergisi, 35-50, s. 35, <http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/61.pdf> adresinden 30 Ocak 2017'de alınmıştır.

⁸⁶ Atilla Bostan, İbrahim Akman, *Bilişim Güvenliği: Kullanıcı Açısından Bir Durum Tespiti*, IV. Ağ ve Bilgi Güvenliği Sempozyumunda sunuldu, Kasım, 2011, 51-56, s. 51.

⁸⁷ Hakan Hekim, Oğuzhan Başbüyük, *Siber Suçlar ve Türkiye'nin Siber Güvenlik Politikaları*, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2013, 135-158, s. 136.

⁸⁸ Mustafa Ünver, *Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Siber Güvenlik*, Elektrik Mühendisliği Dergisi, Sayı 438, 2010, 94-103, s. 103.

1. Bu politikalar dahilinde standartlar ve düzenlemeler hazırlamaları,
2. Ulusal strateji ve politikalarını geliştirmeleri,
3. Son kullanıcıları siber saldırı ve tehditler ile güvenlik tedbirleri konusunda her daim bilinçlendirici ve bilgilendirici mekanizmalar kurmaları, bilişim teknolojilerinde siber güvenliğin temin edilmesi açısından zaruri görülmektedir
4. Teknolojik alandaki gelişmelere paralel biçimde yargı temsilcilerinin, politika belirleyicilerin, yazılım-donanım-hizmet üreticilerinin, kolluk güçlerinin, potansiyellerini devamlı olarak geliştirecek sistemler kurmaları,
5. Bilişim teknolojilerinde oluşan siber saldırı, suç ve tehditlerle mücadele için kurumsal oluşumlarını yapılandırmaları ve bu kurumsal oluşumların birbirleriyle ahenk içinde çalışmalarına olanaklar sunmaları önem arz etmektedir.

2.3.7. Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği terimi, enerjinin üretilmesi, iletilmesi ve dağıtılması için kurulan mekanizmaların altyapısına yapılabilecek terörist taarruzlardan, eksik yatırımdan kaynaklı kesintileri, kasırgaların neden olabileceği engellerden kaynaklı ambargoları, lokavtlardan grevlere, işgalden iç savaşa kadar pek çok ihtimalin bir bütün halinde ele alınmasını gerektiren bir tanımlayıcıdır⁸⁹. Bu sebeple arz güvenliği ve enerji politikaları gibi hususlarda yapılan çalışmalarda, enerji kaynaklarının taşıma yollarından maliyetlerine, coğrafi dağılımlarından talep artış eğilimlerine, büyük tüketicilerin ithalat bağımlılıkları ve bu kaynakları sağlayabilmek adına geliştirilmiş askeri öğretiler ve daha pek çok hususun birleştirilerek değerlendirilmesi gerekmektedir⁹⁰.

Enerji güvenliği kavramı, temel amacı ittifak ülkelerini askeri tehditler karşısında korumak olan NATO'nun önceliği olan konu başlıkları içine son 10 yıl içerisinde girmeyi başarmıştır⁹¹. Bu durumun başlıca sebebi NATO ittifakının bilhassa Fransa ve Almanya gibi eski üyelerinden birkaçının enerji güvenliği konularını, NATO ittifakını alakadar eden askeri güvenlik (hard security) konusu

⁸⁹ Utku Çopar, Senem Yonak ve Ayşegül Şenkoyuncu, *Gıda Güvenliği ve Denetim Sistemi*. Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresinde sunuldu, 2009, 11-15, s. 12.

⁹⁰ Cenk Sevim, *Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği*, Yaşar Üniversitesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 7, 2012, 4378-4391, s. 4385.

⁹¹ İbrahim İlbeği, *Gıda Güvenliği ve Tüketicinin Korunması*. Gıda Mühendisliği Dergisi, 2012, Sayı: 18, 13-16, ss. 13-14.

olmaktan çok, ulusal menfaatler ve ekonomik sorunlarla ilişkilendirerek (soft security) ele almalarıdır. Bu yaklaşım nedeniyle, enerji güvenliği konusu ulusal politikalar çerçevesinde bağdaştırılarak NATO'nun dışarıda bırakılmasına sebep olmaktadır. Ancak SSCB'nin çöküşünün ardından oluşan jeostratejik ve jeopolitik platform, AB ve NATO genişlemeleri, Rusya Federasyonu'nun enerji ihracatı konusunda yükselişi, enerjinin özellikle Ukrayna ve Gürcistan gibi NATO üyeliğini isteyen ülkeler üzerinde dış siyaset aracı olarak değerlendirilmeye başlanması, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da ortaya çıkan istikrarsızlıklar, NATO'nun konuya yaklaşımında önemli ölçüde dönüşüme uğramasına sebep olmuştur⁹².

2.4. ULUSAL GÜVENLİK SORUNLARI

Ulusal güvenlik sorunları başlığında bu kısımda; bölgesel sorunlar, kaynak sorunları, sosyal ve ekonomik gelişmeler ve eğitim konuları incelenmektedir.

2.4.1. Bölgesel Sorunlar

Bu kısımda, iklim değişikliği ve şehirleşme sorunları başlıkları irdelenmektedir.

2.4.1.1. İklim Değişikliği Sorunları

Dünyamızda, doğal dengenin belli dönemlerde birçok sebeple bozulmasından dolayı, iklimde de önemli ölçüde olumsuz değişimler yaşanmıştır. Doğal faktörler ile bağlantılı olan bu değişimlere, 1900'lü yılların sonlarına doğru insan etkilerinin de katkısı olmuştur. Bugün neredeyse tüm iklim bilimciler, dünya ikliminin var olan sisteminde bir bozulma yaşandığını kabul etmektedirler. Doğal dengenin bozulmasında katkısı olan insanların çeşitli faaliyetlerine, gereken tedbirler alınmaksızın devam etmesi durumunda, yaşanan bu bozulmaların giderek artması neticesinde, olumsuz birçok tabii olay yaşanabilecektir. Küresel ısınma nedeniyle iklim değişikliklerinin gerçekleşeceği kati bir dille anlatılmaktadır. Beşeri sebepler de atmosferde biriken sera gazı ve partiküllerde oluşacak artış, tabii ortamın

⁹² Çelikpala, a.g.e., s. 76.

bozulmasına, küresel ölçüde sıcaklık artışına, ozon tabakasında incelmeye sebep olacaktır⁹³.

Bugün dünyamızın karşılaştığı olduğu küresel iklim bozukluğu sorunu, bilim adamlarının senelerden beri dikkat çekmeye ve çözüm üretmeye uğraştığı bir problemdir⁹⁴. Ülkelerin sanayi devrimi ile beraber başlattığı endüstrileşme hamlesi ile atmosfere bırakılan sera gazı akışlarının oranını yükselterek, dünyamızda zaten tabii denge çerçevesinde mevcut olan sıcaklık yükselişlerinin bozulmasına neden olmuştur. Sıcaklıkların artması buzullarda erimeye sebep olurken; daha çok Güneş ışığının atmosferin içinde kalmasına, iklimlerde değişimlere, dolayısıyla ekosistemin zarar görmesine neden olmaktadır. Bilim insanlarının gelecek adına hazırladıkları kötümser tablo, devletleri beraber hareket ederek global iklim sistemini korumak adına, uluslararası düzeyde önlemler almaya yöneltmektedir. 1970'lerin ortasından itibaren başlatılan girişimler, 2000'lerde iyice hızlandırılmıştır⁹⁵.

Avrupa kıtasında bulunan gelişmiş devletlerin, global iklim değişikliği sorununa daha fazla hazırlıklı oldukları görülmektedir. Afrika kıtasında bulunan az gelişmiş ve yoksul devletlerin ise, bu durum karşısında pek hazırlıklı oldukları söylenemez. Oluşabilecek olumsuz yöndeki tesirlerden korunabilmek için çare arayışlarına hız kazandıran Afrika devletleri, kendi içlerinde ayrı bir örgütlenme oluşturarak, değişen iklim şartlarına karşı hem kendilerini koruma hem de önlem alma yönünde, girişimlerde bulunmaya başlamışlardır⁹⁶.

2.4.1.2. Şehirleşme Sorunları

Şehirleşme, ister mevcut şehrin gelişmesi şeklinde, ister kırsal bir yerleşkenin şehre dönüşümü biçiminde olsun, şehrin nüfusunun artması olarak, öncelikle demografik bir hadisedir⁹⁷. Şehir nüfusunda yaşanan yoğunlaşmanın iki temel

⁹³ Kemal Öztürk, *Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri*, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, 2002, 47-65, s. 47.

⁹⁴ Mesjasz, C. Ekonomik Güvenlik, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2008, Cilt: 5, Sayı: 18, 125-150, s. 128.

⁹⁵ Barry Buzan, Ole Waever, *Liberalism and Security*, The Contradictions of The Liberal Leviathan, Copenhagen Peace Research Institute Working Papers, 1998, s. 8.

⁹⁶ Bahar Şanlı, Seda Bayrakdar, Beyhan İncekara, *Küresel İklim Değişikliğinin Etkileri ve Bu Etkileri Önlemeye Yönelik Uluslararası Girişimler*, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, 2017, 201-212, s. 201.

⁹⁷ Aydın, a.g.e., s. 19.

kaynaktan meydana geldiği aşikârdır. Bunların birincisi doğum - ölüm farkı nedeniyle oluşan doğal olan artış, ikincisi ise göçlerdir. Fakat şehir nüfusunda meydana gelen artışta doğal nedenlerden çok, şehre yapılan göçlerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Şehirleşme, mevcut nüfusun yerleşimlere dağılımında şehrin faydasına olan bir değişim manasını taşımaktadır. Şehirleşme, kırsal kesimden şehre yapılan göçler sayesinde şehir nüfusuna düşen payda bir yükseliş şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna göre nüfus alışverişi yapan yerleşimlerin yapısal oluşumları arasında bulunan farklılık, bu duruma aynı zamanda toplumsal ekonomik farklılaşma süreci niteliği kazandırmaktadır⁹⁸.

Söz konusu bu süreçte, popüler kültürün “ulusal kültür sistemi” yaygın yaşam şekli niteliği kazanmasıyla “kitle kültürü”ne dönüşmesini hızlandırarak, gelişme sürecindeki toplumların neredeyse tamamında çok fazla görülebilen bir olgudur. Bahsi geçen bu yaşam tarzına sahip olan hakim insan tarzının özelliği, tutumların öznesi olmaktan çıkıp, içinde bulunduğu kalabalıkların nesnesi olma durumuna gelmesidir⁹⁹. Nesnelleşmiş insanın hayat pratikleri kişinin mutsuzluğuna, kendini anlatamamasına, köksüzleşmesine sebep olmaktadır. Bu durum, kendine güvenmeyen, kimlik arayışına düşmüş mutsuz bir kamu topluluğu oluşturmaktadır. Bunun önüne geçilebilmesi ve toplumun rehabilitasyonu ile alakalı, yerel ya da küresel ölçekli çeşitli faaliyetler önem kazanmaktadır¹⁰⁰.

2.4.2. Kaynak Sorunları

Sanayi devriminden önce, hayvan ve insan gücüne dayanan ticaret ve tarımın ana ekonomik uygulama olduğu toplumlarda, toprak, su, ormanlar ve hayvanlar en değerli tabii kaynaklar olarak görülmüştür. Sanayi devriminden sonra gelen süreçte ise, kitlelerin seri üretim faaliyetine geçmeleri, üretilen malların taşınabilmesi için enerji gereksiniminin karşılanması için fosil yakıtlar şeklinde adlandırılan tabii kaynaklara yönelmeye neden olmuştur. Nüfusun yoğunlaşmasıyla bağlantılı olarak, üretimin nüfusun yoğunlaşması ile aynı ölçüde arttırılma çabaları, milyonlarca sene

⁹⁸ İhsan Keleş, *Türkiye’de Göç Eğilimleri ve Şehirleşme Süreci*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 1997, 205-232, s. 205.

⁹⁹ Deniz Öz, *Doğal Kaynakları Korumak*, 2019, 22-34, s. 22.

¹⁰⁰ Ruhi Ersoy, *Şehirleşme -Halk Kültürü İkileminde Sorunlar ve Bazı Çözüm Önerileri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 20, 2006, 233-238, s. 236.

toprak altında çürümeyle ortaya çıkmış doğal gaz, kömür, petrol gibi tabii kaynakların 200 yıl kadar kısa bir sürede bitme noktasına gelmesine sebebiyet vermiştir¹⁰¹.

21. yüzyılda, bütün gelişmiş ve de gelişmeye devam eden devletlerde, çevrenin geleceği konusu önemli bir gündem maddesidir. Teknolojik alandaki gelişmeler ve nüfus artışı devamlı büyüme ile birlikte gerçekleşen, tabii kaynakların aşırı kullanımı doğal ekosistemlerin tahrip edilmesi ve doğal ortamların her geçen gün azalması, kitlelerde ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sıkıntılar her geçen gün artarak devam etmekte ve endişe verici duruma gelmektedir. İnsanların sürekli artan sosyal-ekonomik faaliyetleri ve istekleri hava, su, toprak ve diğer tabii kaynakları umulmadık bir hızla değiştirmektedir¹⁰².

2.4.2.1. Enerji Kaynakları Sorunları

Enerji; devletlerin sosyal ve ekonomik gelişmelerinde sürükleyici öge ve temel ihtiyaçlardan biri olarak tanımlanmaktadır. Bu sebeple devlet yönetimini üstlenen kişilerin enerjiyi, ucuz, temiz, kesintisiz ve güvenilir yollardan bularak, bu kaynakları kesinlikle çeşitlendirmeleri gerekmektedir. Bazı tipik enerji kaynakları ile gelişmemiş teknoloji kullanımını tabii ortamda telafi edilemez tahribatlara sebep olmaması için “sürdürülebilir kalkınma” terimi gündeme gelmektedir. Bu duruma paralel biçimde yalnızca enerji kaynağının temin edilmesi ve enerji üretimini esas alan planlamaların yerine, gelişimini tamamlamış toplumlarda, enerji- ekonomi- ekoloji dengesini itinayla gözeten planlama anlayışları ve kaynakların çeşitliliği ile jeopolitik hakikatleri dikkate almakta olan enerji güvenliği modelleri geçmeye başlamıştır¹⁰³.

Küresel ısınmanın temel sebebi olan sera gazlarının ortaya çıkmasında enerji üretimi ve kullanımının %36, ormancılığın %18, endüstriyel çalışmaların %24, tarımsal faaliyetlerin %9 ve öteki kaynakların %3 payı bulunmaktadır. Bu bilgilerden

¹⁰¹ Ferhat Arslan, *Türkiye’de Doğal Kaynak Kullanımında Sürdürülebilirlik Sorunu: Bigadiç Jeotermal Örneği*, Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Avrupa Coğrafyacılar Derneği-EUROGEO Kongresi ile Ortak Olarak, Ankara, Mayıs 2015, 616-627, s. 618.

¹⁰² Sibel Akten, Murat Akten, *Doğal Kaynak Yönetimi İçin Sürdürülebilir İndikatörler ve İlkeler*, II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumuna sunuldu, Ekim 2014, 404-415, s. 404.

¹⁰³ Necdet Pamir, *Dünyada ve Türkiye’de Enerji, Türkiye’nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları*, Metalurji Dergisi, Sayı 134, 2003, 73-100, s. 73.

de anlaşılabileceği gibi iklim değişikliği ve küresel ısınma olgularının araştırılmasında, enerjinin üretilmesi ve tüketilmesi stratejik önem taşımaktadır. Enerji kaynaklarının tüketimi ve iklim değişikliğine dair bugüne dek yapılan çalışmalarda özellikle enerji tüketiminin, küresel ısınma ve dolayısıyla da iklim değişikliğine etkileri, bu etkilerin azaltılabilmesi için gerçekleştirilmesi gereken tedbirler ile oluşturulacak politikalar çerçevesinde sürdürülmüştür. Oysa enerji ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için, iklim değişikliğinin enerji kaynaklarının varlığı ve tüketim oranına etkileri, kullanılan enerji kaynaklarının da iklim değişikliğine etkileri kaçınılmazdır. Bu etkilenmeler, hem global ortalama yüzey ısılarında oluşacak artışla ısınma kaynaklı enerji gereksiniminde, hem de kullanıma sunulacak enerji kaynaklarının kalite ve miktarında ortaya çıkabilecek değişimlerdir¹⁰⁴.

2.4.2.2. Su Kaynakları Sorunları

İklim değişikliği nedeniyle oluşabilecek sorunlarla mücadele edebilecek stratejiler üretmek önemlidir. Bu sebeple iklim değişikliğinin kitle üzerindeki pozitif veya negatif etkilerinin belirlenmesi gerekmektedir. İklim değişikliğinin su kaynaklarına etkisi, yağış kalitelerinin farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. İklim değişikliği nedeniyle yağışlarda oluşan değişimler su kaynakları ve hidroloji için son derece önemli neticeler ortaya koyabilecek özelliktedir. Bilim alanlarında ortalama 100 yıldan beri bilinen ve tartışılan küresel ısınma probleminin sebep olduğu iklim değişimi çağımızda ekonomik, sosyal ve çevresel tehditlerin en önemlilerinden birisi olarak ifade edilmektedir. İklim değişikliğinin tesirleri günümüzde gözlenerek gelecekte daha fazla belirgin duruma geleceği tahmin edilmektedir. Değişikliğin negatif etkilerinin önlenmesi için devletlerin güncel katkılarda bulunması sayesinde belirsizlikler azalacaktır¹⁰⁵.

İklim değişikliği ekonomik ve sosyal meselelere sebep olmakta ve tarım alanında baskı yaratabilmektedir. İklim değişimleri nedeniyle su ve toprak düzenlerinde değişimle, tarımsal üretiminin azaldığı görülmekte, gıda güvenliği risk altına girmektedir. İklim değişiminin, uzun vadede su dahil tüm kaynakların üstünde

¹⁰⁴ Örgen Uğurlu, İlke Örcen, *Türkiye’de Küresel Isınmanın Enerji Kaynakları Üzerine Etkisi*, TMMOB 6. Enerji Sempozyumunda sunuldu, Ankara, 2007, 1-5, s. 1.

¹⁰⁵ Rıza Kanber, Ruhi Baştuğ, Dursun Büyüktaş, Mustafa Ünlü ve Burçak Kapur, (Ocak 2010), *Küresel İklim Değişikliğinin Su Kaynakları ve Tarımsal Sulamaya Etkileri*, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Ankara, 83-118, s. 83.

stres oluşturması, tarım arazilerinin durumlarını kötüleştirmesi, toprakları verimsiz hale getirmesi, tarım ürünlerinde hastalıkların ve zararlıların artmasına neden olması, büyük oranda çölleşmelere sebep olması ve denizlerin yükselmesine bağlı olarak kıyı ekosistemlerini bozması beklenmektedir. Çağımızda, iklim değişimlerine bağlantılı olumsuz durumların düzeltilmesi için, başta iklim değişikliği planlamaları gerekmektedir. Sonrasında azaltım ve uyum stratejileri uygulanarak bu olumsuz etkiler minimum seviyeye indirilmelidir¹⁰⁶.

Son zamanlarda nüfustaki hızlı artışa paralel biçimde yükseliş gösteren su talebine karşılık verebilecek, uygun kaynakların yetersizliği ve ilerleyen zamanda gelişen endüstri ve tarımsal çalışmalarla bağlantılı biçimde yoğun su kullanımı, birçok kirlilik parametreleri sebebiyle oluşan sorunlar, su kaynaklarındaki yönetimin değerini sürekli arttırmıştır. Ancak su kaynakları yönetimi, yalnızca problemli olan bölgelerde değerlendirilmesi gereken sistem içinde düşünölmemelii, temel amaç, mevcut kapasitenin arttırılamayacağı, insan ve doğal yaşamın sürmesi için alternatifii bulunmayan su kaynağının en iyi biçimde korunarak, kaynak kapasitesi riske atılmadan etkili tüketiminin sağlanması gerekmektedir. Su kaynaklarının tabiatii içinde, zaman ve önemiyle ilişkili nitelik ve miktar olarak sınırlı yapıda bulunmasının yanında, su kaynaklı ekonomik yapıyı ve yaşam standardını doğrudan etkileyen son derece değerli girdi şeklinde görölmesi, kaynak tüketimine dair talebi sürekli arttırmaktadır¹⁰⁷.

2.4.3. Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler

Ekonomik çalışmaların uluslararası özellik taşıması, yeni oluşmuş bir olgu olarak görölemez. Bazı ürünler, asırlar boyunca küresel ticarete önemini korumuştur. 1913 yılından evvel ve günümüzden yalnızca 30 yıl öncesine kadar, küresel ekonomik bütünleşme büyük oranda bağımsız şirketler arasında hizmet ve malların ticareti sayesinde, uluslararası yatırım fonunun hareketleriyle kendisini

¹⁰⁶ Mehmet Akalın, *İklim Değişikliğinin Tarım Üzerindeki Etkileri: Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Uyum ve Azaltım Stratejileri*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 2014, 351-377, s. 351.

¹⁰⁷ B. Teoman Meriç, *Su Kaynakları Yönetimi ve Türkiye*, Jeoloji Mühendisliği Dergisi, Cilt 28, Sayı 1, 2004, 27-38, s. 28.

gösteren yüzeysel bir bütünleşme yapısı olarak görülmekteydi. Dünyada tarih boyunca, devrim kalitesinde çarpıcı değişiklikler yaşandığı görülmektedir¹⁰⁸.

Son dönemlerde iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanmakta olan ve yeni ekonomi şeklinde tanımlanabilen gelişmeler, bütün ekonomik bölümleri oldukça fazla etkilemektedir. Bilgiyi üretim etkeni şeklinde kullanırken üretimde artan verimler kanunu, azalan verimler kanununun yerine geçmektedir. Yeni ekonomi sayesinde klasik üretim daha randımanlı hale getirilirken, yeni ekonomide, sayısal hizmet ve mal yapılarak üretim teriminin içeriği genişlemektedir. Yeni ekonomi çerçevesinde sayısal hizmet ve mallar hızlı biçimde tüketim kalıbı yerini almakta, online tüketici tavırları ortaya çıkmaya başlamaktadır. Yeni ekonomi, iletişim ve bilgi teknolojileri pazarının yapısında değişiklikler yaratan bir güç olarak kendini göstermektedir. Pazara giriş ve çıkışın önünde oluşan engeller azalma gösterirken, bilgi donanımlı olabilmenin konforu rekabet düzeyini arttırmaktadır. Monopolist eğilimlerin, teknoloji odaklı sektörlere yoğunlaştığı görülmektedir. Bu piyasa şartlarında, uygulamalarda bulunan şirketler değişim gösteren üretim şartları ile ilişkili biçimde üretim dengelerini tespit edebilmektedirler¹⁰⁹.

2.4.3.1. Gelişmekte Olan Ekonomiler

Gelişmesi süren devletlerin geçtiğimiz 50 yılda ciddi biçimde kalkınma mücadelesi içinde bulunduğu gözlenmektedir. Önceleri bu devletlerin çoğu kalkınmanın tetikleyici gücünü endüstrileşme olarak değerlendirmekte, bunun hayata geçirilmesini ithal ikameci sanayileşme stratejilerinde bulmaya çalışmaktaydı. Yerli endüstriyi koruyan politikalar, pek çok devletin ekonomik yaşamını uzun bir müddet yüksek oranda etkilemiştir. Günümüzde rekabetin ve gelişmenin niteliği değişiklik göstermiştir. Ülke ekonomisinde sanayileşmenin yerini, nitelikli iş gücüne dayanan modern teknolojiler ve bilgi almıştır. Toplumların yaşamında bilginin bu denli önemi çıkması, internetin sunduğu olanaklar, e-ticarete ve finansal piyasalardaki inanılmaz gelişme, geleneksel olan bütün sistemleri hemen hemen saf dışı bırakmış

¹⁰⁸ Muhittin Adıgüzel, *Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 35, 2013, 1-20, s. 2.

¹⁰⁹ Ergin Uzgören ve Oğuz Kara, *Yeni Ekonominin Üretim, Tüketim ve Piyasa Yapısı Çerçevesinde Olası Mikro Ekonomik Etkileri*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 8, 2015, 1-25, s. 1.

görülmektedir. Bu dönemde kalkınmayı hedefleyen yüksek oranda yol kat etmiş olan gelişme düzeyindeki devletler, bugün gelinen global boyutta daha da çetin sınavların kendilerini beklediğini, çok fazla olumsuz problemin aşılmasının gerekliliğini işaret etmektedir¹¹⁰.

Gelişmekte olan ekonomilerde mevcut nüfusun büyük bölümü, tarım sektöründe yaşamını sürdürmektedir. Buradan anlaşılaçağı üzere, nüfus fazlasının tarım sektöründe bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Kişi başı milli gelir düzeyi son derece düşük olması sebebiyle halkın büyük bölümü minimum geçim seviyesinde yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu sebeple halk barınma, ısınma, giyinme, yeme ve içme gibi zaruri gereksinimlerini karşılamada zorluk yaşamaktadır. Zaruri gereksinimlerini bile zorla karşılayabilen kesimin, yeterli miktarda birikimi de bulunmamaktadır. Hatta negatif birikim söz konusu olmaktadır. Ülkede var olan endüstriler, gerekli istihdamı sağlayabilme potansiyeline sahip olmadığından halk daha çok orman, maden ve tarım endüstrilerine yönelmektedir. 1980'lerin başında gelişme sürecinde olan ülkelerin neredeyse yarısına yakını dış ödeme problemleri ile karşılaşmışlardır. Bu problemlerin oluşmasında bu ülkelerin ekonomilerinin “yapısal zayıflığı” ve borcu olan ülkelerin uyguladığı başarıdan yoksun ekonomi politikaları, önemli meseleler olmaktadır¹¹¹.

2.4.3.2. Gelişmiş Ekonomiler

Dünya ekonomisi kapsamındaki devletlerde 2004'e kadar son derece düşük seviyede ilerleyen faiz oranları sebebiyle artış gösteren likidite, gelişmiş devletlerde iç piyasanın canlanması ve ekonomik uygulamaların hız kazanmasına sebep olmuştur. Faiz oranlarında yaşanan düşüklük, borçlanma giderleri üzerindeki pozitif etki, gelişmekte olan devlet ekonomilerinde büyüme finansmanına olumlu yönde katkılar sağlamıştır¹¹².

¹¹⁰ Mevlüt Karabıçak, *Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler*, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2002, 115-131, s. 115.

¹¹¹ F. Atıl Bilge, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrara Yönelik Maliye Politikası Uygulamalarının Etkinliği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2001, 39-58, s. 41.

¹¹² İsmail Aydoğuş, *Küresel Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye*, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, 2006, 19-52, s. 49.

2.4.4. Eğitim

Küreselleşme asıl olarak ekonomik içeriğe sahip bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Sermayenin dünyadaki dolaşımının günümüzde tek tek devletler düzeyinde değil, global düzeyde oluşması anlamına gelmektedir. Kapitalizmin endüstri bakımından yaygınlaşması, toplu iletişim araçlarının kullanım alanlarının genişlemesi ile siyasal, kültürel ve ekonomik düzeyde dünya topluluklarının birbirleriyle ilişkilendirilmesi sağlanmıştır. Böylelikle farklı bir insan modeli meydana çıkmıştır. Uluslararası gelişmeler için gerekli olan yeni tutum ve değerler ile donanmış kişiler, eğitim vasıtasıyla alınacaktır. Global süreçte bulunan devletler, eğitim konusunda ortak niteliklere sahip olacaklardır. Örneğin üniversitelerde kendi bünyelerinde öğrenci değişimi yaygınlaşacaktır. Aslında Avrupa ülkelerinin bu uygulamaya çok önceden başladığı bilinmektedir. Avrupa Birliği devletlerindeki üniversiteler, öğrencilerin girmeyi arzuladıkları üniversitelerden ders alabilmelerini ve eğitimlerine ara vermeksizin devam edebileceklerini göstermektedir. Bir öğrencinin birinci sönestr da bir üniversitede, diğör sönestr da başka bir üniversitede ders alabilme olanağı oluşturulacaktır. Böylece öğrenciler farklı fikirler ve farklı görüşlerden faydalanmış olacaklardır¹¹³.

Globalleşme eğitim sistemlerinin süreç ve yapılarını etkilemekte, yeterlilik kapasitelerini genişletmekte, gençlerin çok daha iyi koşullarda yetişerek yeterliliklerini arttırmalarını sağlamaktadır. Gençler, globalleşme süreci ile alakalı gereken tedbirler alınmadığı sürece, kültürel ve ailevi dinamiklerin zayıflama olasılığının artacağı, kültür şoklar yaşama kaygıları taşımaktadırlar. Gençlere göre gelecekte gelişimi tamamlamış ülkelerin karşısında, gelişmeye başlamış ülkeler de sosyo-kültürel ve ekonomik yetersizliklerden problemler yaşatabilecektir. Gençlerin aldığı eğitim ve dönemin gerektirdiğı birtakım becerilere sahip olamamaları sebebiyle, alanlarında istihdamlarının yapılmaması problemini yaşayabileceklerini akıllarına getirmektedirler. Ekonomik ve kültürel şokların yaşanmaması adına, küreselleşme konulu gelişmelere gençlerin katılmalarının sağlanması, gerekli

¹¹³ Mahmut Tezcan, *Küreselleşmenin Eğitimsel Boyutu*, Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt 22, Sayı 108, 1998,53-55, s. 53.

bilgilendirmelerin yapılması, yetkili kişilerin geren eğitsel, kültürel ve ekonomik tedbirleri almaları son derece önem arz etmektedir¹¹⁴.

Küreselleşme sürecinde, üniversiteler en fazla etkilenen eğitim kurumları olmaktadır. Liberal ekonomik oluşum ve özelleştirmeler klasik ulus-devlet üniversite bağlarını etkilemiş, üniversitelere kafi oranda kaynak desteği sağlanamamıştır. Bahsi geçen durum, üniversiteleri yeni kaynaklar aramaya yönlendirilmiştir. Ekonomik amaç taşıyan şirket nitelikli üniversiteler hızla çoğalmaktadır ve kuruldukları ülkelerin dışında da okullarını açmakta, böylece sınır dışı eğitim çalışmalarını yürütmektedirler. Eğitim faktörü ulusal olmaktan çıkarak küresel ve ulus aşırı bir boyuta ulaşmıştır. AB; WTO, UNESCO, BM, NAFTA gibi global oluşumların yönlendirmelerine, katkılarına, müdahalelerine açık duruma gelmiştir. Tıpkı bilgi dolaşımındaki gibi devletlerarası öğretmen, öğrenci ve personel hareketliliği çoğalmıştır. Eğitimin uluslararası olması, eğitim alanındaki politikaların ve stratejilerin de etkilenmesine neden olmuştur. Not sistemleri, müfredatlar, belgeler ve diplomalar, uluslararası standartlar doğrultusunda yeniden hazırlanmıştır¹¹⁵.

2.4.5. Nüfus

Dünya tarihsel bağlamda demografik bir geçiş döneminin ortasındadır. 1900'den önceki dönemde, bütün devletlerde nüfus artış hızı ağır seyretmiş, nüfus seviyesi genel anlamda sabit kalmış ve insanların yaklaşık olarak ömürleri 65 yaş altında seyretmiştir. Bu vaziyet 20. yüzyılın başlarında değişim göstermiştir. Doğumda yaşam beklentisindeki artış, nüfus ortalamasının yükselişini hızlandırmıştır. 20. yüzyılın sonlarında ise farklı bir geçiş dönemi yaşanmış, ülkelerde doğumlarda azalma görülmüş, nüfus artışının yavaşlamasına ve yaşlı nüfusta artışa sebep olmuştur. Gelişmiş devletlerde yaşlı nüfusun yüzde 20'lik payına sahip ülkelerin 2050'de %33'lük bir paya sahip olması öngörülmektedir. Bu devletlerde halihazırda 15 yaş altı genç nüfus sayısı, 60 yaş ve üstü yaşlı nüfus sayısından daha azdır. 2050'de iki nüfus arasında oluşan farkın, iki kat artması beklenmektedir. Gelişmekte olan devletlerde ise nüfusun yaşlanma süresi daha

¹¹⁴ Mustafa Can, *Küreselleşme, Eğitim Sistemleri ve Üniversite Gençliği*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 24, 2008, 229-244, s. 229.

¹¹⁵ Kasım Karaman, *Küreselleşme ve Eğitim*, Journal of World of Turks, Cilt 2, Sayı 3, 2010, 131-144, s. 142.

yavaştır, bununla beraber bu ülkelerin çoğunluğunda nüfusta yaşlanma sürecinin başladığı görülmektedir. Şimdilerde toplam nüfus içerisinde %8 paya sahip 60 yaş ve üstü nüfusun 2050’de %20 paya sahip olması ve yaşlı nüfusunda artış olacağı öngörülmektedir¹¹⁶.

Demokratik dinamiklerin çevre bağlamında neticeleri çetrefillidir, bazı zamanlarda anlaşmazlıklara sebep olabilmektedir. Çevresel gerilemenin ve bozulmanın kabahatlisini, gelişmekte olan bölgelerde yaşayan nüfusun artışı ya da gelişmiş olan toplumların aşırı tüketim merakını, çevresel bozulmanın suçlusu olarak tanımlayan kesimler vardır. Tüketim partnerleri ile beraber, bölgeler ve devletler arasında, aynı zamanda devletlerin içinde bulunan nüfus dinamiklerinin mekansallıklarını ve farklı demografik yapılarını devam ettirebilir gelişim mücadelesinin, siyasi tartışmalarında ve çalışmalarında dikkate almak faydalı olabilir. Nüfus eğilimleri ve etmenlerinin, gelişme dönemlerinde yalnızca dışsal etmenler olarak değerlendirilmeyip, içsel etmenler olarak da değerlendirilmesi önemlidir. Doğal ortamın devam ettirilebilir kullanımı sağlanırken; şimdiki ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarının bir arada temin edilmesini başarmak olasıdır. Nüfus dinamikleri ile ilişkili devam ettirilebilir üretim ve tüketim dönemlerinin ortaya çıkmasını sağlayacak çevresel politikalar içinde, çevresel baskıyı azaltma olasılığı vardır. Ayrıca birtakım fırsatları içerisinde barındırsa da 21. asrın temel çevresel ve gelişimsel zorluklarının odağında bulunan nüfus dinamikleri, kişisel seçimlerin ve sunulan imkânların birikiminin neticesidir¹¹⁷.

2.4.6. Göç

Göç olgusunun asırlardan beri süregelen varlığı içinde, yer değiştirme davranışlarını görmek mümkün olmaktadır. Göç olgusu yer değiştirme hareket tarzını kabul etse de zamanla gelişerek, farklı nitelikler ve anlamlar kazanmış çeşitli terimler üretmiştir. Sosyal kültürel ve ekonomik birtakım faktörlerin tesiriyle oluşan göç olgusu sebep olduğu sonuçlar sonunda göç alan ve göç veren ülkeleri/ merkezleri etkisine almıştır. Bu etkileşimin sonucunda göç terim olarak varlığını devam ettirmiş

¹¹⁶ Pelin Ataman Erdönmez, *Küresel Demografik Değişim Süreci ve Finansal Sektör Üzerindeki Etkileri*, Bankacılar Dergisi, Sayı 62, 2007, 59-70, s. 59.

¹¹⁷ Ertuğrul Murat Özgür, *Nüfus Dinamikleri, Çevre ve Sürdürülebilirlik*, Coğrafi Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, 2017, 1-26, s. 21.

ve sonuçta her devlette bulunan bir olgu durumuna gelmiştir. Göç temele bakıldığında sosyal hareket olarak kabul edilmesine karşın, ekonomik hayattan kültüre dek yaşamın tüm yönlerini etkileyen asıl değişim araçlarından birisidir. Göç kavramı esasta yer değiştirme hareketi şeklinde ifade edilse de toplumun ekonomik, sosyal, kültürel, politik, yapısıyla oldukça yakından ilişkili ve derinden etkileyen sosyal bir olay şeklinde de kendini göstermiştir. Göç özünde iki farklı kısımda değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki “iç göç” ülke sınırları çerçevesinde farklı merkezler içinde yer değiştirme eylemi şeklinde tanımlanmaktadır. İkincisi ise “dış göç” veya “uluslararası göç” toplulukların devlet sınırlarını geçerek başka ülkelere gitme eylemi olarak tanımlanabilmektedir¹¹⁸.

İnsanlığın var oluşundan bu yana her dönemde, dünyanın her tarafında insanlar, bazı zaman zorunlu, bazı zaman kendi istekleri ve rızaları neticesinde yer değiştirmek durumunda kalmıştır. Bunun sebebi de her daim daha iyi bir hayat sürme isteğidir. İnsanların iradesi dışında zorunlu olarak gerçekleşen göçlere örnek vermek gerekirse; savaş sırasında veya sonrasında yaşanan toplu göçler ya da Amerika'ya, farklı yaşam alanları, toprak, iş için yapılan göç olayı sayılabilir. Bu örneklerle bakıldığında, daha iyi hayat şartları için yapılmış olsa da gene de iradi olarak değerlendirilebilir. Üstelik mevcut olanın daha ötesinde daha iyisinin ardından koşmak için gerçekleştirilmiş bir seçimdir ve bu duruma nitelikli bir örnektir. Sahip olunandan öte daha iyinin ardından koşmak için gerçekleştirilmiş bir seçimdir. Bir başka göç durumu ise zorunlu olarak gerçekleştirilen yer değiştirmeler, göç etmelerdir. Bu göçlerin sebebi, insanların kişisel ya da kolektif tercihleri değil, hayatta kalabilmek için başka alternatiflerinin kalmamış olmasından kaynaklı göçlerdir¹¹⁹.

¹¹⁸ Yusuf Sayın, Ahmet Usanmaz ve Fırat Aslangiri, *Uluslararası Göç Algısı ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği*, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 18, Sayı 31, 2016, 1-13, s. 2.

¹¹⁹ Sevgi Uçan Çubukçu, *Küreselleşme, Göç ve Kadın Üzerine*, Kadın Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 12, 2013, 227-233, s. 229.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İÇ TEHDİTLER KAPSAMINDA TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKASI

3.1. TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKASI

Bu kısımda; devlet merkezli güvenlik politikaları, çoğulcu güvenlik politikaları, iç tehditler kapsamında Türkiye’nin ulusal güvenlik politikası ele alınmıştır.

3.1.1. Devlet Merkezli Güvenlik Politikaları

Devlet merkezli güvenlik politikaları, bütün devlet politikası için birer referans rolü üstlenebilen daha üst düzey politikalardan oluşmaktadır. Siyaset bilimleri bakımından, ulusal güvenlik politikasının nitel analizi ve oluşum süreci büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden güvenlik çalışmaları, uluslararası ilişkiler bakımından da önemli bir yer tutmaktadır. Siyaset bilimcilerinin temel teorileri kapsamında gerçekleşen güvenlik konusundaki çalışmalar üç sınıfta toplanmaktadır: Barış çalışmalarının yapılması, üçüncü dünya ülkeleri açısından ele alınan güvenlik sorunları ve niteliksel olarak güvenlik ortamının sağlanması¹²⁰.

Devleti merkeze alan güvenlik analizleri; devletlerin refah düzeylerine, ülke varlıklarının korunması ve sürdürülmesine, iktidar yapısına bağlı olmaktadır. Ayrıca, bekalara yönelik tehditlerle mücadele edebilmek için, siyasi ve askeri stratejinin geliştirilmesi gerekir. Olası tehditleri bertaraf edebilmek noktasında izlenen taktiksel manevraya odaklanılmaktadır. Aktör düzeyleri olarak uluslararası sistemleri ele alan güvenlik analizleri, küresel düzeydeki bütün aktörlerin güvenliği önünde tehdit oluşturabilmekte ve sorunlara çözüm bulabilmektedir. Güvenlik kavramı ucu açık olacak biçimde ifade edilmektedir. Nitekim güvenliğin sınırları, komşulara kadar uzanan güvenlik anlayışlarına dayalı dış politikaların üretilmesinde kullanılmaktadır. Sanal tehditlere yönelik kapsamlı düzenlemeler içeren güvenlik politikasına kadar uzanabilmektedir. Ülkelerin güçleri ile ilgili olan güvenlik arayışlarının belirli sınırlamaları bulunmamaktadır. Küresel sistemdeki tüm aktörlerin bu tür konuları

¹²⁰ Pınar Bilgin, *Individual and Societal Divisions of Security*, International Studies Review, Sayı 5, 2003, 203-222, s. 203.

güvenlik politikası açısından ABD kadar küresel tehditler kapsamında değerlendirdikleri söylenememektedir. Paradoksal durumlar, güvenlik olgusunda evrensel değerler taşıyıp taşımadığı konusuyla ilintilendirilmektedir¹²¹.

3.1.2. Çoğulcu Güvenlik Politikaları

Çoğulcu Güvenlik Yaklaşımı'na göre, bir devletin ulusal güvenliğine yönelik tehditler yalnızca askeri nitelikli tehditlerden oluşmamaktadır. Ulusal güvenlik söz konusu olduğunda askeri olmayan tehditlerin dikkate alınması ayrı bir önem taşımaktadır¹²². Güvenliğin tek olgusu savaş olmamakta, bir ulusun refahını ve bekasını ilgilendiren diğer potansiyel tehlikeler de güvenliğin kapsamına girmektedir¹²³. Ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin çok boyutlu hale gelmeleri ve bu tehditlerle salt askeri yöntemlerle mücadele edilemeyeceği düşüncesi, aslında aynı zamanda küreselleşme sürecinin bir sonucudur¹²⁴.

3.1.3. Güç Dengesi Sistemi

Güç dengesi sistemi, 18. ile 19. yüzyıllarda Avrupa'daki klasik güç dengelerini temel alarak geliştirilmektedir. Güç dengesi sistemi, sayısı minimum beş olması gereken, gücünün ise yaklaşık olarak eşit olabileceği varsayılan, ulus-devlet yapısından oluşmaktadır. Dolayısıyla bu sistemde, herhangi bir devletin, diğer devletler üzerinde sürekli hâkimiyet kurması mümkün olamamaktadır. Bazı durumlarda ulus-devletlerden birisinin öne çıktığı görülse bile, bu durum geçici olmakta ve en önemli etken, güçlerin birbirlerine yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Güç dengesi sistemlerinin temel özelliğinden birisi de dengeleyici devletin sistemlerinde oynanan denge rollerinden kaynaklanmaktadır. Dengeleyici devlet sistemlerindeki tek endişe, hiç şüphesiz dengelerin bozulması ile ortaya çıkmaktadır. 18. ve 19. yüzyılda, Avrupa'daki güç dengeleri sisteminde olan

¹²¹ Deniz Ülke Arıboğan, “Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe”, *ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya*, Toktamış Ateş (Der.), Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 46.

¹²² Oktay F. Tanrısever, *Güvenlik, Devlet ve Ötesi*, Atilla Eralp (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 117.

¹²³ Dietrich Fischer, *Nonmilitary Aspects of security A System Approach*, Dartmouth Publishing, Cambridge, 1993, p. 7.

¹²⁴ Torun, A., **Türkiye’de Ulusal Güvenliğin Yasal ve Kurumsal Mekanizması: Milli Güvenlik Kurulu**, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, 2017, 42-58.

İngiltere, dengeleyici devlet sistemine verilecek en güzel örneği oluşturmaktadır. İngiltere'nin bu durumda olmasının asıl nedeni, Avrupa'da toprak elde etme hedefinin olmaması, büyük bir deniz gücüne sahip olması ve çatışma bölgelerine uzak olmasından kaynaklanmaktadır. Güç dengesi sisteminden sonra en fazla üzerinde durulan sistem ise gevşek iki kutuplu sistem olmaktadır. Bu sistemin en önemli özelliği, devletlerin iki kutup veya iki blok çevresinde yoğunlaşmasının sağlanmakta olmasıdır. Tarafsız politika izleyen ve bloklara katılmayan devletler de bulunabilmektedir. Ayrıca, hemen hemen tüm devletlerin üye olabildiği evrensel organizasyon sistemleri de bulunabilmektedir. Gevşek iki kutuplu sistemlerin de, güç dengesi sistemlerinden farklı olarak da dengeleyici devlet sistemi yerine arabulucu devlet sistemleri bulunmaktadır. Bu sistemlerde, arabuluculuk işlevlerini, ya uluslararası örgütler ya da bağlantısız devletler gibi blok dışı aktörler yerine getirebilmektedir¹²⁵.

3.1.4. Uluslararası Dengeler ve Batıcılık

1648 Westphalia Barışı, uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak görülmüş ve devletler bundan böyle ulusal çıkarlarına göre hareket etmişlerdir¹²⁶. Günümüzde devletlerin birçoğunun güçlenme yolunu seçmekte olduğu, sistemde bulunan diğer devletlerin önünü keserek dengelenme yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Westphalia Barışı'ndan kısa süre sonra 1789 yılına kadar, 14. Louis liderliğindeki Fransa, sisteme etki etmeye çalışmış ise de sistemdeki güçlü devletlerce durdurulduğu anlaşılmaktadır. Napolyon liderliğindeki Fransa'nın 1789 yılında yeniden uluslararası sisteme egemen olabilmek için çok çalıştığı, ancak 1815'de imzalanan Viyana Kongresi ile yine durdurulduğu görülmektedir¹²⁷.

Batıcılık ve uluslararası dengeler kapsamında sözkonusu iki durum vardır: Alt yapılarda kapitalizm, üst yapılarda ise demokratik ve laik yaşam. Soğuk Savaşın bitmesi ile birlikte, dünyadaki her şey gibi Türkiye politikası üzerine dayandırılan

¹²⁵ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 513.

¹²⁶ Laura H. Heller, *Actions Speak Louder Than Words: Policy Legitimation and the National Security Strategy*, Unpublished Doctoral Dissertation, Unpublished Doctoral Dissertation, 2017, p. 73.

¹²⁷ Aydın Aydın ve Emir Bakıncak, *Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, 2016, 95-112, s. 102.

dengeler altüst olmakta ve birbirleriyle çelişkili iki durum ortaya çıkmaktadır¹²⁸. Birincisi, Türkiye'nin bölgedeki ağırlığının artması, ikincisi ise Türkiye'nin öneminin zayıflaması durumudur. İkinci yaklaşım birincisini dengelemekte ve her şeye rağmen Türk dış politikalarının ihtiyatlı yaklaşımını sürdürmeye devam etmektedirler. Dışişleri Bakanlığı, özellikle de Körfez Bunalımı zamanında Genelkurmay'ın ihtiyatlı yaklaşımlarını da arkalarına almışlardır. Avrupa'ya yaklaşmak, Türkiye'ye sadece ABD'yi dengeleme olanağı vermekle kalmamakta ve bu yakınlaşmayı önleyebilen sorunların halledilmesi zorunluluğunu getirmektedir¹²⁹.

1923'ten beri herhangi bir güvenlik meselesinin 'güvenlikleştirilmesi' konusunda güvenlik aktörlerinin başarılı oldukları görülmektedir. Türkiye bu tarihten itibaren güvenlik anlayışını 'güvenlikleştirme' penceresinden bakıp şekillendirmiş olup 1998 Cardiff Zirvesi ile birlikte bu anlayışını değiştirmeye başlamış, AB'ye diğer aday ülkeler gibi Kopenhag Kriterleri çerçevesinde 'İlerleme Raporları' adı altında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Kopenhag Kriterleri'nin siyasi kriterleri ve Türkiye'nin bu siyasi kriterleri yerine getirmeye yönelik olarak gerçekleştirdiği yasal, anayasal değişiklikler ve düzenlemeler 'güvenlikleştirme' penceresinin kapanıp 'güvenlik dışı bırakma' penceresinin açılmasına neden olmuştur¹³⁰.

3.2. TÜRKİYE'NİN GELENEKSEL ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI

Türkiye'nin geleneksel ulusal güvenlik politikası oldukça uzun süreci kapsayabilen bir kısım süreklilik unsuruna sahip olmakta ve dört başlık altında incelenmektedir. Birincisi "devlet güvenliği" anlayışından oluşmuştur. Savunulması gerekli olan temel birimler devletler olmakta ve ulusal güvenlik politikaları devlet merkezli olabilmektedir¹³¹. İkincisini süreklilik unsurları dahilinde tehdit algılamaları

¹²⁸ Emre Ozan, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikasının Avrupalılaşması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2010, s. 1.

¹²⁹ Oran Baskın, *Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 51, Sayı 1, 1996, 353- 370, s. 359.

¹³⁰ Bandoğlu, Zeyyat, Kopenhag Siyasi Kriterlerinin Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yansımaları Yönetim Bilimleri Dergisi / Journal of Administrative Sciences Cilt / Volume: 14, Sayı / N: 28, ss. / pp.: 313-358, 2016

¹³¹ Çağlar Gün, *Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, Ankara, 2014, s. 5.

oluşturmaktadır. Türkiye'ye yönelik tehditler zaman içinde değişmiş olsa da Türkiye'nin dış ve iç düşmanla çevrili olduğu, içerisindeki coğrafyanın güvensizlik üretebileceği düşünülmektedir. Üçüncü unsur ise güvenliğin sağlanabilmesi için başvurulmuş yöntemlerle ilgili olmuştur. Başvurulan başlıca politikalar “Batıcılık” üzerine kurgulanmıştır. Batıcılık politikası hem güvenliğin sağlanabilmesi bakımından hem de Batı eğilimli dış politikanın Batıdaki güç dengesinden yararlanılması olarak değerlendirilmektedir. Dördüncü unsur ise güvenliğin sağlanabilmesi açısından başvurulmuş diğer bir yöntem olarak güçlü orduya sahip olunması hedeflenmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri'ni dış ve iç politikasındaki etkinlik kapsamında değerlendirmek yanlış olmamaktadır. Türkiye'nin geleneksel ulusal güvenlik politikası dış ve iç tehditler karşısında, ulusal bağımsızlığın ve toprak bütünlüğünün korunması anlamında, devlet merkezli tanımlara sahip olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin etkinliği, güçlü ordunun hedefi ve ulusal güvenliğin sağlanmasında, Türkiye'nin ulusal güvenlik politikalarını belirleyen etkenlerden oluşmaktadır. Doksanlı yılların Türkiye'sinde, geleneksel ulusal güvenlik politikasıyla birlikte sürekliliği sağlayan en önemli unsurları kapsamaktadır. Devlet güvenliği anlayışlarının sürmesinde, ulusal bağımsızlık ile toprak bütünlüğü meselesi, önceliği oluşturmaktadır¹³².

3.3. TÜRKİYE'NİN NEOLİBERALİST UZLAŞMACI GÜVENLİK POLİTİKASI

Küreselleşme, günümüz dünyasında başta ekonomi ve siyaset olmak şartı ile toplumsal açıdan birçok boyutuyla ifade edilmektedir. Ayrıca ulus devletlerin işlevini dönüştürerek bunlara bağlı olarak ortaya çıkabilen pratik ve ideolojik farklılaşmalar ve milliyetçi söylemler üzerinde etkili olabilmektedir. Küreselleşme olgusu niteliğinin ne olabileceği, hangi sosyal gerçekliği yansıtabildiği gibi hususlar, yaygın bir şekilde ele alınabilmektedir. Olgular bir tek boyuta sahip olmadıkları gibi, dünyayı da aynı oran ve biçimde etkilememektedirler. Avrupa merkezli gelişmenin bir uzantısı olmakla birlikte, bugün sadece Avrupa'yı değil, dünyanın her tarafını

¹³² Çağrı Erhan ve Tuğrul Arat, “1960-1980: AET'yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Baskın Oran (ed.), Cilt 1, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, 814-815, s. 814.

etkileyebilmektedir. Genellikle, iktisadi öğeleri ağırlıklı biçimlerde vurgulayan sermayelerin yaygınlaşması ile yeni bir dünya ekonomisine yol açmıştır. Dolayısıyla bu durum, uluslararası ekonomik entegrasyonlara ve uluslararasılaşmaya karşılık gelmektedir. Bu yüzden bir olgu olarak milliyetçilik ve ulus devletler bakımından farklılaştırıcı etkilere dikkat edilmesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, son zamanlarda dünya genelinde meydana gelen ve “küreselleşme” olarak ifade edilen sosyal ve ekonomik değişimler yaşanmıştır. Ulus devletlerin gücünü yitirmesi ve aşınması, hatta tasfiye sürecine girilmesi olarak ifade edilmekte ve ulus devlet bakımından olumsuzluğa neden olunabilmektedir¹³³.

Neoliberalizm, insanlığın refah düzeyinin artırılmasının en ideal yolunun, girişimci özgürlüğünün maksimizasyonu olduğu ileri sürülen politik, pratik ve ekonomi teorisini içermektedir. Girişimci özgürlükleri ise, bireysel özgürlükler, özel mülkiyet hakları, serbest piyasalar ve ticareti karakterize eden kurumsal çerçevelerle mümkün olmaktadır. Devletin görevi ise bu pratiklere uygun olarak kurumsal çerçevenin oluşturulması ve korunması ile mümkün olmaktadır. Örneğin paranın güvenilirliği ve kalitesi ile ilgilenilmesi, devletin sorumluluğu altında bulunmaktadır. Ayrıca devlet, özel mülkiyetleri güvence altına almakta ve serbest işleyen piyasayı geliştirebilecek orduları, polis gücünü, savunma sistemini ve hukuksal yapıyı kurmaktadır. Bunlara ilave olarak, sağlık, sosyal güvenlik, eğitim veya çevre kirliliği alanlarında piyasanın bulunmaması halinde bunlar, devlet eliyle oluşturulmaktadır. Bu görevlerin dışında devlet ticari girişimde bulunmamak ve piyasaya müdahale etmemek durumundadır. Piyasaların oluşturulmasından sonra, devlet müdahaleleri mümkün mertebe en düşük seviyede tutulmaktadır. Nitekim devlet, piyasa fiyatlarını önceden kestirecek bilgilere sahip olmamaktadır. Özellikle demokraside, güçlü çıkar sahipleri, kaçınılmaz bir şekilde devlet müdahalelerini kendi menfaatine çevirerek müdahalelerin tarafsızlığını bozabilmektedirler¹³⁴.

¹³³ Selim Karyelioğlu, *Ulus-Devlet ve Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları ve Küreselleşmenin Ulus-Devlet ve Milliyetçilik Üzerindeki Etkileri*, ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2012, 137-169, s. 140.

¹³⁴ David Harvey, *Yaratıcı Yıkım Olarak Neo-liberalizm*, Eylem Çamuroğlu Çığ ve Ünsal Çığ (Çev.), *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 50, 2012, 67-88, s. 68.

3.4. ULUSAL GÜVENLİĞE YÖNELİK TEHDİT ALGILAMALARI

Güvenlik strateji belgelerinde ele alınması gereken önemli unsurlardan birisi ise, tehdit belirleme süreci ve tehdit algılamalarından oluşmaktadır. Tehdit ve güvenlik, sürekli ve karşılıklı olarak birbirlerini etkileyebilmektedirler. Diğer taraftan aynı yapılar oldukları için tehdit belirleme, güvenlik stratejisi oluşumunda kritik unsurdan birisini içermektedir¹³⁵. Güvenlik, devletten tek ferde kadar olan tüm toplumu ilgilendiren olgulardan meydana gelmektedir. Konu, var olma ile ilgili olduğundan doğrudan çıkarla ilgili alanlara işaret edebilmektedir. Dolayısıyla, her türlü menfaatin güvenlik çemberleri içine çıkartılabileceği ya da alınabileceği vurgulanmaktadır. Ancak var olmaya yönelik tehdit ve riskler, tamamen güvenlik çemberleri içerisinde kalmaya mahkûm olmaktadır. Güvenlik, belirlenen hedefe ulaşmayı güçleştirebilen tehdit ve risklerin ortaya konulabilmesi, belirlenen risklerin yönetilebilmesidir. Tehditlere karşı güçler geliştirerek tedbirler alınması ise sistemlerden kaynaklanabilmektedir. Ulusal güvenlik stratejisini yapılandıran devletler, dış politikalarda sıklıkla karşılaşacakları belirsizliklere, hazırlıksızlıklara, plansız olmayarak, belirlenmiş olunan hedeflerden ödün vermeden, istikrarlı şekillerde var olan durumları yönlendirebilme potansiyellerine sahip olmaktadır¹³⁶.

3.5. İÇ TEHDİTLER KAPSAMINDA TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKASI

21. yüzyılın istikrarsız ve kaotik yapısında, suç oranları gün geçtikçe artmış ve terör olayları yaygınlaşarak küresel bir boyut kazanmıştır. Bu sorunlara ek olarak, iç savaşın yarattığı yıkımlarda büyük boşluklar oluşmuştur. Bu durum, uluslararası örgütlerin veya devletlerin toplumsal huzur ortamını sağlayabilmesi için dışta ve içte güvenlik önlemlerinin sıklaştırılmasına neden olmuştur. Son yıllarda, gerek uluslararası gerekse ulusal arenada, koruyucu birer şemsiye halini alan güvenlik kavramının, ne kadar önem taşıdığı bilinmektedir. Bireylerin, taleplerini kendi iradeleri ile serbestçe elde edebilmekte ve çekirdek alanlar oluşturarak, özgürlük

¹³⁵ Jeffrey S. Lantis, *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*, Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction, Palgra and Macmillan, New York, 2009, 33-52, p. 3.

¹³⁶ Ahmet Küçükşahin, (2007), *Türkiye'nin Tehdit Belirleme Yöntemi ve Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Düşman Kavramının Değerlendirilmesi*, Türkiye'ye Yönelik Dış Kaynaklı Tehditler Sempozyumu, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, s. 45.

olgularını en iyi şekilde geliştirmeleri gerekmektedir. Bu yüzden, dışarıdan veya içeriden gelecek tehdit ve tehlikelere karşı, güvenliği esas alan toplumların oluşturulması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin korunması, bireysel özgürlüğün de gözetilmesi gerekmektedir¹³⁷.

Ulusal güvenlik kavramında zamana yayılan bir dönüşüm gerçekleşmiş, etnik temelli terör faaliyetlerinde bir artış söz konusu olmuştur. Terör faaliyetlerinin ciddi boyutlara ulaşması ve dış kaynaklı askeri tehditlerin ortadan kalkması - marjinal bir düzeye gelmesiyle ulusal güvenlik politikalarındaki dış tehditlerin belirleyici rolü tedrici biçimde azalmış, etnik temelli terör gibi iç tehditler, ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesinde merkezi bir konum kazanmıştır. Tehdit algılamalarında yaşanan dönüşümle birlikte ulusal güvenlik bağlamında Türkiye, güvenlik politikalarını ve stratejilerini daha farklı bir yönde geliştirmeye başlamıştır¹³⁸

Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası açısından en önemli iç tehdidini “etnik temelli terör” oluşturmuştur. Ülkede meydana gelen bu terör hareketleri, Ortadoğu kaynaklı olmakla birlikte ayrıca küresel birer hareket olarak da görülmektedir. Küreselleşme politikaları ile; milliyetçilik duygusu yok edilerek büyük sermayelerin önündeki engeller kaldırılmakta ve ulus devletler üzerinde hegemonyalar yaratılmaktadır. Bu yüzden küreselleşme, terör tehditlerinin bir nedeni olarak da görülmektedir. Ayrıca, özgürlükler, demokrasi ve insan hakları gibi kavramlar, küreselleşme adına hâkim unsurlar olan, dünyanın kontrol edilme aracı şeklinde de kullanılmakta, Türkiye'nin zayıflatılmasına yönelik yaklaşımlar küreselleşme bağlamında değerlendirilmektedir¹³⁹.

¹³⁷ Eren Alper Yılmaz, Hatice Can Öziç ve Ahmet Akbulut, *Güvenlik Özgürlük Dengesi Bağlamında Türkiye'deki İç Güvenlik Paketi Tartışmaları*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afro-Avrasya Özel Sayısı, 2016, 132-146, s. 146.

¹³⁸ Bandoğlu, Zeyyat, *Kopenhag Siyasi Kriterlerinin Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yansımaları*, Yönetim Bilimleri Dergisi / Journal of Administrative Sciences Cilt / Volume: 14, Sayı / N: 28, ss. / pp.: 313-358, 2016

¹³⁹ Armağan Kuloğlu, *Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri*, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, 2009, 51-77, s. 64.

Etnik tabanlı ve kökten dinci tehditler, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, uyuşturucu kaçakçılığı ve uluslar arası terörizm gibi olgular da küreselleşme bağlamında ortaya çıkan doğrudan ya da dolaylı iç tehditler olarak görülmektedir¹⁴⁰.

Kökten dinci hareketlerin tehlikeli bir şekilde güçlerini artırması, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin üyeliğini reddetmesine bir zemin oluşturarak Türkiye'nin, Batı dünyasından kopmasını sağlamayı hedeflemesi açısından bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin radikal dincilerin eline düşmesi olasılığı, Avrupa'nın güvenlik çıkarları açısından da kabul edilemez bir durum olması da tehdidin bir diğer boyutudur¹⁴¹. Bu noktada Türkiye'nin ulusal güvenlik politikası, demokrasiye ve hukuka saygıyı öne çıkararak, barışçı ve istikrarlı bir güvenlik ortamı oluşturmayı hedeflemektedir¹⁴².

Türkiye'nin bu hedefini gerçekleştirmesi için bölgesel ve küresel bir rol üstlenerek, kökünü kendi iç sorunlarından alan iki temel durumun üstesinden gelmesi gerekmektedir: Birincisi, kökten dinci akımların güvenlik gündeminden çıkarılıp bertaraf edilmesi yönündeki beklentidir. İkincisi Güneydoğu meselesidir.

Küreselleşme, dinin alanlarını daraltmakta iken, etkinlik seviyesini artırmakta ve dine olan ilgilerin yoğunlaşmasına neden olabilmektedir. Küresel sorunlardan ve aşırı bireyselleşmelerden bunalan bireyler, anlam arayışlarına cevap aramaktadırlar. Sorunlarına kalıcı çözümler bulmak ümidiyle, dikkatlerini din alanına yöneltmekte olanlar, dine yönelişi küresel bir boyuta taşımış olmaktadır¹⁴³.

Demografik patlamaların yaşanması, eğitim-öğretimin yaygınlaşması sonucunda meydana gelen ekonomik, sosyal, kültürel, dini, ahlaki ve siyasal değişimler bağlamında Batıda başlayıp, giderek bütün dünyayı etkisi altına alan, geleneksel toplum yapısının bırakıldığı yeni bir teknolojik ve modern toplum tipine geçilmektedir. Tüm bunların sonucunda, ekülerist ve karmaşık yapı oluşturulmakta,

¹⁴⁰ Ali Külebi, "Türkiye'nin Askeri Stratejisi, Gücü ve Geleceği", *Cumhuriyet*, Strateji, 24 Ocak 2004.

¹⁴¹ Çiğdem Nas, "Batı Avrupa Birliği Oluşumu Karşısında Türkiye'nin Durumu", *Değişen Dünya ve Türkiye*, Faruk Sönmezoglu (Der.), Ankara, Bağlam Yayınları, 1996, s. 39.

¹⁴² [http://www.tsk.mil.tr/genelkurmay/genel %20 konular/savunmapolitikasi.htm](http://www.tsk.mil.tr/genelkurmay/genel%20konular/savunmapolitikasi.htm)

¹⁴³ Hasan Onat, *Küreselleşme Üzerine*, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 1, 2002, 37-47, s. 40.

toplumların ahlaki, kültürel, dini plüralizme bürünmelerine sebebiyet verilmektedir. Tüm bu problemler, bütün dünya kültürlerini, dinlerini ve milletlerini ilgilendiren evrensel sorunlar olarak ortaya çıkmıştır¹⁴⁴.

15 Temmuz 2016 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri içerisine sızmış bir yapılanma tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi, uygulanan yöntemlerin klasik askerî konseptlerde yer alan harekât tiplerine, müşterek harekât konseptine, hava ve kara muharebe doktrinlerine, silah sistemlerinin kullanım taktik ve tekniklerine benzerlik göstermemesi gibi nedenlerle farklı değerlendirilmektedir¹⁴⁵

Kuvvetin seçilme ve kullanılma şekli dikkate alındığında, Türkiye'nin sivil ve askerî değer ve kültürü ile bağdaşmayan bir hareket olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanan kanlı saldırıları organize eden örgütün sadece silahlı kripto unsurlarına değil, Türkiye’de hemen her alanı işgal eden bir yapılanmaya sahip olduğu görülmektedir. 15 Temmuz darbe girişimi, küresel aktörlerden ve gelişmelerden ayrı değerlendirilemeyecek unsurlara sahiptir¹⁴⁶;

2013 yılından itibaren bilhassa medya üzerinden, Türkiye’ye zarar verecek girişimlerle, sıradan bir yapılanma olmanın ötesine geçmiş, küresel güç savaşlarında Türkiye aleyhine kullanılan yumuşak güç unsuru haline gelmiştir. Hibrit savaşları ya da diğer adıyla Akıllı Güç unsurları işe koşularak, bir savaş ortamı yaratmadan hükümeti devirmenin ve çıkarlara uygun yeni bir hükümet kurmanın yolları aranmıştır. Türkiye’de güvensizlik, bozgunculuk ve istikrarsızlığı körükleyecek bir hava yaratılması amaçlanmıştır.

Bir medya yapılanması ve iletişim stratejileri üzerinden uzun süreli ve planlı biçimde “cemaat” ya da “Hizmet Hareketi” görüntüsü ile İslami terminolojiye dayalı politik yorumlarla yol alınmıştır¹⁴⁷.

¹⁴⁴ Durmuş Tatlıhoğlu, *Küreselleşme Din İlişkisi*, Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt 6, Sayı 17, 2003, 185-202, s. 192.

¹⁴⁵ Oktay Bingöl, *Hibrid Savaş, Rusya ve Türkiye*, 2015, <http://merkezstrateji.com> 01.04.2019.

¹⁴⁶ Haluk Ölçekçi, *15 Temmuz Öncesi Fetö Medyasında Psikolojik Savaş Gazeteciliği*, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2018, 427-454, s. 429.

¹⁴⁷ BBC, “Profile: Fethullah Gulen’s Hizmet Movement”, 18 Aralık 2013, 02.04.2019.

15 Temmuz sürecinde, örgüt medyasında psikolojik savaş gazeteciliği biçiminde yayılan yapılanmaları ve diğer örgüt ağı deşifre olmuş; ardından 27 Temmuz 2016 tarihinde yayınlanan Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi ile 16 televizyon, 3 haber ajansı, 23 radyo, 45 gazete, 15 dergi ve 29 yayınevi kapatılmıştır¹⁴⁸.

Kamuoyuna sunulan “Hizmet hareketi” algısı yerini, ülkenin ordusuna ve kurumlarına yönelik operasyonları yöneten örgüt algısına bırakmıştır. Örgüt faaliyetlerinin Türkiye’ye karşı ilan edilmemiş bir vekâlet savaşında, nüfusun kültürel eğilimlerinin analiz edilmesi, zayıflıklarının ve hassas noktalarının tespiti ve ardından örgüt medyasının bu kültürel göstergelere göre propaganda temaları geliştirmesi söz konusu olmuş, ülkede bir kaos ortamı yaratma süreci bir program dahilinde aşamalı olarak uygulanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve devlet bürokrasisinin itibarsızlaştırılması, devletin ve hükümetin zafiyet içerisinde gösterilmesi, MİT ve Emniyet gibi devletin saygın kurumlarına madden ve manen zararlar verilmesi, Türkiye’de anayasal düzenin ortadan kaldırılması ve değiştirilmesi amaçlanmıştır. Ancak ülkesine sahip çıkan milletin direnişi karşısında, girişim, başarıya ulaşamamıştır.

Bu bağlamda, yakın zamanda yaşanan söz konusu ulusal tehditle birlikte görülmektedir ki ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik söz konusu olduğunda tehdit artık tek boyutlu ve devletten devlete değil, asimetrik ve çok boyutlu bir yapıya sahip olabilmektedir. O halde yeni nesil savaşların kazanılması bilgi ve bilişim teknolojileri sayesinde mümkün olabilecektir. Hem devletin hem toplumun doğru bilgiye ulaşması ve donanımlı olması, bu savaşları kazanmada en etkili teknikler olarak öne çıkmaktadır. Toplumsal kutuplaşmaların önüne geçmek için bütün vatandaşları kapsayıcı milli kimliği güçlendirmeye yönelik politikalara önem vermenin ve ülke sınırlarını sadece askerlerle korumanın ötesinde asıl beşeri varlığı güçlendirmek, önemle üzerinde durulması gereken konular olarak öne alınmıştır. Dolayısıyla Türkiye uluslararası arenada “tarihi, coğrafi, kültürel, etnik, dini ve

¹⁴⁸ Resmi Gazete, Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler İle Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2016, www.resmigazete.gov.tr 08.03.2019.

modern zenginlikleri” üzerine inşa edeceği yumuşak güç konseptiyle, güvenlik duvarları arkasında savunma yapmak yerine, bölgesinin ve dünyanın çekim merkezine dönüşme potansiyelini öne çıkaran tedbirlere yönelmiştir¹⁴⁹.

3.6. TÜRKİYE’NİN DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİK FAKTÖRÜ

Türk dış politikasında Cumhuriyet ile birlikte dış politikada tercihlerinin uygulanmasında ve belirlenmesinde, güvenlik kültürü önemli yer tutmuştur. Ülkelerin dış politikasına şekil veren faktörler, uzun dönemlerdeki yapısal, kısa dönemli konjektürel ya da dış ve iç faktörler biçiminde ayrılmıştır. Uzun dönemli yapısal faktörlerde kastedilen durumlar, kısa vadeli olarak değişemeyecek olan sürekli etkiler doğurabilmektedir. Örneğin, ülkelerin kurucu ideolojileri ve o ülkenin içerisinde bulunduğu coğrafi şartlar, uzun süreli etki yaratabilmektedir. Kısa dönemli konjektürel faktörler ise belli zaman dilimlerinde yönetimlerde bulunan kadroların benimsediği siyasi ideolojilerden oluşmuştur. Dolayısıyla karar alıcılarının kişisel özelliği, o döneme ait bölgesel, sistemik ve dâhili faktörlerden oluşmuştur. İç faktörler ile kastedilen ise ülke sınırları içerisindeki gelişimlerin, dış politikalara olan etkilerinden oluşmaktadır. İç faktörler arasında; o ülkelerin hangi rejimlerle yönetildiği, o ülke insanının hangi dini inanca sahip olduğu ve yönetimlerde hâkim olan siyasi ideolojiler bulunmaktadır. Ayrıca, liderin kişilik özelliği, devlet ile toplumun yapısı, o ülke üzerinde oturmuş olduğu tarihi miraslar ve toplumun ahlaki değerleri sayılmaktadır. Dış faktörler ise dış politika yapıcılar tarafından kontrol edilemeyen ve ülke sınırı dışarısında meydana gelen gelişmeleri kapsamaktadır. Ülkelerin içerisinde bulundukları bölgelerin ve genellikle uluslararası yapıların karakteri, sistemlerdeki genel güç dengesinden oluşmaktadır. Ülkenin, genel güç dengesindeki konumları ile dış ülkelerde yaşanan iç gelişmeleri zikredilen faktörlerden oluşmaktadır¹⁵⁰.

Ulusal güvenlik konusunda izlenen yenilikler, Türkiye’nin çatışmalara hazırlık seviyesinin yükselmesine katkı getirmektedir. Bu sayede Türk devlet mekanizması, tehditlere mukabelede bulunmada daha etkili bir konum alacaktır.

¹⁴⁹ Ölçekçi, a.g.e., s. 430.

¹⁵⁰ Tarık Oğuzlu, *Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası*, Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 72, 2015, 223-250, s. 223.

Ayrıca risk ve tehditler devlet sınırları ötesinde kendi aralarında bağlantılı olabileceklerine göre, uluslararası toplumun bu tehdit ve risklerle mücadelesine de katkı sağlanmış olacaktır. Türkiye Anayasa değişikliği ile kendi kaynaklarını olası tehditlere mukabelede bulunmak üzere harekete geçirmiş olmakla beraber, ortaklarının da aynı çizgide olması yönünde beklenti taşımaktadır¹⁵¹.

¹⁵¹ Murat Yeşiltaş, Merve Seren ve Murat Aslan. *16 Nisan Referandumu Sonrası Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Mimarisi: Sütunları Sağlamlaştırmak, SETA Perspektif*, Sayı 171, 2017, 1-5, s. 1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TEHDİTLER KAPSAMINDA TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKASI

Dış tehditler kapsamında Türkiye’nin ulusal güvenlik doğrultusunda uyguladığı politikaların kırmızı çizgileri bulunmaktadır. Ulusal güvenlik politikaları genel olarak dışa dönük birer faaliyetler bütünü olmaktadır. Uluslararası güvenlik politikaları kapsamında iç politikalar ile dış politikalar için aynı söylemlerin etkilenme sınırları belirsizleşmiştir. Ulusal güvenlik politikaları için aynı söylemler geçerli olmakla birlikte ulusal güvenlik politikaları daha fazlasını da talep etmektedir. Ülkelerin birbirleriyle geliştirmek için uğraştıkları siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler de ulusal güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir¹⁵².

4.1.TÜRKİYE’DEKİ ULUSAL GÜVENLİK SİSTEMİ

4.1.1. Türkiye’nin Güvenlik Sisteminin Kurumsal Yapılanması

1929-1930’larda meydana gelen ilk küresel ekonomik bunalımlarla bu ekonomik bunalımların politik bir sonucu olarak Almanya’da Hitler’in başa gelmesiyle birlikte gerçekleşen olaylar, genç Türkiye’nin güvenlik konusuna yeni tedbirler almasını gerektirmiştir. Türkiye’nin güvenlik yapısının kurumsal yapılanması konusunda 14441 sayılı ve 24 Nisan 1933 tarihli Bakanlar Kurulu kararnamesi ile birlikte Milli Güvenlik Kurulunun bir başlangıcı olarak sayılan Yüksek Müdafaa Meclisi (YMM) kurulmuştur. 14819 sayılı ve 10 Ağustos 1933 tarihli başka bir kararname ile birlikte YMM’nin görevleri ise; memleketin savunulabilmesi ve milli seferberlik açısından vekaletler tarafından yapılması gereken ancak kanuni, idari ve mali hükümler dolayısıyla vekaletler tarafından yapılamayan işlerin tartışılması, karara başlanması ve alınan kararların uygulanarak takibinin ve kontrolünün edilmesi şeklinde sıralanabilir¹⁵³.

¹⁵² T.C. Adalet Bakanlığı, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerin Gelişimi”, Eğitim Dairesi Başkanlığı, s. 1, <https://edb.adalet.gov.tr/e-book/3-ULUSALG%C3%9CVENL%C4%B0K.pdf> 13.07.2019.

¹⁵³ Yılmaz Tezkan, *Siyaset Strateji ve Milli Güvenlik*, Ülke Kitapları, İstanbul, 2000, s. 23.

4.1.1.1. Milli Güvenlik Kurulu (MGK)

Türkiye Hükümeti'nin ulusal güvenlik sisteminin ana merkezini meydana getiren Milli Güvenlik Kurulu (MGK), yapısal anlamda etkisi değişmekle beraber hem dış hem de iç politikada kurumsal bir aktör şeklinde etkinliğine devam etmektedir. Türkiye'nin ulusal güvenlik sisteminin kurumsal anlamda mekanizmasını meydana getiren MGK'nin kurumsal biçimselliği ve yasal statüsü, Türkiye'nin hem dış politikasındaki hem de iç politikasındaki sorunlara, tehdit algılamalarına ve amaçlarına göre farklılık göstermektedir. 5399 sayılı kanun ile 1949'da kurulmuş olan Milli Savunma Yüksek Kurulu'nun 1961 Anayasası kapsamında anayasal bir kuruma dönüştürülerek MGK adını alması ile birlikte, milli güvenlik kavramı Türkiye'de ilk kez bir kavram olarak hukuk sistemine eklenmiştir. Söz konusu dönüşüm yalnızca ulusal güvenlik sisteminin kurumsal mimarisinde ve hukuksal statüsünde yapılan bir dönüşüm olmamakla birlikte Türkiye'nin güvenlik algılamasında da bir dönüşümün başlangıcını meydana getirmiştir. 2000'li senelere kadar devam etmekte olan süreçte, Türkiye Hükümeti'nin güvenlik sistemi militarist bir yapı içinde sürdürülmüştür. 2000'li senelerde hem Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde Türkiye Hükümeti'nin karşılaşmış olduğu zorluklar hem de iç siyasi yapıda ortaya çıkan değişiklikler, Milli Güvenlik Kurulu'nun militaristleştirilmesi sürecinin durmasına neden olmuştur¹⁵⁴.

2003'de AB uyum süreci çerçevesinde yapılan kanun değişikliklerine kadar MGK, devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanmasıyla ilgili kararlar alarak, gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu'na *bildiren* bir kurum olarak öne çıkmaktadır. Anayasa değişikliği sayesinde, Milli Güvenlik Kurulu ve Genel Sekreterliği tarafından güvenlik ve istihbarat bağlantılı devlet kurumları ile koordinasyon sağlanması sözkonusu olmuştur. Tehdidin kapasitesi ve kabiliyetleri doğrultusunda güvenlik stratejileri oluşturulması yönünde olasılıklar daha güçlü hale gelmiştir. Bu gelişme ile birlikte Milli Güvenlik Kurulu, sivil iradenin kontrolü altında faaliyet göstermeye başlamıştır. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, tehdide yönelik veri tabanı

¹⁵⁴ Abdullah Torun, *Türkiye'de Ulusal Güvenliğin Yasal ve Kurumsal Mekanizması: Milli Güvenlik Kurulu*, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, 2017, 42-58, s. 42.

oluşturma ve cumhurbaşkanına tekliflerde bulunarak güvenlik stratejisini tespit edebilme becerisi kazanmıştır. Böylelikle yeni sistem daha pragmatik bir yapıya sahip olmuştur. Ayrıca bu yeni düzenleme ile güvenlik araçları, doğrudan cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmeliklerine bağlanmıştır. Böylece güvenlik ortamı, aktörler ve kaygılar doğrutusunda, gerekli çalışma yöntem ve yetenekleri esnek bir şekilde tasarlama veya gerektiğinde değiştirebilme söz konusu olmuştur. Bu durum Türkiye'nin iç dinamiklerinden kaynaklanan engelleri aşmasını ve güvenlik yapısının müttefiklerinininki ile uyumlanmasını sağlamıştır. Cumhurbaşkanlığının doğrudan Silahlı Kuvvetleri kullanma yetkisi sayesinde, Türkiye olası risk ve tehditlere karşı, zaman kaybetmeden ya da kısa bir sürede karşılık verebilecek bir hız kazanmış, Türk Silahlı Kuvvetlerini proaktif tarzda kullanabilmesi sözkonusu olmuştur. Bu özellikleri sayesinde, Türkiye'nin demokratik ve sivil kontrol odaklı devlet yapısı Ortadoğu'da birçok devlet için yeni bir model ortaya koymuştur.

Türkiye'nin yeni güvenlik paradigmasında yeni yetisi, reaktif (tepki) yerine proaktif yaklaşımlarla, tehdidi sınırların ötesinde etkisiz hale getirme üzerine kurgulanmıştır. Bu duruma en yakın örnek DEAş ile mücadele kapsamında Fırat Kalkanı Harekatıdır. Ayrıca 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında kanun hükmünde kararnamelerle düzenlemeler yapılmış, kolluk kuvvetlerinin İçişleri Bakanlığına, Kuvvet Komutanlıklarının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması sağlanmıştır. Kuvvet Komutanlıkları, iç güvenlik ile alakalı görevlerde kolluk kuvvetlerini takviye etme ile de görevlendirilmiştir. Bu sayede güvenlik mekanizması, Anayasa dahilinde demokratik kontrol ve etkili koordinasyon özelliği kazanmıřtır¹⁵⁵.

4.1.1.2. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB)

Devletin faaliyetlerini belirli esaslara ve planları yürütebilmesi hükümetlerin sorumluluğundadır. Devletin temel sorumlulukları içerisinde; milli güvenliğin sağlanması ve milli güvenlik ile ilgili siyasetin hazırlanması söz konusudur¹⁵⁶. Milli Güvenlik Siyaset Belgesi (MGSB) Türkiye'nin milli güvenlik ile ilgili sisteminin

¹⁵⁵ Yeşiltaş vd., a.g.e., s. 2.

¹⁵⁶ Tezkan, a.g.e, s. 21.

temelini oluşturan bir yapıdır. Dolayısıyla MGSB ülke milli siyasetinin ihtiyacı doğrultusunda dış ve iç tipleri tespit eder ve tehditlere karşı alınması gereken tedbirleri ortaya koyar. Ayrıca Türkiye'nin güvenliğini tehdit edebilecek durumlar olmadığı sürece, Milli Güvenlik siyaset ile ilgili herhangi bir değişiklik yapılmaz.

4.1.1.3. Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT)

Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) 6278 sayılı kanunun 26. maddesi ile MİT çalışanları kendilerine verilen görevleri yerine getirmek üzere kamu görevlileri içerisinde başbakan yetkisinde görevlendirilen ve yerine getirdikleri işlerden dolayı iddia olunan suçlardan dolayı soruşturma açılması Başbakanın iznine bağlı olan bireylerdir¹⁵⁷.

4.1.1.4. Türk Silahlı Kuvvetleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerini ve devletin temel yapısını koruma, iç dış müdahalelere karşı mücadele etme, olası ne hallerde karşı koyma görevli Türk Silahlı Kuvvetleri yerine getirmektedir¹⁵⁸.

Ülkelerin ulusal güvenlik anlayışı Soğuk Savaş'a müteakip; göç, terörizm ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi klasik savaş tehlikelerinin de ötesinde oluşan tehditlerle yeniden tanımlanmaktadır. Bu yüzden Türkiye; Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlar gibi krizlerin sıklıkla ortaya çıktığı coğrafyaların ortasında kalmaktadır. Yeni yeni güvenlik anlayışları ile uluslararası arenalarda güvenlik ve barışı desteklemek için daha aktif rol almaya başlaması söz konusu olmaktadır. TSK, barışı destekleme faaliyeti kapsamında görev aldığı ülkelerde gerginliğin azaltılmasına ve krizlerin çözülmesine aktif katkı sağlayabilmektedir. Çoklu ve ikili ilişkiler bakımından Silahlı Kuvvetlerin, askeri eğitim ve işbirliği konuları, NATO bünyesinde yürütülmektedir. Çok uluslu barış gücü faaliyetlerinin ve barışın desteklenmesi harekâtlarında aranan ve başarılı bir güç konumuna gelmektedir. Dolayısıyla bu durumda Türk dış güvenlik politikalarının konumunu daha da güçlendirmektedir. TSK'nin yurt dışı faaliyeti sayesinde yöre halkı ile edinilen

¹⁵⁷ Gencer Özcan, "Milli Güvenlik Kurulu", *Almanak Türkiye 2005 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim*, Ümit Cizre (Edt.), ACAF-TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmalar Dizisi Özel Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 38.

¹⁵⁸ Mehmet Ali Birand, *Artık Karşımızda Farklı Bir TSK Var*, Posta, 23 Mayıs 2007, s. 34.

dostluklar, Türkiye'nin o bölgedeki kültürel, ekonomik ve ticari ilişkilerin canlandırılmasıyla daha da pekişebilmesi mümkündür¹⁵⁹.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin, Türkiye'nin sert gücünün önemli unsuru olarak barışı koruma harekâtlarına katılımı gerekmektedir. Bu harekâtlar çerçevesinde yürütülen asker - sivil işbirliği faaliyetleri, askerî yardım faaliyetleri, ikili askerî eğitim işbirlikleri sağlanmaktadır. Dolayısıyla, yumuşak güçlerin uygulama alanı olarak kamu diplomasi faaliyetleri de değerlendirmeye alınabilmektedir. Uluslararası toplumlarda, her şeyden önce, siyasi ve hukuki meşruiyetler konusunda tereddütler yaşanabilmektedir. Barışı koruma harekâtına katılmak istenmesi, küresel barışlara hizmet olarak da algılanabilmektedir. Küresel barışa hizmet edilerek imajını daha da güçlendirmesi bakımından Türkiye, TSK'nın gücüyle doğru orantılı olarak daha önemli avantaja sahip olmaktadır. Türkiye, barışı koruma harekâtlarına katılımlarda birinci sırada olmasa bile, kendini barış gücü ilan eden Kanada 1.200 personeli görevlendirebilmektedir. Terörle mücadele kapsamında polis ve askere ülke içerisinde ihtiyacı olan Türkiye'nin, barışı koruma harekâtına katılımının bu bağlamda azımsanmaması gerekmektedir¹⁶⁰.

Cumhurbaşkanı, ilgili devlet kurumlarını, güvenlik riskleri ortaya çıktığı takdirde görevlendirme ve izleyecekleri yöntemleri belirleme konusunda yetkili hale gelmiştir. Cumhurbaşkanı, Meclisin izni olmaksızın güvenliğe yönelik yöntemleri, anayasa ve kanunlar dahilinde tasarlama, onaylama ve yayımlama inisiyatiflerine sahiptir. Meclisin, cumhurbaşkanlığı kararnamelerini anayasa ile belirlenmiş sürelerde kontrole tabi tutma ve değiştirme yetkisi de demokratik normlar olarak öne çıkmıştır. Bu yenilikler sayesinde etkili mukabele mekanizmalarının dayanağı olan kapasite ve kabiliyet kazanma yetisini işe koşmada önemli yeri olan tedarik ve silahlanma faaliyetleri, bürokratik işlemlerin ve uzun süreçlerin etkisinden kurtulmuş, Kolluk Kuvvetleri ve Türk Silahlı Kuvvetleri güvenilirlik riski ile

¹⁵⁹ Mehmet Öcal, *Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Bölgesel ve Küresel Güvenlik ve Barışa Katkısı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 28, 2010, 281-311, s. 281.

¹⁶⁰ Hatice Doğan, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri*, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2014, 67-90, s. 84.

karşılaşma durumunda kaldığında pragmatik bir süreç içerisinde hız ve işlevsellik kazanmış bulunmaktadır¹⁶¹.

4.1.1.5. Emniyet Asayiş Yardımlaşma (EMASYA)

Emniyet Asayiş Yardımlaşma (EMASYA), 5442 sayılı olan İller İdaresi Yasası'nda bulunan, valilerin de ihtiyaç duydukları zamanlarda askeri birlikleri iç güvenlikte kullandıklarına yönelik bir protokol olmaktadır. Söz konusu protokolden 5442 sayılı yasadaki hükümlere göre valilerin, askerleri nasıl, ne zaman göreve çağıracağı belirlenmektedir. Söz konusu protokolde aynı zamanda koordinasyonun nasıl sağlandığı, askeri birliklerin hangilerinin görev almak için hazır beklediği, görevlerinin ne zaman bittiğinin de düzenlenmesi beklenmektedir. 5442 sayılı kanunda bu hüküm, sıkıyönetim rejimleri ve olağanüstü hal dışında askerlerin güvenlikte kullanılmasına olanak veren tek yasal çerçeveyi oluşturmaktadır¹⁶².

“Emniyet Asayiş Yardımlaşma” (EMASYA) olarak isimlendirilmiştir. EMASYA Türk Silahlı Kuvvetleri Birlikleri'nin olağanüstü hal kanunlarına bağlı olarak “Asayiş ve iş güvenlik maksatları ile kullanımına ilişkin planlama direktifi (EMASYA Direktifi) esasları içerisinde işlevlerini yerine getirmektedir¹⁶³. Dolayısıyla EMASYA, valilerin görev sözlükleri illerde olan olayları kontrol altına alma da kolluk kuvvetlerinin yeterli olmaması durumunda; en yakın hava, deniz ve kara birliklerinden yardım alınması durumunda işbirliğini ve planlamayı düzenleyen askeri kapsamda iç genelge niteliğini taşımaktadır.

4.2. TÜRKİYE GÜVENLİK POLİTİKALARINDA BELLİ BAŞLI DÖNEMLER

Türkiye, Osmanlı Devleti büyüklüğünün ve önemli savaşlardan zaferle çıkmanın sağlamış olduğu avantajla, uzun süre bölgede hakimiyetini sürdürmüştür.

¹⁶¹ Yeşiltaş vd., a.g.e., s. 2.

¹⁶² Ali Bayramoğlu, “EMASYA Geri mi Geliyor?”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/alibayramoglu/emasya-geri-mi-geliyor-2029609> 13.07.2019.

¹⁶³ Hakan Çağrı, *Askeri Taksim'e Çekme Planı*, Aksiyon Dergisi, Sayı 640, 12.03.2007, s. 29. www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=26932, 10.08.2007.

Bu arada Türkiye, Lousanne Antlaşması'ndan sonra, güçlü devletlerle irtibatlarını artırmıştır¹⁶⁴.

4.2.1. Atatürk Dönemi

Atatürk döneminde, Türkiye'nin güvenliğini zayıflatan nedenlerden birisi olarak Boğazlar konusu öne çıkmaktadır. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'yi tatmin etmemiştir. Bu anlaşmaya göre Türkiye boğazın her iki yakasında 15-20 kilometrelik askerden arındırılmış bölge konumlandırmak zorundaydı. Türkiye'nin boğazları bağımsızca kontrol etmesi ve güvenliğini sağlaması pek kolay değildi. Daha sonra boğazlarla ilgili statüyü Türkiye kendi lehine yeniden düzenleyerek boğazla ilgili taraflara gönderdiği nota ile yeni bir sözleşme imzalanmasını sağladı. 20 Temmuz 1936 yılında yapılan yeni sözleşme ile Türkiye güvenliğini ve egemenliğinin sağlanmasını sınırlayan engelleri kendi lehine değiştirmiş oldu¹⁶⁵.

4.2.2. NATO'ya Üyelik

Türkiye Sovyetler Birliği'ne karşı güvenliğini sağlamak için NATO'ya girmeyi planları arasına almış oldu. 21 Eylül 1951 tarihinde Türkiye ve Yunanistan NATO'ya katılmak üzere davet edildi ve uluslararası güvenlik açısından önemli bir adım atılmış oldu¹⁶⁶.

4 Nisan 1949 yılında Washington Antlaşması ile BM Anayasası'nın 51. Maddesi gereği oluşturulan NATO'ya, Türkiye, 18 Şubat 1952'de Yunanistan ile birlikte katılmıştır¹⁶⁷. Türkiye, Kore Savaşı'ndan sonra NATO üyeliğine kabul edilerek, İngiltere ve ABD ile olan ilişkisini daha fazla geliştirme yollarını aramıştır. Türkiye bu dönemde, Yunanistan ve Yugoslavya ile ittifak kurarak, Balkan Paketi'nin oluşumunu sağlamış ve Balkanlarda daha aktif politikalar izlemiştir¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Özcan, a.g.e., s. 38.

¹⁶⁵ Baskın Oran, "1923-1939: Görelî Özerklik", *Türk Dış Politikası (1919-1980)*, Baskın Oran (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Cilt, 7. Baskı, 2003, s. 253.

¹⁶⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, c. I: 1919-1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 9. Baskı, 1993, s. 518.

¹⁶⁷ Elif Çolakoğlu, *NATO'nun Çevreye İlişkin Rolü*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 33, 2012, 101-112, s. 103.

¹⁶⁸ Sedef Bulut, *Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 41, 2008, 35-61, s. 35.

Realist kurama uygun olarak, gerektiğinde güç kullanmak suretiyle Batı Bloğunun güvenliğini sağlamak amacıyla kurulmuş olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Soğuk Savaş sonrası dönemde de varlığını sürdürmüştür. NATO neo-liberal kuram bağlamında, üye devletlerin güvenlik iş birliğini kolaylaştırma ve insani müdahalede bulunma kapasitesine sahip olma özellikleri ile 1990 sonrası dönemde sorumluluk alanını daha da genişletmiştir. 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında, neoliberal kuramla birlikte sosyal inşacı kuramı izleyerek, “biz” hissi yaratarak, teröre destek veren ülkelere karşı işbirliğini kolaylaştırmayı hedeflemiştir.

Küresel güvenlik sistemi içindeki değişen/dönüşen güvenlik anlayışı bağlamında realist, neo-liberal ve sosyal inşacı kuramlar etkisinde NATO’nun dönüşümü de söz konusu olmuştur. Soğuk Savaş döneminde realist paradigma bağlamında devletin güvenliği, savunma ile eş değerde tutularak güç kullanımı meşrulaşmış, devletler askeri güç için silahlanmışlar ve iki bloktan kolektif savunma örgütlerine üye olmuşlardır. Soğuk Savaş sonrası yumuşama döneminde liberal kuramların etkisi ile karşılıklı işbirliğiyle sorunların çözülebileceği inancı yaygınlaşmıştır. 1979’da Afganistan’a SSCB müdahalesinin ardından 1980 İran-İrak Savaşı’nın başlaması ve ABD’de Reagan hükümetinin Yıldız Savaşları projesi, Soğuk Savaş’ı ve realist paradigmayı yeniden gündeme getirmiştir¹⁶⁹.

Realist paradigma bağlamındaki etkisini, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Komünizm tehlikesinin ortadan kalkması ile kaybeden NATO, özellikle İngiltere ve Avrupa’daki neo-liberal görüşler etkisiyle, güvenlik iş birliğini kolaylaştırdığı ve oluşacak yeni tehditlere karşı mevcudiyetini koruması gerektiği bir pozisyon yakalamış, 1989 yılından sonra neo-liberal paradigmanın etkisinde dönüşüm geçirerek yeni güvenlik konularına göre revizyonunu tamamlamıştır. Zirvelerde gündeme gelen yeni tehditlere karşı, alanı dışına çıkarak yeni güvenlik konuları çerçevesinde konseptler geliştirmiştir. Örneğin farklı kritik coğrafyalarda işbirlikleri geliştirmesi, müdahalelerde bulunması ve “insani müdahale” gerekçesini bir meşruiyet unsuru olarak ortaya koyması, kitle imha silahlarının (KİS) ve balistik füze teknolojisinin yayılması, terörizmle mücadele, siber güvenliğin artırılması ve enerji güvenliğinin güçlendirilmesi gibi güvenlik sorunları ile başa çıkabilmek için

¹⁶⁹ www.coldwar.org, 02.04.2019.

askeri yeteneklerini modernleştirmesi, misyonlarını yürütebilmek için yeterli kaynaklara (finansal, askeri ve insan) sahip olma konularında planlamalar yapması gibi¹⁷⁰.

11 Eylül 2001 sonrası dönemde, NATO çatışmacı zihniyetten işbirlikçi bir rol modele doğru değişerek, “ulus-devletlerin” ve “uluslararası örgütlerin”, “düşünce kuruluşları ve stratejik merkezlerin”, “savunma sanayi ve özel güvenlik şirketlerinin” önemli bir güvenlik aktörü olduğu tüm Dünya’yı kapsayan bir yapı özelliği kazanmıştır¹⁷¹.

4.2.3. Birinci Körfez Savaşı (1990-1991) Sonrası Dönem

Türk toplumunun en önemli ve en köklü kurumlarının başında Türk ordusu gelmektedir. Türk askerleri, Türk tarihinin başlangıcından itibaren bütün önemli sorumlulukları yüklenmişlerdir. 1990’lardaki Birinci Körfez Savaşı sonrasında Türk toplumlarının içine itilmiş oldukları toplumsal ve siyasi kriz ortamının aşılmasında, Türk ordusu önemli bir rol oynamıştır. Bu rol, demokratik sistemin düşürülmüş olduğu çıkmazdan kurtarılabilmesi amacıyla, toplumun diğer demokratik elit grupları ile birlikte dayanışma ve işbirliği süreci içinde gerçekleştirilmiştir. Birinci Körfez Savaşı sonunda, Türkiye Cumhuriyeti içinde ve dışında Türk ordusu ve askeri elitlere olan ilgi gün geçtikçe artmıştır¹⁷².

4.2.4. Helsinki Zirvesi

1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi’nde yaşanmış olan gelişmeler, 1990 yılından itibaren, Türkiye’nin meydana gelen yeni uluslararası sisteme uyum sağlayabilmesi yolunda atılan çabaların somut bir göstergesi olmuştur. Başta AB ve ABD olmakla birlikte yeni bir uluslararası sistemin ideolojisini ve yapısını meydana getirme iddiası söz konusu olmuştur. Bu güçler için, Soğuk Savaşın devam ettiği süre boyunca stratejik önemi sebebiyle Türkiye, hem Batı ve İslam değerlerinin beraber

¹⁷⁰ Armağan Kuloğlu, *Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri*, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, 2009, 51-77.

¹⁷¹ Güngör Şahin, *Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz*, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2017, 59-81.

¹⁷² Ali D. Arslan, *Türkiye’de Ordu, Din ve İdeoloji*, International Journal of Human Sciences, Cilt 1, Sayı 1, 2004, 1-11, s. 2.

yaşayabileceğinin kanıtı olması hem de Orta Doğu bölgesini kuzeyden komple çevreleyen ülke olması sebebiyle büyük bir değer taşımaktadır. Türkiye devletinin bu önemi ise, demokratik yapısı üzerindeki gelişmelere bağlı olmaktadır. 1990 yıllarının iç dinamiği, Türkiye'nin kendi tabusunu yıkmasına izin vermeyince, araya diğer dış dinamikler girmiştir. 1999 yılında gerçekleştirilen Helsinki ile kesinleşen Avrupa Birliği üyeliği amacına yönelik süreci başlatmıştır. Türkiye'nin bu hedefi çerçevesinde ulusal çıkarları tanımlaması süreci, yeniden başlamıştır¹⁷³.

Türkiye Cumhuriyeti Helsinki Zirvesi'nden sonraki dönem üzerinde adaylık statüsü elde ettikten sonra, benzer bir süreç yaşayarak Avrupa Birliği'nin demokratik koşulluluğu, politik reform süreci üzerinde etkili olmuştur. Asker sivil ilişkilerinin dönüşmesinin ardından ana dilde yayın, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin (DGM) kaldırılması sürecinden Güneydoğu'da olağanüstü hal uygulamasının sona erdirilmesine kadar, hayata geçirilmiş olan pek çok reformda, AB'nin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Türkiye'de yalnızca yasal mevzuatlar üzerinde değil, mevzuatların uygulanmasında da pek çok önemli gelişme kaydedilmiştir. Avrupa Birliği'nin uzun yıllar boyunca yakından takip etmiş olduğu birçok konuda yapılan kapsamlı mevzuatlar üzerindeki değişiklikler ile Türkiye, Avrupa Birliği'nin demokratik koşulunun da katkıları sayesinde bir çok sorununu büyük ölçüde çözmüş görünmektedir¹⁷⁴.

4.2.5. İkili İlişkilerde Pragmatizm Dönemi

Orta Doğu bölgesinde yapılan faaliyetler önceleri ideolojik bir karaktere sahipken 2000'li senelerde ve Arap Baharı gerçekleştiği süreç boyunca olaylara doğrudan müdahil olunmamış ve olayların daha çok ekonomik bölümlerine odaklanılmıştır. Orta Doğu'ya yönelik gerçekleştirilen politikaların en önemli özelliği gerçekçi, pragmatik olması ve süreklilik içermesi olmaktadır. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından enerji güvenliklerinin sağlanması, pazarların artırılması ve yeni yatırım olanaklarının sağlanmasına odaklanılmıştır. Pragmatik dış politika ve

¹⁷³ Melek M. Fırat, *Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri*, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2004, 47-79, s. 79.

¹⁷⁴ Burak Erdenir, *Türkiye'nin Siyasi Reform Sürecinde Avrupa Birliği'nin Demokratik Koşulluluğu*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 45, Sayı 4, 2012, 95-117, s. 113.

ekonomik kalkınma amacı ile birlikte Orta Doğu'da bulunan ülkelerle ilişkilerin mümkün olduğunca geliştirilmesi istenmektedir¹⁷⁵.

4.2.6. 11 Eylül 2001 Sonrası Güvenlik Politikaları

Türkiye Dünya barışının sağlanmasında rol almak üzere ve uluslararası sorunların ortadan kaldırılmasında birlikte hareket etmek için ABD'nin dahil olduğu çok taraflı ya da iki taraflı anlaşmalara imza atarak yükümlülük altına girmiştir¹⁷⁶.

2001 yılında gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları sonrasında meydana gelen gelişmeler üzerinde Türkiye'nin adı geçmemiş olsa bile, nüfusunun büyük bir bölümü Müslüman olan ülkenin NATO üyesi olması ya da Batı yanlısı olması "iyi ki Türkiye var" şeklinde yorumların yapılmasına neden olmuştur. Türkiye'nin güvenlik hususunda ABD'nin isteklerini her zaman pozitif karşılaması, Türkiye'den övgüyle bahsedilmesine neden olmuştur¹⁷⁷.

2001 yılında gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları ile Madrid metrosunda 2004'te gerçekleştirilmiş olan patlamalar, Avrupa Birliği'ne yönelik karar alıcılar üzerinde tehdit algılamaları yapmış ve ABD'yi bu konuda yeniden düşünmeye zorlamıştır. Avrupa'da bulunan devletler arasında genellikle Soğuk Savaş'ın sürdüğü dönem boyunca operasyonel stratejiler üzerine yapılan girişimler, çok çeşitlilik ve karmaşıklık içeren hukuki bir zemin üzerine oturtulmuştur. Avrupa Birliği'nin 11 Eylül saldırılarının akabinde terörizme yönelik mücadele politikaları hukuki, diplomatik, idari, politik ve ekonomik önlemleri de içinde barındıran şiddetli bir değişime uğramış ve bu süreç içinde Madrid saldırılarının akabinde daha da önem kazanmıştır¹⁷⁸.

11 Eylül terör saldırılarını gerçekleştiren terör odaklarının ciddi şekilde maddi, organizasyonel ve moral imkanlarına sahip olduğu düşünülmektedir. Terör odaklarının söz konusu imkanları, dünyanın en önemli güçlerinden biri olan ABD'de

¹⁷⁵ Flynt Leverett and Jeffrey Bader, *Managing China-US Energy Competition in the Middle East*, The Washington Quarterly, Volume 9, No 1, 2005, 187-201, s. 187.

¹⁷⁶ Ahmet Şükrü Esmer ve Oral Sander, *1939-1945, Olaylarla Türk Dış Politikası: 1919- 1995*, Mehmet Gönübol vd. (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara, 9. Baskı, 1996, s. 184.

¹⁷⁷ Birgül Demirtaş Coşkun, *11 Eylül Sonrası ABD: Süper Güç Yeni Politika Arayışında*, Avrasya Dosyası, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, 2002, 292-298, s. 294.

¹⁷⁸ Şevket Ovalı, *AB'nin Terörizmle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırıları'nın Etkileri*, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 3, 2006, 77-102, s. 77.

de bile kullanabildiklerini ortaya koymuştur. Söz konusu bu durum ise ABD'nin halkı için yeni pek çok güvenlik imkanı sağlanması, güçlendirici bir değişim gerçekleştirilmesi ve güvenlik politikasını iyileştirici yeni politikaların gerçekleştirilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir. 11 Eylül'de gerçekleştirilen terör saldırıları ile birlikte Afganistan üzerine yapılan müdahale ve daha da sonrasında Amerika'nın güvenlik bürokrasisi kapsamında askeri müdahaleler yapılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenlik politikaları kapsamında savunma anlayışından saldırı anlayışına geçmesinin en önemli kanıtı ise Irak askeri müdahalesi ile birlikte Irak yönetim kademesinin tamamen değiştirilmesi olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan bu müdahaleler ise çok ciddi boyutlarda bürokratik organizasyonları gerektirmektedir¹⁷⁹.

4.2.7. Madrid Deklarasyonu

Madrid'de 11 Mart 2004'te ve Londra'da 7 Temmuz 2005'te otobüslerde ve metro istasyonlarında gerçekleştirilen bombalı saldırıların ardından, batı kıyısında yer almakta olan devletlerin her birinin birer hedef olabileceği düşünülmüştür. Bununla birlikte Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi (AGSB), Avrupa Birliği'nin güvenlik stratejileri bakımından önceliklerini ve ilgi alanlarını ortaya koymaktadır. 11 Eylül'de yaşanan saldırıların akabinde 2004 yılında Madrid'de gerçekleştirilmiş olan bombalı saldırılar, Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de benzer saldırıların ortaya çıkabileceği endişesini beraberinde getirmiştir. Bundan dolayı dış sınırların güvenliğinin artırılması, özellikle de yasadışı yapılan göç faaliyetlerinin önlenmesi bakımından, son dönemlerde AB bünyesinde en fazla kullanılmış yöntemlerden biridir. Akabinde 2004 yılının Ekim ayında imzalanmış olan AB anayasası ile birlikte dış sınır yönetim sisteminin kurulması amaçlanmıştır¹⁸⁰.

4.3. TÜRKİYE'NİN BELLİ BAŞLI KOMŞULARI İLE GÜVENLİK İLİŞKİLERİ

Balkanlardaki sorunların çözülmesine büyük önem veren Türkiye öncelikle Yunanistan ile Lozan'dan kalan sorunlarını çözmüştür. 27 Kasım 1933 tarihinde

¹⁷⁹ Hüsamettin İnaç ve F. Aktaş, *11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri*, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 34, 2013, 1-19, s. 17.

¹⁸⁰ Richard Jackson, Georg Sorensen and Jorgen Moller, *Introduction to International Relations Theories and Approaches*, Oxford University Press, New York, 2007, 279-304, s. 292.

Yugoslavya, 17 Ekim 1933 tarihinde Romanya ile “Yargısal Çözüm, Dostluk, Saldırmazlık, Hakem ve Uzlaştırma Antlaşmasını” imzalamıştır. Daha sonraları, Türkiye, Yunanistan’ın desteklemesi, Yugoslavya’nın ve Romanya’nın katılımı ile 9 Şubat 1934 tarihinde Atina’da Balkan Paktı’na imza atmıştır. Her ne kadar imzalanan pakt, 1934–1941 yılları arasında etkisini sürdürmüş ise de bu pakt ile İtalyanların saldırı tehlikesine karşı, bölgesel bir savunma oluşturulması, Türkiye’nin Pakt’la ilgili beklentilerini karşılayamamıştır. Bunlara rağmen Türkiye pakta sadık kalmış, dünya barışının sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır¹⁸¹.

1923 Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye- Yunanistan sınırının tanınması ve iki ülke arasındaki konuların ahdi hukukla k bir statüye bağlanması söz konusu olmuştur.¹⁸² 1928 yılından itibaren Atatürk-Venizelos döneminde iki ülke arasında barışa dayalı ilişkiler hakim olmuştur. Venizelos Megali Idea’nın gerçekleşmesi mümkün görünmeyen bir hayal olduğunu bildirmiş, Türkiye’ye karşı irredantist politikalarından vaz geçtiğini duyurmuştur.¹⁸³ İki ülke arasında süregiden çatışma tarzı uzlaşma sürecine dönüşmüş, egemenlik sınırları uyumsuzluğu bu dönem boyuca gündeme gelmemiştir. Ne yazık ki sonraki dönemler, jeopolitik sınırların aleyhte genişletilmesinden kaynağını alan travmaların yeniden canlanması söz konusu olmaya devam etmiştir. Jeopolitik açıdan incelendiğinde Yunanistan’ın, kuruluşu ile birlikte, Osmanlı coğrafyasında Doğu’ya doğru topraklarını sürekli genişletme eğilimi göze çarpmaktadır.¹⁸⁴ Bunun ilk örneği Oniki Adalar’ın İtalya egemenliğinden çıkartılması ve Yunanistan’a verilmesi ile ortaya çıkmıştır. 1950’li yıllara Kıbrıs özelinde tetiklenen çatışma damgasını vurmuştur. 1963 sonrası Kıbrıs adasında Türk kesime yönelik saldırılar artış göstermiştir. EOKA ve EOK-B gibi örgütlerin hareketleri sonrasında ise Türkiye, 1974 yılında Ada’ya asker çıkarmış böylece, Türk-Yunan ilişkilerinde, tek sınırlı savaş yaşanmıştır. Bu durumun ardından, sorunların odağı Ege olmuştur.

¹⁸¹ Esra S Değerli, “Türkiye’nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paktı.” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9.2, 115-134, s.115.

¹⁸² İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983, 67-245.

¹⁸³ Melek Fırat, *Yunanistan’la İlişkiler, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980*, Cilt 1 Baskın Oran (Ed.), 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 344.

¹⁸⁴ Faruk Sönmezoğlu ve Gülten Ayman, “The Roots of Conflict and the Dynamics of Change in Turkish-Greek Relations”, *Greece and Turkey in the 21st Century: Conflict or Cooperation*, Christos Kollias and Gülay Günlük Şenesen (Eds.), Nova Science Publishers, New York, 2003, p. 38.

Ege Denizi konusunda çatışma yaşamasında, iki ülke arasındaki deniz sınırları üzerinde bir uzlaşmaya varılamama durumu, önemli bir etkiye sahiptir.¹⁸⁵ Ege Denizi'nde yaşanan tüm sorunlar, karasuları sorunu biçiminde yaşanmıştır, ve bu konudaki anlaşmazlık iki ülkenin deniz sınırını, hava sahasını ve münhasır ekonomik bölgelerinin belirsizliğini beraberinde getirmiştir. Lozan Barış Antlaşması'nda belirlenen adaların dışında kalan ada, adacık ve kayalıklar, 1996 Kardak Krizi ile (EGEAYDAAK) bir uyuşmazlık sürecini yaratmıştır. Batı Trakya Türk Azınlığı ve İstanbul Rum Ortodoks Azınlığının statülerine ilişkin, Kıbrıs'ın statüsüne ilişkin, Ege Denizi'ndeki egemenlik hak ve yetkilerini ilgilendiren pek çok kriz, her iki ülke açısından tatminkar kalıcı çözümlere gidilemediğinin kanıtları olarak görülebilir.¹⁸⁶

NATO paktında aynı safta olmalarına rağmen, NATO'nun bölgesel planlamalarında aynı kategori içinde müttefikler olmalarına rağmen, iki ülke güvenlik kültürlerinde birbirlerini düşman olarak algılamayı sürdürmüşlerdir. Türkiye'nin Yunanistan'la yaşadığı sorunlarda konunun teknik boyutları kadar, uluslararası ilişkiler bağlamında schismogenesis ve pygmalion (beklenti) etkisi de önemli bir yere sahip görülmüştür. Schismogenesis ya da Pygmalion (Beklenti) Etkisi, bireylerin ya da toplumların etrafında gerçekleşenlerle ya da muhataplarıyla ilgili algıları nedeniyle geliştirdikleri davranışın, muhatabın davranışını da tetikleyerek onları tam da beklentilere uygun bir davranışa sevk etmesi demektir. Bu durum, karşılıklı düşmanlık ya da güvensizliğin güvenlik kültürü açısından bir sibernetik döngü halinde yaşanması durumudur ve Türkiye- Yunanistan ilişkilerinde bu durum geçerlidir¹⁸⁷.

1990'lı senelerde Rusya ile Türkiye arasında yoğun bir rekabet yaşanmaktadır. Bu rekabet anlayışı yerini, 2000'li yıllarda konjonktürel gelişmelerden etkilenecek, karşılıklı bir şekilde atılmış olan dengeli ve hesaplı adımlarla şekillendirilen işbirliğine bırakmıştır. Ticari ve ekonomik ilişkiler

¹⁸⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s. 35.

¹⁸⁶ Fuat Aksu, *Türk-Yunan Dış Politika Krizlerinde Ahdi Hukuk İhlali*, Uluslararası Ege Adaları Sempozyumu, İzmir, 19-20 Ekim 2017.

¹⁸⁷ Fikret Birdişli ve Aynur Başurgan, *Güvenlik Politikalarının Konstuktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kültürü ve Türkiye Örneği*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 4, 58-78, s. 59.

kapsamında özellikle de enerji alanındaki işbirliği bakımından Rusya, Türkiye'nin en önemli ortaklarından biridir. Rusya ile Türkiye arasındaki enerji işbirliği anlamında Rusya'ya karşı Türk halkı üzerinde önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Söz konusu ülkelerin milli çıkarları ve tarihsel gelişmeleri dikkate alındığı zaman, iki ülkenin de kurmuş oldukları ortaklıklar önemli olmaktadır¹⁸⁸.

Türkiye ile Rusya arasında gün geçtikçe artan ticaret hacmi, siyasi alandaki rekabeti etkilemiştir. Siyasi rekabetin yaratmış olduğu işbirliği söylemlerinin güvenlik konularını da kapsayıp kapsamayacağının üzerinde önemle durulmaktadır. Bunun yanı sıra ikili ilişkilerin de sahası olarak bilinen Avrasya'da da kalıcılık düzeyi belirsizliğini korumaya devam etmektedir. Gürcistan'da yaşanmakta olan gelişmeler ışığında Karabağ sorununun seyri, Ortadoğu bölgesinde yaşananlar hususunda Rusya ile Türkiye'nin farklılık gösteren yaklaşımları da iki ülke arasındaki ilişkilerin devam edip edemeyeceği konusunda akıllarda soru işaretleri bırakmaktadır¹⁸⁹.

Türkiye'nin enerji ihtiyacı gün geçtikçe artmakta ve enerji ihtiyacının karşılanması açısından dışa bağımlıdır. Türkiye, özellikle doğalgaz konusunda büyük oranda Rusya'ya bağımlı görünmektedir. Türkiye, doğalgaz ithalatının %60'ını Rusya'dan karşılamaktadır. Rusya'nın da pazarını çeşitlendirmek için atmış olduğu adımlar, büyük önem taşımaktadır. Rusya'nın en önemli kozu enerjidir ve enerji üzerinden yaratmak istediği siyasal ve ekonomik üstünlüklerle bir hegemonya kurmaya çalışmaktadır. Toprakları üzerinde, dünyadaki doğalgaz rezervinin üçte birini barındıran Rusya, dünya üzerindeki enerji piyasası kapsamında en önemli aktörlerden biridir¹⁹⁰.

Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş'ın yaşandığı dönemlerde önemli bir tehdit şeklinde algılanan, güvenlik politikalarının da tamamıyla kendisine, lider konumunda olduğu Varşova Paktına ve Sovyetler Birliği'ne yönelik tedbir olarak şekil almasına neden olmuştur. Rusya, küresel ve bölgesel çıkarlar bakımından iş birliği

¹⁸⁸ Mitat Çelikpala, *Rekabet ve İşbirliği İkileminde Yönünü Arayan Türk-Rus İlişkileri*, Bilig Dergisi, Sayı 72, 2015, 117-144, s. 138.

¹⁸⁹ Çelikpala, a.g.e., s. 138.

¹⁹⁰ Zeliha Hodaloğulları ve Aydın Aydın, *Türkiye ile Rusya Arasındaki Doğal Gaz İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı 43, 2016, 744-755, s. 744.

yapılabilecek konumda bulunmaktadır. Rusya; Türkiye'nin etkisini artırması etkili olmasının öngörüldüğü bütün bölgelerde tek başına bunu başarmasının görünür gelecekte mümkün olamayacağı, bu nedenle bölgesel ve küresel stratejik iş birliği yapabileceği ülkelere ihtiyaç duyabileceği gerçeğine uygun bir örnek durumundadır¹⁹¹.

Rusya, enerji ve hammadde kaynakları bakımından oldukça zengin bir ülke olmaktadır. Sovyetler Birliği'nde, uzay ve savunma sanayi gibi pek çok alana büyük oranda yatırımlar yapılmıştır. Başta temel gereksinimlere yönelik yapılan yatırımlar da olmak üzere bütün tüketim mallarının üretimi ihmal edilmiştir. Türkiye de aksine Rusya'nın büyük oranda gereksinim duyduğu tekstil ve gıda olmak üzere bütün ana tüketim malları üzerinde güçlü bir konumda bulunmaktadır. Bunun yanında sanayileşme alanında önemli düzeyde aşama kaydedebilen Türkiye, kendine yakın mesafedeki enerji kaynaklarına ve hammaddeye gereksinim duymaktadır¹⁹².

19. yüzyılın başlarından itibaren Çeçenistan sorunu sürekli gelişim göstermiştir. Çeçenistan sorunu gerek Kuzey Kafkasyalıların gerekse Rusların ısrarlı bir şekilde çözüme ulaşmayan teknik, strateji, taktik ve politiklara defalarca başvurduğunu ortaya koymuştur. Rusların ve Kuzey Kafkasyalıların silah teknolojilerinde yaşanan gelişmeler göz ardı edilirse, her iki taraf da çözümü olmayan eski tekniklere saplanıp kalmıştır. Bağımsız bir devlet kurma çabası içinde olan Çeçenlerin uygulamak için uğraştıkları en önemli askerî strateji, Çeçenistan dışında ve içinde Rus sivil ya da askerî hedeflerine yönelik terörizm ve gerilla savaşı karışımı bir savaş sürdürmeleridir. Yaşanan bu savaşın amacı, Ruslara çoğunlukla prestij, ekonomik ve siyasi kayıp verdirmek ve böylece Rusya'yı Çeçenistan'dan çekilmeye zorlamaktır. Doğası gereği, karşı gerilla ile gerilla savaşı hem şiddetli hem uzun hem de yıkıcı bir özelliğe sahiptir. Çeçen sorununu çözmek için, yaşanan savaş sonucunda kazanan taraf kim olursa olsun, elde edeceği zenginlikler kısıtlı olmaktadır. Aynı zamanda savaşı kazanan taraf; yanmış, nüfusun büyük bölümünü savaşta yitirmiş, yıkılmış ve tahrip olmuş bir ülkeye sahip olmuştur. Bunun

¹⁹¹ Kuloğlu, a.g.e., s. 58.

¹⁹² Mehmet Duman ve Nigar Samadov, *Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İktisadi ve Ticari İlişkilerin Yapısı Üzerine Bir İnceleme*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 6, 2003, 25-47, s. 45.

sonucunda pek çok Çeçen, 1860'lı yıllarda atalarının yaptığı gibi ülkelerini terk etmek ve mülteci olarak başka ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır¹⁹³.

İran'ın nükleerleşme sorununa karşı Türkiye'nin kayıtsız kalması söz konusu olmamakla birlikte, ülkede bu konuda büyük bir endişe hakim olmuştur. Uluslararası alanda Tahran Deklarasyonu'nun yaratmış olduğu izlenim, Türkiye'nin İran'ın nükleer silahlar elde edebilmesi halinde sorun etmeyeceği, bunun yanı sıra bu duruma sempatik bakacağı yönünde olmuştur. İran'ın yapmış olduğu nükleer çalışmalar hususunda Türkiye, ABD'li ve Batılı yetkililerin savunduğu düşüncelerin tam tersine bu konuda çok da deneyimsiz değildir. Türkiye ile İran arasında 1639 yılından beri hiçbir savaş yaşanmamıştır, ancak bu durum Türkiye'nin İran'ın nükleerleşmesi konusunda tarafsız olacağı anlamına gelmemektedir. Söz konusu iki devlet birbirlerini iyi bir şekilde tanımaktadır. Türkiye ile İran arasında 1639 yılında imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan beri iyi bir uyum bulunmaktadır. Türkiye'nin İran sınırında yapılacak küçük değişiklikler dışında, herhangi bir savaş ya da değişim söz konusu olmamıştır. Ancak bunun yanı sıra İran'ın sahip olacağı nükleer silahlara karşı iki ülke arasındaki dengenin hala devam etmesi söz konusu olmamaktadır. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin de yaşanmasını istediği bir durum olmamaktadır. İran'ın nükleer silahlara sahip olması Türkiye açısından ciddi sorun yaratmaktadır¹⁹⁴.

İran hükümeti, yapmış olduğu bütün anlaşmalardan sahip olduğu hakları kullanarak uranyumu zenginleştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, 18 yıl boyunca tesisleri saklayarak barışçıl bir uranyum zenginleştirmek mümkün olmamaktadır. Söz konusu bu durumun yaratmış olduğu sorunlar kapsamında İran, zenginleştirilmiş uranyumlara yönelik, %20'lik bir uranyum teklifi sunmuştur. İran, söz verilen uranyum miktarının %20'sinin Tahran'a iade edilmemesini, İran'dan alınabilecek olan uranyumun Türkiye'de bekletilmesi gerektiğini önermiştir. Aynı zamanda Rusya ile Fransa'nın yapacağı pek çok zenginleştirmelerin Tahran'a varmasının ardından, Türkiye'de bulunan uranyumun Batı ülkelerine aktarılması yönünde

¹⁹³ Mesut Uyar, *Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü*, Security Strategies Journal, Sayı 28, 2018, 275-317, ss. 276-277.

¹⁹⁴ Mustafa Kibaroglu, *İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye*, Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 9, 2013, 1-8, s. 4.

eğilimler ortaya çıkmıştır. Türkiye tam bu süreçte “swap deal” adı verilen Takas Anlaşması ile Brezilya’yla birlikte devreye girmiş ve Tahran’la görüşerek Mayıs 2010’da söz konusu anlaşmayı imzalamıştır. Ancak İran’ın yayınlamış olduğu Tahran Bildirisi istenilen sonuçlara ulaşamamıştır¹⁹⁵.

11 Eylül’de gerçekleşen terör saldırılarından sonra özellikle Orta Doğu üzerinde ve uluslararası alanda önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle de ABD’nin 2003’te Irak’ı işgal etmesinin ardından ülkenin askeri ve siyasi yapısı etnik mezhepsel şekilde evrilmiştir. Orta Doğu’da yaşanan küresel ve bölgesel rekabet anlayışı doğrudan bir etkileşim sürecine girmiştir. Oluşan bu tablo, Irak ile bölge ülkelerinin dış politikalarına yansımıştır. ABD’nin işgalinden sonra Orta Doğu’da ve Irak’ta üç temel sorun ortaya çıkmıştır: Sorunlardan ilki; bölgesel anlamda rekabetin mezhepsel ve etnik ayrışmalar kapsamında izlenmesidir. İkincisi; güvenlik, ekonomik ve siyasal problemlerinden dolayı Arap ülkelerinde halkın isyan etmeye başlamasıdır. Üçüncü problem ise pek çok terör örgütünün bölge üzerinde hareket alanı bularak yayılmasına neden olmasıdır. Özellikle 2003 yılında gerçekleştirilen işgalin ardından, Irak’ta yenilenen altyapı çalışmaları üzerinde ve diğer pek çok alanda Türk işletmeleri epey rağbet görmüştür. ABD’nin işgalinin ardından Irak’ın ekonomisi ve altyapısının tamamına yakın bölümü yok olmuştur. Irak’ın ekonomisi ve dış politikasının birbirinden bağımsız olarak ilerlemesinden dolayı, Bağdat ve Ankara arasında gerçekleşen diplomatik ilişkiler üzerinde yaşanan krizler ya da sorunlar, iki ülke arasında bulunan ticaret hacmini fazlaca etkilememiştir. Türkiye ve Irak Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması imzalanmış olup bu anlaşma ABD işgalinin ardından hala geçerliliğini devam ettirmektedir¹⁹⁶.

Türkiye’nin 2003’ten sonraki Irak politikası üç kademededen geçmiştir: İlk aşama; 2003-2008 yıllarında Türkiye, Irak üzerinde terör ile mücadele edebilme amaçlı bir politika izlemiştir ve Kuzey Irak bölgesindeki yönetimi tehdit olarak algılamıştır. Irak politikasının ikinci aşamasında 2008-2011 seneleri arasında Türkiye, Irak üzerinde bütün mezhepsel ve etnik unsurlar ile ilişkilerini güçlendirerek Erbil ve Bağdat yönetimleri ile dengeli politikalar izlemiştir. Üçüncü

¹⁹⁵ Kibaroglu, a.g.e., ss. 5-6.

¹⁹⁶ Ali Semin, *Türkiye’nin Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde Irak ve Suriye*, BİLGESAM Analiz Orta Doğu, İstanbul, Sayı 1381, 27 Şubat 2018, 1-6, s. 1

aşamadaysa, 2011-2017 senelerinde ilerleyen süreç Ankara-Bağdat arasındaki ilişkilerin dönüm noktası olmuştur¹⁹⁷.

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKYB) altında bulunan bölge, Türkiye'nin dış ticaret hacmi üzerinde gittikçe artan bir etkiye sahiptir. Suriye'ye yönelik inşaat, sağlık, enerji ve eğitim gibi pek çok alanda Türkiye'den de yatırımlar giderek hızlanmaya başlamıştır. Irak, üzerinde bulunduğu coğrafi konumu sebebiyle Türkiye'ye büyük değer vermekte ve Türkiye'yi batıya açılan bir kapı olarak görmektedir. Başta enerji arzının daha güvenli bir biçimde sağlanması ve Türkiye'nin üzerinden inşa edilmesi planlanan petrol boru hatlarının pazarlanması da büyük bir önem arz etmektedir. 2008 yılından beri Türkiye, Irak ile pek çok alanda anlaşma imzalamış ve Irak piyasası üzerinde daha büyük bir paya sahip olmuştur. Kuzey Irak'a 2008 yılında Güneş Harekâtı adı verilen bir hareket düzenlenmiştir. Söz konusu harekatta Türkiye ile Bağdat yönetimi arasında sıkı bir istihbarat paylaşımı yapılarak, vurulması planlanan noktalar konusunda bilgi paylaşımları olmuştur. Güneş Harekâtı'nda Kuzey Irak bölgesinde bulunan PKK'nin üs olarak kullanmaya devam ettiği Zap bölgesine operasyonlar yoğunlaşmıştır. PKK'ye karşı yapılan bu operasyonlar Türkiye ile ABD'nin bu konuda uzlaşma yaptığını göstermiştir. Söz konusu hareketin başlamasının hemen ardından Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanı Robert Gates Türkiye'ye gelmiştir. Bu ziyaretten sonra Türk askerleri de Irak'tan geri çekilmeye başlamıştır. 2008 sonrası süreçte Türkiye ile Irak arasında artan güvenlik işbirliği kapsamında, Türkiye'nin ABD'nin emirlerini yerine getirdiği ve saldırıya son verdiği eleştirileri yapılmıştır¹⁹⁸

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerde güvenlik açısından PKK ile mücadele edilmesi ve iki ülke arasındaki ekonomik anlamda kurulan ilişkiler, söz konusu ülkeler arasında öncelik kazanmıştır. Kuzey Irak toprakları üzerinde PKK terör örgütünün barınması ile bu bölgeden Türkiye üzerine saldırılar düzenlenmesi, Türkiye'nin Bağdat'la yaşamış olduğu problemlerin başında yer almaktadır. Bunun yanında Türkiye'ye karşı yapılan terör eylemlerine yönelik Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, Irak toprakları üzerinde PKK'ye havadan ve karadan askeri

¹⁹⁷ Semin, a.g.e., ss. 1-2.

¹⁹⁸ T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı*, Ankara, 2019, s. 48.

operasyonlar uygulaması, iki ülke arasında krize neden olmuştur. Türkiye Irak ile PKK'nın Irak toprakları üzerinde mücadele edebilmek için 1983'te Bağdat'la Sınır Güvenliği ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır. Yapılan anlaşma kapsamında TSK, sınır alanından başlamak üzere Irak toprakları üzerinde 10 kilometrelik alana kadar karadan operasyonlar yapma imkanı elde etmiştir¹⁹⁹.

Türkiye-Suriye güvenlik ilişkileri kapsamında yapılan Adana Uzlaşması'nın akabinde Türkiye üzerindeki yükü hafifletmiştir. Ancak Türkiye, Suriye'ye yönelik ihtiyatı elden bırakmamış ve Suriye'nin vermiş olduğu sözleri yerine getirme durumunun izleneceği bildirilmiştir. Söz konusu olan bu iki ülkenin Dışışleri Bakanları ile yapılan görüşmelerle birlikte politik ilişkilerde uyulması gereken ilkeler hakkında tartışmalar uzun süre devam etmiş, teknik ve ekonomik konularda da hızlı gelişmeler yaşanmıştır. 1999 yılının Mart ayında çifte vergilendirme sisteminin kaldırılarak, karşılıklı yapılan yatırımların teşvik edilmesi konusunda anlaşma planları hazırlanmıştır. Akabinde "Karma Ekonomik Komite" adında toplantılar yapılarak Türkiye ile Suriye arasında bulunan ticaret hacmi, 700 milyon dolara yaklaşmıştır. Türkiye, Suriye dış ticareti kapsamında ilk sıralarda yer almaktadır. Karma Ekonomik Komisyonu 6. Dönem Protokolü, 2003 yılında söz konusu iki ülke arasında gerçekleştirilen ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamış, protokolün Türkiye'ye yaptığı ziyaret esnasında "Yatırımların Karşılıklı Korunması Anlaşması" ve "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Antlaşması" (06.01.2004) imzalanmıştır. 2003 Aralık ayında Suriye'nin Avrupa Birliği'yle imzalamış olduğu anlaşma ile AB'nin güney ülkelere yapmış olduğu güneye açılma politikaları kapsamında, Suriye ile Türkiye arasında gerçekleştirilecek Serbest Ticaret Anlaşması'nın, söz konusu ülkeler arasında bulunan ticaret hacmini de geliştirerek ekonomik bakımdan stratejik ortaklıklara yok açması hedeflenmiştir²⁰⁰.

Kararlılık ortamının bozulmasına neden olacak faktörler, çevresel sorunlardan etnik çatışmalara, yasadışı göçlerden ekonomik alandaki krizlere kadar pek çok alanda değerlendirilmiştir. Bu çatışmalar, Soğuk Savaş'ın ardından küresel toplumları askeri temele dayandırılan tehditler, güven ve istikrar ortamına zarar

¹⁹⁹ Semin, a.g.e., ss. 1-2.

²⁰⁰ Yasin Atlıoğlu, Türkiye'nin Orta Doğu Politikasında Suriye, s. 141.

verebilecek parametrelerden yalnızca biri olarak değerlendirilmiştir. Sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda istikrarsızlıkta ve güvenlikten uzak bir çevrenin meydana getirilmesi için güvenlik alanındaki yapılan çalışmaların kapsamı, askeri alandaki güvenlik önlemlerinin daha ötesinde genişletilmeye başlanmıştır²⁰¹.

Türkiye, 1990’larda Soğuk Savaş’ın bitmesinin ardından meydana gelen değişken ve dinamik uluslararası sistem açısından zorlanmıştır. Ancak uzun bir süre alışkanlıklarından kurtulamayan Türkiye, global ve bölgesel düzeyde etkinliğini büyük güçlerin çizmiş olduğu rol kapsamında sınırlandırmıştır. Suriye ile Türkiye ilişkilerini biçimlendiren en önemli sorunların başında Hatay Sorunu, PKK’nin çıkardığı sorunlar ve 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan su sorunları gelmektedir. Suriye ile Türkiye’nin uzun yıllar düşmanlık, güvenlik ve çatışma kaygısı ile baktığı ilişkilerde, 1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatıyla başlamış olan normalleşme süreci, 2000 senesinde Esad’ın ölümünün ardından hızlı bir yakınlaşmanın başlamasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu yakınlaşma; kültürel, ekonomik ve siyasi bir boyut taşımakla birlikte, iyi bir komşuluk ya da karşılıklı ortak bir çıkar oluşturulması stratejilerine dayandırılmıştır. Bu ilk stratejiyi somutlaştıran faaliyetler, Suriye ile Türkiye’nin en büyük siyasi iradelerinden meydana gelmiştir²⁰².

Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkilerdeki asıl değişim 2000’li yıllarda Türk dış politikası üzerinde Orta Doğu paradigmasının değişmeye başlamasıyla birlikte olmuştur. Orta Doğu’ya yönelik politikanın ana temelini “komşularla sıfır sorun politikası” oluşturmakta ve Türkiye, Suriye ile olan ilişkilerine büyük önem vermektedir. Ekonomik ve siyasi alanlarda Suriye-Türkiye ilişkileri için adımlar atılmış ve her iki ülke açısından, tarihsel sorunların çözümü için masaya oturulmuştur. 2000’li yıllardan sonra yüksek düzeyli bir stratejik işbirliği dönemi başlayarak dış ticaret hacmi 2 milyarı aşmıştır. 2000’li yıllarda, düşmanlıktan yüksek düzey stratejik işbirliğine yönelik yapılan çalışmalarda Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kararlarının alınmasının akabinde, iki ülke arasında bulunan işbirliğinin savunma, sağlık, çevre, eğitim ve ekonomik alanlarda yararlı olması beklentisi gelişmiştir. Yüksek Düzey Stratejik İşbirliği Konseyi’nde

²⁰¹ Yorulmaz, a.g.e., s. 131.

²⁰² Tuğba Evrim Maden, *Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü*, Ortadoğu Analiz, Cilt 3, Sayı 35, 2011, 33-40, s. 33.

yapılanması iki ülke başbakanlarından meydana gelen eş başkanlık sistemi benimsenmiş ve içişleri, enerji, ticaret ve benzeri gibi bakanlardan oluşan toplam 16 kişilik bir kurulun oluşturulması da tasarlanmıştır.²⁰³

Türkiye Ermenistan arasında belli başlı üç çatışma noktası olduğu kabul edilmektedir: Birincisi, Ermenistan'ın soykırım iddialarında bulunması ve bu iddiaları 1990 Bağımsızlık Bildirgesine dahil etmesi. İkincisi, 1921 Kars Antlaşması ile belirlenmiş olmasına rağmen Ermenistan ve diaspora kamuoyunun olumsuz tutumu etkisinde hareket eden Ermenistan hükümetlerinin, Türkiye'den resmi bir talepte bulunulmamakla birlikte Kars Antlaşması'nın geçerli olduğunu teyit etmekten kaçınmaları. Üçüncüsü ahdi hukuk açısından Azerbaycan'a bağlı Karabağ bölgesini ve "rayon" adlı yedi ilçesini işgal altında tutmaları.²⁰⁴ Türkiye bu bağlamda Karabağ sorununda Azerbaycan'dan yana tavır sergilemiştir. Ermenistan - Türkiye arasında ahdi hukuk ilişkisi 1920-1990/1991 yılları arasında kesintiye uğramış, ardından Ermenistan, Türkiye'nin egemenlik sınırlarını açıkça tanıdığını bildirmekten kaçınmaya devam etmiş, iki ülke arasındaki tarihsel düşmanlık yumuşama noktasına gelememiştir.

4.4. SOĞUK SAVAŞ ÖNCESİ VE SONRASI GÜVENLİK POLİTİKALARI

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde yaşanan Soğuk Savaş, Amerika Birleşik Devletleri liderliğinde bulunan demokratik Batı Dünyası ile birlikte SSCB'nin önderliğinde bulunan komünist blok arasında bütün alanlarda nüfuz kurabilme adına yapılan bir mücadeleyi ifade etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına gelindiğinde, Sovyetler Birliği'nin müttefiklerle birlikte Hitler'e karşı yapılan stratejik işbirliğine dayalı olan hareket edebilme kabiliyetleri, savaşın ardından yapılan paylaşımlarla birlikte çatışmaya dönüşmüştür. Soğuk Savaş döneminin ardından yaşanan bu çatışma, savaşın sürdüğü sırada durumun dengelenmeye başladığını ortaya koymuş ve 1943 yılının başından itibaren, bu

²⁰³ Veysel Ayhan, Türkiye-Suriye Arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Dönemi, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=378>, 22.02.2014.

²⁰⁴ Ömer Engin Lütem, "Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Son Gelişmeler", *1. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu Bildiriler*, Tolga Başak ve Mevlut Yüksel (Edt.), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2014, s. 84.

çatışmaları görmek mümkün olmuştur. Savaşın sona ermesi ile birlikte daha açık hale gelen bu mücadeleler üzerinde Türkiye, Batı bloğunda kendini konumlandırma çabası içine girmiştir²⁰⁵.

Soğuk Savaş'ın yaşandığı sırada meydana gelen çift kutuplu gerilim ortamından kaynaklı aynı zamanda da kutuplar arasında yaşanan silahlanma yarışına dayalı bir güvenlik anlayışı bütün dünya üzerinde hakimiyet kurmuştur. Bu anlamda üretilmiş olan politikalar ile yapılan savunma harcamaları, güvenlik oluşturma ötesinde, Soğuk Savaş öncesi dönemde kapitalist bir örgütlenmenin ya da sermaye birikimlerinin önemli görülen finans kaynağını oluşturmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte yeni bir ekonomik ve siyasal döneme girilmiştir. Bu dönem ile uluslararası ilişkiler alanı ve ulus devlet kavramları radikal biçimde tekrar yapılandırılmıştır. Bu dönemde devletler arasında yaşanabilecek sıcak çatışma risklerinin azalması ile birlikte uluslararası ilişkiler üzerinde, ekonomilerin belirleyici rolü, daha da önem kazanmıştır. Bu kapsamda ideolojik ve stratejik doğu batı ayrımı, artık yerini az gelişmiş ya da gelişmiş devletler şeklinde yapılan ayrıma bırakmıştır. Tek kutuplu şekilde gelişen jeopolitik yeniden yapılanma isteği, küresel anlamda tek bir piyasa yaratarak ortak bir tüketim kalıbı oluşturmakla birlikte, küresel anlamda tek pazar oluşturabilmek için ulus-devletlerin, tek tip siyasallar geliştirmeye zorlanmasına neden olmuştur²⁰⁶.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, yalnızca dünya siyasi coğrafyasını değiştirmemekle birlikte, uluslararası ilişkiler üzerinde ilişkisel ve yapısal anlamda önemli bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Uluslararası bir güvenlik ortamı üzerinde tehdit algılamaları ile belirsizliklerin artması sonucunda, ortaya çıkan pek çok tartışma olmuştur. Soğuk Savaş'ın ardından küresel anlamda yaşanan değişimler teoriye yansyarak güvenlik kavramının daha da irdelenmesini sağlamıştır. Savaşın sona ermesi ile birlikte güvenlik kavramının boyutları, referans aktörleri ve tanımı yeniden düşünülerek bu kavram tekrar tanımlanmaya çalışılmıştır. Klasik uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik anlayışlarına ek olarak, 1990'lı yıllarda gelişme gösteren alternatif kuramlar, uluslararası ya da ulusal güvenliğe bakış açısının

²⁰⁵ Cihat Göktepe ve Süleyman Seydi, *Soğuk Savaş Başlangıcında Tür Dış Politikası*, Bilig Dergisi, Sayı 72, 2015, 197-222, s. 197.

²⁰⁶ Birdişli, a.g.e., s. 54.

değişmesine neden olmuştur; bütün bu gelişmelere bağlı olarak Türkiye'nin çıkarları ve güvenlik algılamaları da Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından şekillenmeye başlamıştır. 1990'ların başlarında, Türkiye'nin güvenlik konusundaki kaygıları azalmaya başlamıştır. Ancak ülke içinde bulunduğu jeostratejik konumun karmaşıklığını artıran güvenlik tehditleri kapsamında, Türkiye Soğuk Savaş döneminde olduğundan daha çok güvenlik politikaları üretmek durumunda kalmıştır²⁰⁷.

Yaşanan değişim, toplumsal veya yaşamsal anlamda Soğuk Savaş psikolojisinin dışında kalmaktadır. Güvenlik olgusu, toplumun kendisini savaş tehdidine ya da bir dış tehdide karşı koruyabilmenin dışında, bireylerin yaşamın her alanında artık bir güvensizlik içinde hayatlarına devam etmesi anlamına gelmektedir. Kapitalist üretim tarzı, bütün olarak kaotik bir yapıya sahiptir. Rekabet olgusu, bu üretim şeklinin en önemli unsurlarından biri olmuştur. Toplamlar üzerinde üretim, anarşik bir şekilde gerçekleştirilmiş ve piyasalar tarafından düzenlenmiştir. Bununla beraber kaotik üretim tarzı, postmodern olan toplumların en önemli belirleyecilerinden biridir. Bu kapsamda post modern toplumların en önemli kanıtlarını, risk ve belirsizlik oluşturmaktadır. Çağdaş dünyanın post modern toplumları üzerinde güvenlik kavramının, artık yaşamın her alanında ya da kişisel yaşamda, yine kişisel bir şekilde sağlanmasına imkan tanımıştır²⁰⁸.

Soğuk Savaş'ın ardından meydana gelen teknolojik gelişmelerle beraber iletişim ve ulaşım alanında yeni imkanlar ortaya çıkmış ve bu anlamda küreselleşme önemli bir yol kat etmiştir. Özellikle internet ağları, yaygınlaşarak sosyal medya araçlarının gün geçtikçe daha fazla insan tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda demokrasi, ekonomik refah, gelir dağılımı ve özgürlük gibi kavramlar daha da geniş kitlelere ulaşmış ve bu kitleler tarafından tartışılmaları sağlanmıştır. Eski Sovyetler Birliği'nin bulunduğu coğrafya üzerinde yaşayan bazı ülkelerde yaşanan renkli devrimler ve Orta Doğu coğrafyası üzerinde görülmekte olan Arap Halk Hareketlerinde de aynı durum söz konusu olmuştur. İnternet ağları

²⁰⁷ Zerrin Ayşe Bakan, *Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları*, 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı 3, 2007, 35-50, s. 35.

²⁰⁸ Halil Mutioğlu ve Mehmet Özyiğit, *Küreselleşme Sürecinde Devletin Değişen Güvenlik Algısı*, 3. Ulusal Güvenlik Sempozyumu, Gaziantep, Mart 2013, 309-314, s. 311.

gelişerek, sosyal medyanın yaygınlaşması sonucunda, siyasal ve iktidar yapı üzerinde bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bunun sonucunda önemli derecede güvenlik sorunları ortaya çıkmış, güvenlik olgusu, sosyolojik ve siyasi bir boyuta taşınmıştır. Uluslararası sistem üzerindeki bu değişimler, güvenlik kavramını daha da etkilemiş ve bu kavramın öneminin azalmasına neden olmuştur. Klasik anlamda güvenlik olgusu askeri bir kavram olarak değerlendirilirken artık bu kavram; sosyolojik, ekolojik, ekonomik ve siyasi yönleriyle de birlikte ele alınmaya başlamıştır. ²⁰⁹.

²⁰⁹ Kadir Sancak, *Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü*, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 6, 2003, 123-134, s. 132.

SONUÇ

Güvenlik konusu geçmişten günümüze uluslararası arenada ilişkilerin düzenlenmesinde en önemli etkenlerin başında yerini almaktadır. Güvenlik ortamının sağlanması ve kararlılıkla korunması, bu nedenle, küresel aktörlerin ana hedeflerinden sayılmaktadır. Güvenlik platformunun muhafaza edilebilmesi, tehdit değerlendirmelerinin güncel olması koşuluna bağlıdır.

Çağımızda terörizm, tarafların kendi aralarında sürdürdükleri kuvvet mücadelesinin siyasi araçlarından en önemlisidir. Birbirlerine zıt kutuplardaki küresel sistemin yok olduğu, nükleer konulardaki yumuşamanın hayata geçirildiği, toplu savaşların olabilme ihtimalinin son derece güç olduğu günümüzde terörizm, gerçekleşen savaşların yerine geçerek düşük riskli, az masraflı, düşük gerilimli bir çatışma şekli olarak kendini göstermiştir.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte bütün ülkeler küresel toplumun ve ekonominin birer parçası haline gelmiş ve güvenlik kavramı da yeni bir eksen üzerinde hareket etmeye başlamıştır. Ancak küresel toplumların; küreselleşme kapsamında çok boyutlu, kapitalizm çatısının altında ise tek kutuplu olması sonucunda, güvenlik kavramına bakış açıları değişmiştir. Bu kapsamda küreselleşme olgusu, ulus devletin sınırlarını daha belirsizleştirmiş, ancak tam anlamıyla ortadan kaldıramamıştır. Soğuk Savaş'ın ardından, küresel düzlem üzerinde güvenlik kavramı, özelde ulusal güvenlik kavramı, yalnızca askeri alandaki tehditler etrafında şekillenmemiştir. Savaşın ardından meydana gelen düzen ortamının ve istikrarın korunamamasına yönelik duyulan endişe, modern batı toplumları üzerinde güvenlik kavramının askeri alanda meydana gelen tehditlerin daha ötesinde olduğunu ve daha da kapsamlı bir şekilde yorumlanması gerektiğini ortaya koymuştur. Bütün dönemlerde sermaye birikimleri ya da üretim biçimleri doğrultusunda iktisadi çıkarlar, ulusal güvenlik politikaları üzerinde belirleyici rol üstlenebilirler. Bundan dolayı, Soğuk Savaş'ın yaşandığı yıllardan sonraki dönemde ileri sürülmüş olan yeni güvenlik politikaları üzerinde, sermaye yapılanmalarının önceliklerini dikkate alan iç ve dış tehditler bulunmaktadır.

Soğuk Savaş'ın yaşandığı dönemde ulusal güvenlik olgusu, yaygınlaşarak akademik ve politik bir söylem içine girmiştir. Söz konusu dönem boyunca genel olarak devlet ve insan merkezli olarak ele alınmakta olan ulusal güvenlik çalışmalarında, artık güvenliğin ve ekonomik sistemlerin, güvenlik politikaları üzerindeki etkisi ve tarihsel derinliği göz ardı edilmektedir. Ulusal güvenlik alanındaki eksikliklerden hareket ederek, ulusal güvenlik politikaları, zaman içinde değişen üretim biçimleri ve sermaye birikim modelleri kapsamında ele alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşam koşullarında meydana gelen geleneksel ulusal güvenlik politikaları, Soğuk Savaş'ın yaşandığı yıllardan sonraki dönemlerde neoliberal birikimlerin gerekleri veya jeoekonomik öncelikler kapsamında yeniden tanımlanarak gözden geçirilmiştir.

Türkiye'nin sahip olduğu geleneksel ulusal güvenlik politikaları, iç tehditler kapsamında önemli bir değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu değişim ve dönüşümler, ulusal güvenlik politikalarını belirleyen aktörler dahilinde, güvenlik alanlarının demokratikleşmesi ve sivilleşmesi, dış politika kapsamında ise iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi ile gergin ilişkilerin sonlandırılması, devlet merkezli yapıdan çıkılması ve çok boyutlu bir görünüme ulaşılması yönünde gerçekleşmiştir. Bu değişim süreçlerinde, önemli bir rol üstlenen etkenler arasında AB ve NATO gibi uluslararası birçok kuruluş vardır. Hem uluslararası kapsamda hem de ulusal kapsamda, iç ve dış tehditlerin, bu dönüşüm sürecinde önemli etkileri olmuştur.

Sonuç olarak; Türkiye'nin değişen ve dönüşüm geçiren ulusal güvenlik politikaları, devlet merkezli bir yapı içinde olmanın dışına çıkmış, güvenlik olgusu toplumsal ve insani boyutları da içeren çağın ve gündemin gerektirdiklerine uygun özellikler kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- Abdallah, A.M., **Causes of Anti-Americanism in the Arab World: A Socio-political Perspective**, Middle East Review of International Affairs (MERIA), Volume 7, No 4, 2003.
- Adıgüzel, M., **Ekonomik Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 35, 2013, 1-20.
- Ağca, F., **AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye'nin Konumu**, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Ak, T., **Çevre ve Güvenlik İlişkisi Bağlamında Çevresel Güvenlik Kavramı**, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 2013, Cilt: 3, Sayı: 1-2, 99-115, s. 100.
- Akalın, M., **İklim Değişikliğinin Tarım Üzerindeki Etkileri: Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Uyum ve Azaltım Stratejileri**, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 2014, 351-377.
- Akçadağ, E., **Yasadışı Göç ve Türkiye**, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul, 2012, 1-58.
- Aksu, F., **Türk-Yunan Dış Politika Krizlerinde Ahdi Hukuk İhlali**, Uluslararası Ege Adaları Sempozyumu, İzmir, 19-20 Ekim 2017.
- Aktaş, A., **Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşümü**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt1, Sayı 2, 2011, 7-47, s. 7.
- Aktel, M. ve Gürkaynak, M., **Küreselleşen Terörizm: Bir Etkileşim Çalışması**, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara, Cilt 1, 2017, 77-87.
- Akten, S. ve Akten, M., **Doğal Kaynak Yönetimi İçin Sürdürülebilir İndikatörler ve İlkeler**, II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumuna sunuldu, Ekim 2014, 404-415.
- Anderson, A., **Risk, Terrorism, and the Internet, Knowledge, Technology, Policy**, Volume 16, Issue 2, 2003, 24-33.
- Arı, T., **Uluslararası İlişkiler Teorisi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

- Arıboğan, D.Ü., “Güvenliksiz Barıştan, Barışsız Güvenliğe”, **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Toktamış Ateş (Der.), Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004.
- Armaoğlu, F., **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, c. I: 1919-1980**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 9. Baskı, 1993.
- Arslan, A.D., **Türkiye’de Ordu, Din ve İdeoloji**, International Journal of Human Sciences, Cilt 1, Sayı 1, 2004, 1-11.
- Arslan, F., **Türkiye’de Doğal Kaynak Kullanımında Sürdürülebilirlik Sorunu: Bigadiç Jeotermal Örneği**, Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Avrupa Coğrafyacılar Derneği-EUROGEO Kongresi ile Ortak Olarak, Ankara, Mayıs 2015, 616-627.
- Arslan, M. ve Altan, Y., **Küreselleşme ve Organize Suç**, Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2016, 73-86.
- Arynbek, A. **Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Açısından Ermenistan – Rusya İlişkileri**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Dergisi, Sayı 65, 2016, 1-2.
- Atlıoğlu, Y. **Türkiye’nin Orta Doğu Politikasında Suriye**, s. 141.
- Ayhan, V., Türkiye-Suriye Arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Dönemi, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=378>, 22.02.2014.
- Aydın, A. ve Bakıncak, E., **Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki**, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, 2016, 95-112.
- Aydın, M. ve Ereker, F. **Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı**, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 11, Sayı 43, 2014, 127-156.
- Aydınlı, E., **Küreselleşme ve Güvenlik: Teorik Yaklaşımlar**, Avrasya Dosyası, Cilt 9, Sayı 2, 2003.
- Aydoğuş, İ., **Küresel Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye**, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 8, Sayı 2, 2006, 19-52.

- Bakan, Z. A., Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları. 21. Yüzyıl Dergisi, 35-50, <http://www.21yuzyildergisi.com/assets/uploads/files/61.pdf> adresinden 30 Ocak 2017.
- Bakan, Z. A., **Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları**, 21. Yüzyıl Dergisi, Sayı 3, 2007, 35-50.
- Bakır, E., **İnternet Güvenliğinin Tarihçesi**, Bilgem Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, 2011.
- Balbay, M., **İşte Siyaset Belgesi**, Cumhuriyet, 14 Kasım 2005.
- Bandoğlu, Z., **Kopenhag Siyasi Kriterlerinin Türkiye'nin Ulusal Güvenliğine Yansımaları**, Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 14, Sayı 28, 2016, 313-358.
- Baran, A.G. **Toplum, Birey ve Çevre İlişkileri**. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 1993, Cilt: 10, Sayı: 1, 261-278, s. 261.
- Barrett, B. and Braham, P., **Media, Knowledge and Power**, Routledge, London, 1995.
- Başurgan, A. **Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Kültürü Arasındaki İlişkiselliği Ortaya Çıkarmaya Yönelik Ölçek Geliştirilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, 2018, s. 2.
- Baylis, C., **Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı**, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, Sayı 18, 2008, 96-85.
- Bayramoğlu, A., **EMASYA Geri mi Geliyor?**, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/alibayramoglu/emasya-geri-mi-geliyor-2029609> 13.07.2019.
- BBC, **Profile: Fethullah Gulen's Hizmet Movement**, 18 Aralık 2013, 02.04.2019.
- Bıçer, S., **Ulusal Güvenlik ve İstihbarat Sisteminde Geleneksel Anlayıştan Modern ve Değişen İhtiyaçlar Dönemine Geçiş**, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, 2017, 435-464.
- Bilge, F. A., **Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrara Yönelik Maliye Politikası Uygulamalarının Etkinliği**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2001, 39-58.

- Bilgiç, A., **Güvenlik İkilemi'ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif**, Uluslararası İlişkiler, Cilt 8, Sayı 29, 2011, 123-142.
- Bilgin, P., **Individual and Societal Divisions of Security**, International Studies Review, Sayı 5, 2003, 203-222.
- Bingöl, O., **Hibrid Savaş, Rusya ve Türkiye**, 2015, <http://merkezstrateji.com> 01.04.2019.
- Birand, M. A., **Artık Karşımızda Farklı Bir TSK Var**, Posta, 23 Mayıs 2007.
- Birdişli, F. ve Başurgan, A., **Güvenlik Politikalarının Konstuktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kültürü ve Türkiye Örneği**, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 4, 58-78.
- Birdişli, F., **Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, 2011, 149-169.
- Booth, K., **Güvenlik ve Özgürleştirme**, Çiğdem Şahin (Çev.), Avrasya Dosyası, Cilt 9, Sayı 2, 2003.
- Bostan, A. ve Akman, İ., **Bilişim Güvenliği: Kullanıcı Açısından Bir Durum Tespiti**, IV. Ağ ve Bilgi Güvenliği Sempozyumunda sunuldu, Kasım, 2011, 51-56.
- Brauch, H. G., **Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü**, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, Cilt 5, Sayı 18, 2008, 1- 47.
- Bulut, S., **Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 41, 2008, 35-61.
- Buzan, B. and Waever, O., **Liberalism and Security**, The Contradictions of The Liberal Leviathan, Copenhagen Peace Research Institute Working Papers, 1998.

- Çağlar, G. **Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu, Ankara, 2014, s. 5.
- Çağrı, H., **Askeri Taksim’e Çekme Planı**, Aksiyon Dergisi, Sayı 640, 12.03.2007, www.aksiyon.com.tr/yazdir.php?id=26932, 10.08.2007.
- Can, M., **Küreselleşme, Eğitim Sistemleri ve Üniversite Gençliği**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 24, 2008, 229-244.
- Çaycı, S., **Türkiye’nin Milli Güvenliği**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 65, Sayı 4, 2016, 3327-3344.
- Çelikpala, M., **Rekabet ve İşbirliği İkileminde Yönünü Arayan Türk-Rus İlişkileri**, Bilig Dergisi, Sayı 72, 2015, 117-144.
- Çıtak, E., **Bölgesel Güvenlik Denkleminde Türkiye-Azerbaycan Enerji İlişkisinin Önemi**, Bölgesel Çalışmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2016, 117-139.
- Çolakoğlu, E., **NATO’nun Çevreye İlişkin Rolü**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 33, 2012, 101-112.
- Coşkun, B. D., **11 Eylül Sonrası ABD: Süper Güç Yeni Politika Arayışında**, Avrasya Dosyası, BM Özel, Cilt 8, Sayı 1, 2002, 292-298.
- Çopar, U., Yonak, S ve A. Şenkoyuncu, **Gıda Güvenliği ve Denetim Sistemi**. Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresinde sunuldu, 2009, 11-15, s. 12.
- Çubukçu, S. U., **Küreselleşme, Göç ve Kadın Üzerine**, Kadın Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 12, 2013, 227-233.
- Dedeoğlu, B., **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2008.
- Değerli, Esra S., **Türkiye’nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paketi**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 9.2, 115-134.
- Demir, B., **Muhasebe Bilgi Sistemlerinde Bilgi Güvenliği**, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı 26, 2005, 147-156.

- Demiray, M. ve İşcan, İ. H., **Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, 2008, 141-170.
- Demirbilek, T. **İş Güvenliği Kültürü**, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2013, s. 9.
- Doğan, H., **Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri**, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 2014, 67-90.
- Doğan, N., **Türk Siyasal Partilerinin Uluslararası İlişkilere Yaklaşımı: 1923-1980: Partilerin Benimsedikleri Dışışleri, Güvenlik ve Savunma Politikaları**, Nejat Doğan, Mahir Nakip (Editörler), Uluslararası İlişkiler ve Türk Siyasal Partileri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Duman, M. ve Samadov, N., **Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İktisadi ve Ticari İlişkilerin Yapısı Üzerine Bir İnceleme**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 6, 2003, 25-47.
- Eker, S., **Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği**, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2015, 31-66.
- Erdenir, B., **Türkiye'nin Siyasi Reform Sürecinde Avrupa Birliği'nin Demokratik Koşulluluğu**, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 45, Sayı 4, 2012, 95-117.
- Erdoğan, İ., **Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı**, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 6, Sayı 12, 2013, 265-292.
- Erdönmez, P. A., **Küresel Demografik Değişim Süreci ve Finansal Sektör Üzerindeki Etkileri**, Bankacılar Dergisi, Sayı 62, 2007, 59-70.
- Ergil, D., **Uluslararası Terörizm**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 47, Sayı 3, 1992, 139-143, s. 139.
- Ergüven, N. S., **Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 65, Sayı 3, 2016, 771-835.

- Erhan, Ç. ve Arat, T., “1960-1980: AET’yle İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (ed.), Cilt 1, 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, 814-815.
- Ersoy, R., **Şehirleşme -Halk Kültürü İkileminde Sorunlar ve Bazı Çözüm Önerileri**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 20, 2006, 233-238.
- Esmer, A. Ş. ve Sander, O., **1939-1945, Olaylarla Türk Dış Politikası: 1919- 1995**, Mehmet Gönübol vd. (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara, 9. Baskı, 1996.
- Fırat, M. M., **Helsinki Zirvesinden Günümüze AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Kıbrıs Gelişmeleri**, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2004, 47-79.
- Fırat, M., **Yunanistan’la İlişkiler, Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1919-1980**, Cilt 1 Baskın Oran (Ed.), 13. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Fischer, D., **Nonmilitary Aspects of security A System Approach**, Dartmouth Publishing, Cambridge, 1993.
- Freedman, L. **Uluslararası Güvenlik: Değişen Hedefler, Foreign Policy, Türkiye Baskısı**, Sayı:1, (Bahar/1998), s. 35.
- Gök, G.O., **Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvelik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 31, 2016,65-82.
- Gökbaş, S., **Çok Kutuplu Yeni Uluslararası Sistemde Güvenlik Algısı, Kamu Diplomasisi**, 2011.
- Göktepe, C. ve Seydi, S., **Soğuk Savaş Başlangıcında Tür Dış Politikası**, Bilig Dergisi, Sayı 72, 2015, 197-222.
- Gölbaş, Ş., **Güvenlik, Toprak, Nüfus**, Mülkiye Dergisi, Cilt 39, Sayı 2, 2015, 327-340.
- Görmez, K., **Çevre Sorunları ve Türkiye**, Gazi Kitapevi, Ankara, 1997.
- Hammes, T. X., **The Sling and the Stone: On War in the 21st Century**, MN Zenith Press, St. Paul, 2004.

- Harvey, D., **Yaratıcı Yıkım Olarak Neo-liberalizm**, Eylem Çamuroğlu Çığ ve Ünsal Çığ (Çev.), Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 50, 2012, 67-88.
- Hekim, H. ve Başbüyük, O., **Siber Suçlar ve Türkiye'nin Siber Güvenlik Politikaları**, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2013, 135-158.
- Heller, L. **Actions Speak Louder Than Words: Policy Legitimation and the National Security Strategy**, Unpublished Doctoral Dissertation, Unpublished Doctoral Dissertation, 2017, p. 73.
- Hodaloğulları, Z. ve Aydın, A., **Türkiye ile Rusya Arasındaki Doğal Gaz İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı 43, 2016, 744-755.
- <http://www.tsk.mil.tr/genelkurmay/genel%20konular/savunmapolitikasi.htm>, 02.05.2019.
- İba, Ş., **Milli Güvenlik Devleti: Dünyada ve Türkiye'de Belgeleriyle Milli Güvenlik İdeolojisi ve Kurumlaşma** (1. Basım), Çiviyazıları, İstanbul, 1998.
- İlbeği, İ. **Gıda Güvenliği ve Tüketicinin Korunması**. Gıda Mühendisliği Dergisi, 2012, Sayı: 18, 13-16, ss. 13-14.
- İlhan, S., **Jeopolitikten Taktiğe**, Harp Akademileri Yayını, İstanbul, 1971.
- İnaç, H. ve Aktaş, F., **11 Eylül 2001 Terör Saldırıları'nın Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri**, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 34, 2013, 1-19.
- Jackson, R., Sorensen, G. and Moller, J., **Introduction to International Relations Theories and Approaches**, Oxford University Press, New York, 2007, 279-304.
- Kalkan, Ö., **Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması**, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt 4, Sayı 14, 2012, 202-208.

- Kanber, R., Baştuğ, R., Büyüktaş, D., Ünlü, M. ve Kapur, B., (Ocak 2010), **Küresel İklim Değişikliğinin Su Kaynakları ve Tarımsal Sulamaya Etkileri**, Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Ankara, 83-118.
- Karabıçak, M., **Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler**, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2002, 115-131.
- Karabulut, B., **Küreselleşme Sürecinde Güvelik Alanında Değişimler Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek**, Karadeniz Araştırmaları, Cilt 6, Sayı 23, 2009, 1-11.
- Karaman, K., **Küreselleşme ve Eğitim**, Journal of World of Turks, Cilt 2, Sayı 3, 2010, 131-144.
- Karataepe, Ş., **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- Karyelioğlu, S., **Ulus-Devlet ve Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları ve Küreselleşmenin Ulus-Devler ve Milliyetçilik Üzerindeki Etkileri**, ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, 2012, 137-169.
- Kaypak, Ş., **Çevresel Güvenlik ve Yansımaları (Hatay Örneğinde)**, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 4, Sayı 35, 2016, 19-34.
- Keleş, İ., **Türkiye'de Göç Eğilimleri ve Şehirleşme Süreci**, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 1997, 205-232.
- Kılıç, M., **Sosyal Güvenlik Hakkının Kapsamı ve Sınırı**, İş ve Hayat, Sayı 65, 2006, 378-397.
- Kıbaroğlu, M., **İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye**, Bilge Strateji, Cilt 5, Sayı 9, 2013, 1-8.
- Koçer, G., **Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye**, Akademik Bakış Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2007, 195-217.

- Koyuncu, Ç.A., **Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Güvenlik Konusunun Analizi**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 67, Sayı 1, 2012, 111-139.
- Krause, K. and Williams, M. C. (Edts.), **Critical Security Studies**, Concepts and Cases, UCL Press, London, 1997.
- Kuloğlu, A., **Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri**, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Cilt 1, Sayı 3, 2009, 51-77.
- Küçükşahin, A. (2007), **Türkiye'nin Tehdit Belirleme Yöntemi ve Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Düşman Kavramının Değerlendirilmesi**, Türkiye'ye Yönelik Dış Kaynaklı Tehditler Sempozyumu, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul.
- Küçüksolak, Ö. K., **Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm vce Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması**, TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, Cilt 4, Sayı 14, 2012, 202-208.
- Külebi, A., Türkiye'nin Askeri Stratejisi, Gücü ve Geleceği, **Cumhuriyet**, Strateji, 24 Ocak 2004.
- Lantis, J.S. Strategic Culture: **From Clausewitz to Constructivism, Strategic Culture and Weapons of Mass Destruction**, Palgra and Macmillan, New York, 2009, 33-52, p. 3.
- Leverett, F. and Bader, J., **Managing China-US Energy Competition in the Middle East**, The Washington Quarterly, Volume 9, No 1, 2005, 187-201
- Lütem, Ö. E., "Türkiye-Ermenistan İlişkilerinde Son Gelişmeler", **I. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu Bildiriler**, Tolga Başak ve Mevlut Yüksel (Edt.), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2014.
- Ma, S., The Role of Global Media in Public Diplomacy, 2014, http://www.chinadaily.com.cn/opinion/2014-1/11/content_17230295.htm, 02.05.2019.

- Maden, T. E., **Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü**, Ortadoğu Analiz, Cilt 3, Sayı 35, 2011, 33-40.
- Mammadov, A., **Realizm ve Liberalizmin Ortasında: Marksist Teorinin Yeri ve Önemi**, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 59, 2017, 18-25.
- Mangold, P., **National Security and International Relations**, Routledge, London, 1990.
- Mesjasz, C. **Ekonomik Güvenlik**, Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2008, Cilt: 5, Sayı: 18, 125-150, s. 128.
- Meriç, B. T., Su **Kaynakları Yönetimi ve Türkiye**, Jeoloji Mühendisliği Dergisi, Cilt 28, Sayı 1, 2004, 27-38.
- Mutioğlu, H. ve Özyiğit, M., (Mart 2013), **Küreselleşme Sürecinde Devletin Değişen Güvenlik Algısı**, 3. Ulusal Güvenlik Sempozyumu, Gaziantep, 309-314.
- Nas, Ç., “Batı Avrupa Birliği Oluşumu Karşısında Türkiye’ nin Durumu”, **Değişen Dünya ve Türkiye**, Faruk Sönmezoğlu (Der.), Ankara, Bağlam Yayınları, 1996.
- Noelle-Neumann, E., **The Contribution of Spiral of Silence Theory to an Understanding of Mass Media**, Paragon House, New York, 1992.
- Nye, J. S., “Yumuşak Güce Daha Fazla Başvurmaliyiz”, The DailyStar, 2006, (Çev. **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/yorum/yumusak-guce-daha-fazla-basvurmaliyiz-791867/>, 20.05.2019.
- Öcal, M., **Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Bölgesel ve Küresel Güvenlik ve Barışa Katkısı**, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 28, 2010, 281-311.
- Öczan, G., “Milli Güvenlik Kurulu”, **Almanak Türkiye 2005 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, Ümit Cizre (Edt.), ACAF-TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmalar Dizisi Özel Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2006.
- Oğuzlu, T., **Güvenlik Kültürü ve Türk Dış Politikası**, Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 72, 2015, 223-250.

- Onat, H., **Küreselleşme Üzerine**, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 1, 2002, 37-47.
- Oran, B., “1923-1939: Görelî Özerklik”, **Türk Dış Politikası (1919-1980)**, Baskın Oran (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Cilt, 7. Baskı, 2003, s. 253.
- Oran, B., **Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 51, Sayı 1, 1996, 353- 370.
- Ovalı, Ş., **AB’nin Terörizmle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırılarının Etkileri**, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 3, 2006, 77-102.
- Ozan, E., **Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Politikasının Avrupalılaşması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2010, s. 1.
- Öz, D., **Doğal Kaynakları Korumak**, 2019, 22-34, s. 22.
- Gencer, Ö., “**Millî Güvenlik Kurulu**”, **Almanak Türkiye 2005 Güvenlik Sektörü ve Demokratik Gözetim**, Ümit Cizre (Edt.), ACAF-TESEV Güvenlik Sektörü Çalışmalar Dizisi Özel Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2006, s. 38.
- Ölçekçi, H., **15 Temmuz Öncesi Fetö Medyasında Psikolojik Savaş Gazeteciliği**, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2018, 427-454.
- Özdağ, Ü., **İstihbarat Teorisi**, Kripto Yayınları, Ankara, 2008
- Özgür, E. M., **Nüfus Dinamikleri, Çevre ve Sürdürülebilirlik**, Coğrafi Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, 2017, 1-26.
- Öztürk, K., **Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye’ye Olası Etkileri**, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, 2002, 47-65.
- Öztürk, N., **Etnik Sorunlar ve Politik İstikrar**, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 31, Sayı 3, 1998, 3-16.
- Pamir, N., **Dünyada ve Türkiye’de Enerji, Türkiye’nin Enerji Kaynakları ve Enerji Politikaları**, Metalurji Dergisi, Sayı 134, 2003, 73-100.

- Paola, G., **NATO'nun Dönüşümü: Towards The Riga Summit and Beyond**, Royal United Services Institute Konferansı, 20-21 Temmuz 2006, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue3/turkish/art2.html>, 15.06.2019.
- Payam, M. M., **Güvenlik Bağlamında Güç Kullanımı ve Algı (LAMA) Yönetimi**, Mecmua, Sayı 5, 2018, 15-25.
- Qualter, T. H., **Propaganda and Psychological Operations**, Random House, New York, 197.
- Resmi Gazete, Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler İle Bazı Kurum ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2016, www.resmigazete.gov.tr 08.03.2019.
- Russel, B., **Batı Felsefesi Tarihi: İlkçağ**, Say Yayınları, İstanbul, 4. Basım, 1994.
- Saf, H. H., **Türkiye'de Yükselen Siyasal İslam'ın Postmodern Nedenleri**, Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 12, 2016, 104-119.
- Şahin, G., **Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz**, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2017, 59-81.
- Sancak, K., **Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü**, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 6, 2012, 123-134.
- Sandıklı, A. ve Emeklier, B., **21. Yüzyılda Yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları**, Uluslararası Balkan Kongresi'ne sunulan tebliğ, 2011, 28-29.
- Sandıklı, A., **Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar**, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Rapor, Sayı 27, 2011, 21-41.
- Sandler, T., **Global Collective Action**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- Sarper, B. Ağır, **Etnik Çatışmaların Yayılması ve Bölgesel Güvenliğe Etkileri: Kosova Örneği**, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 2014, 2-28, s. 3.

- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F., **Uluslararası Göç Algısı ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği**, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 18, Sayı 31, 2016, 1-13.
- Semin, A., **Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde Irak ve Suriye**, BİLGESAM Analiz Orta Doğu, İstanbul, Sayı 1381, 27 Şubat 2018, 1-6.
- Sevim, C., **Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği**, Yaşar Üniversitesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 7, 2012, 4378-4391.
- Stephenson, A.J. Canadian National Security Culture: Explaining Post 9/11 Canadian National Security Policy Outcomes, Unpublished Doctoral Dissertation, Carleton University, 2016, p. ii.
- Sönmezoğlu, F. ve Ayman, G., "The Roots of Conflict and the Dynamics of Change in Turkish-Greek Relations", **Greece and Turkey in the 21st Century: Conflict or Cooperation**, Christos Kollias and Gülay Günlük Şenesen (Eds.), Nova Science Publishers, New York, 2003.
- Sönmezoğlu, F., **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, Der Yayınları, İstanbul, 2000.
- Soysal, İ., **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983, 67-245.
- Şanlı, B., Bayrakdar, S. ve İncekara, B., **Küresel İklim Değişikliğinin Etkileri ve Bu Etkileri Önlemeye Yönelik Uluslararası Girişimler**, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, 2017, 201-212.
- Şöhret, M., **Realizm Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Bütünleşmesi**, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, 2012, 288-330.
- T.C. Adalet Bakanlığı, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerin Gelişimi", Eğitim Dairesi Başkanlığı, <https://edb.adalet.gov.tr/e-book/3-ULUSALG%C3%9CVENL%C4%B0K.pdf> 13.07.2019.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi – III ve Eylem Planı 2014-2018**, Ankara, 2014, 3-43.

- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, **Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı**, Ankara, 2019.
- Talimname, **KKT 100-5**, Harekât Talimnamesi, 1998.
- Tamer, M.G., **Organize suçlarla Mücadele (Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Alınan Önlemler)**, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 16, Özel Sayı 1, 2014, 181-187.
- Tanrısever, O. F., **Güvenlik, içinde Devlet ve Ötesi**, Atilla Eralp (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Tanrısever, O.F. (2005). **Güvenlik**, || Atilla Eralp, der., Devlet ve Ötesi, İletişim Yayınları, İstanbul
- Tatlılıoğlu, D., **Küreselleşme Din İlişkisi**, Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt 6, Sayı 17, 2003, 185-202.
- Tezcan, M., **Küreselleşmenin Eğitimsel Boyutu**, Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt 22, Sayı 108, 1998,53-55.
- Tezkan, Y., **Siyaset Strateji ve Milli Güvenlik**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2000.
- Tok, N. ve Korkut, R., **Küreselleşme ve Yerinden Olma Sorununun Çevresel Güvensizliklere Bağlı Değişen Tabiatı Bağlamında İklim Mültecileri**, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 32, 2012, 1-16.
- Toker, Y. ve Dilmaç, S., **Psikolojik Harekât ve Propaganda**, Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992.
- Torun, A., **Türkiye’de Ulusal Güvenliğin Yasal ve Kurumsal Mekanizması: Milli Güvenlik Kurulu**, İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, 2017, 42-58.
- Türk, R., **Türkiye’de Siyasal İslam’ın Örgütlenme Faaliyetleri**, Akademik Hassasiyetler Dergisi, Cilt 2, Sayı 3, 2015, 99-131.
- Uğrasız, B., **Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, 2003,139-145.

- Uğurlu, Ö., Örçen, İ., **Türkiye’de Küresel Isınmanın Enerji Kaynakları Üzerine Etkisi**, TMMOB 6. Enerji Sempozyumunda sunuldu, Ankara, 2007, 1-5, s. 1.
- Uyar, M., **Çeçenistan: Siyasi ve Askerî Kısırdöngü**, Security Strategies Journal, Sayı 28, 2018, 275-317.
- Uzgören, E. ve Kara, O., **Yeni Ekonominin Üretim, Tüketim ve Piyasa Yapısı Çerçevesinde Olası Mikro Ekonomik Etkileri**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 8, 2015, 1-25.
- Ünal, A., **Çift Pusula Propagandasına Dikkat**, Köşe Yazıları, İstanbul, 2018, 1-23.
- Ünver, M., **Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Siber Güvenlik**, Elektrik Mühendisliği Dergisi, Sayı 438, 2010, 94-103.
- Varlık, A. B., “Ulusal Güvenlik”, **21’inci Yüzyılda Prens: Devlet ve Siyaset Yönetimi**, Ümit Özdağ (Ed.), Kripto Yayınları, Ankara, 2012, 613-648.
- Wolfers, A., **National Security as an Ambiguous Symbol**, Political Science Quarterly, Volume 67. No, 4, 1952.
- www.coldwar.org, 02.04.2019.
- Yalçın, H. B., **Ulusal Güvenlik Stratejisi**, SETA Kitapları, İstanbul, 2017.
- Yeşiltaş, M., Seren, M. ve Aslan, M., **16 Nisan Referandumu Sonrası Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Mimarisi: Sütunları Sağlamlaştırmak**, SETA Perspektif, Sayı 171, 2017, 1-5.
- Yılmaz, E.A., Öziç, H. C. ve Akbulut, A., **Güvenlik Özgürlük Dengesi Bağlamında Türkiye’deki İç Güvenlik Paketi Tartışmaları**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afro-Avrasya Özel Sayısı, 2016, 132-146.
- Yorulmaz, M., **Değişen Uluslararası Güvenlik Algılamaları Bağlamında Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Değişmeyen Güvenlik Paradoksu**, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2014, 103-135.